

GABRIELE D'ANNUNZIO.

A HIRADÁS.

*FigyeljeteK, ti földi nemzetek, a torkomon kipattan
a lángoló lehellet, lángoló csodákat önt az ajkam
s a boldog híradás belétek árad !*

*FigyeljeteK, földművesek, barázdán ballagó parasztok,
s te pásztor, aki balga barmodat a béklyón megakasztod,
s kifejlesztéd kemény igádat,
mint antik lantokon pattogva és keményen megfeszül a húr,
ti szorgos asszonyok, ki vártok otthon, szültök hervadatlanul,
s buzgalmatok sohase bágyad,*

*óh, élet és halál ! zsibongó gyermekek, türelmes aggok,
ti boldogok, ti fényben sarjadók, s ti, akik elapadtok,
s beárnyékol a bánat,*

*hallgassatok meg engem, torkomon kitódul a dicsőség,
a szárnyas éneken röpködve zeng a hír, a déli bőség,
csodája, mely beteljesülten égett az egekben,
a lángoló időn ! Belétek öntöm én a bő csodákat,
kihirdetem a sugarat, a vigalom s a bánat
pillátokon együtt rezegjen !*

*És mint az első hajnalon a zengés, úgy dörömböl,
a végtelen kiáltás legbelül dübörög föl,
s a csöndet én csodákkal telezengem.*

*Hát díszítsétek a súlyos béklyót bíbor szalagok,
a tűzpiros tetőre sárga sarjat rakjatok,
borítsatok rá gyöngye levelet ;
a ropogó gerendán kössetek virágos koronát,
díszítsétek a karcsú korsót és a bika homlokát,
s a köjelen füzérek lengjenek.*

Fölserken a világ derűje, a sötét kihál.

*Az én dalom isteni ünnepet rivall,
s az isteni vér hullámaival
betölti béna eretek.*

*FigyeljeteK, ti vízi nemzetek, a torkomon kipattan
a lángoló lehellet, lángoló csodákat önt az ajkam,
s a boldog híradás belétek árad,*

kik a vitorla kék árnyékán meztelen heverték,
 s az árboc rúdja megremeg, túlevele lepergett,
 és oldalán jó szagú gyanta szárad,
 a tengeren remeg szegény jenyő kesergőn,
 mint minden rostja rángatózott a viharos erdőn,
 s letörtek róla a fiatal ágak, —
 hallgassatok meg engem! felrepül a várva-várt szó,
 az istenséget zengem én, mely bennetek sugárzó,
 isteni vizeket és isteni csodákat.

A tenger kertjein kivessétek a hálót,
 rózsák ragadnak ott, falánkok, egyre mállók,
 s a tenger füve kusza ;
 korállók erdejében szedjétek eleven gallyakat,
 csontos lovak lebegnek ott, megdermedt kardhalak,
 s gomolyog a meduza,
 gomolyog, öltözik, akár a báránypellegek,
 és mint a pilla, oly puha virágot szedjétek,
 legyen az árboc vízi koszorúja,
 legyen virág az árbocon s a csattogó vitorlán,
 legyen helyén a tengerész, legyen helyén a kormány,
 ügyeljenek a tengerészek,
 kik ismerik a fellegeket és tudják, merre kell a horgony,
 a horgony, amely tudja, hogy a mélybe hogy forogjon ;
 s tekintetük a távolokba réved :
 ott villan egy kicsiny sziget, vagy füstölög a távoli vihar!
 Az én dalom isteni ünnepet rivall.
 Fölserken a világ derűje, a sötét kihál
 s a boldog kor megéled.

Echidna, kígyó-lábú lány, tagadtak a bolondok,
 s a nyári csöndön lázadásuk hasztalan zszibongott.
 A nap ledőlt az egek alján
 és füstölögve jult a vízbe ; Paxos mint a máglya
 úgy lobogott. Ó, Acheloos, folyók királya,
 Deianeirát tőled elragadván
 kiszakította Herkules a szarvad,
 de lélekzel a deltákon, s a vágyaid kavarnak,
 örök bizonyság, isteni maradvány,
 te völgyek öntözője, vizek atyja, zsarnok és kegyetlen,
 te hirdeted a folyamokban és a tengerekben,
 hogy nem halt meg a nagy Pán !
 Kidőlt a dél, az égi csúcson állt a nap, tebenned tündököl föl

az ember dicsősége mint örök tükörből,
 kiváló művek mestere !
 kutak barátja, tiszta homlok, ragyogó szemöldök,
 a lángod minden életet betöltött,
 a rétek csöndje hozzád csengene
 s fiatal füveit áldozza néked, ragyogó nap,
 s a tisztelendő-kezű aratókat:
 legyen tiéd szegények szent keze,
 legyen tied a görbe sarló és a drága váza,
 mint égő homlok, gyöngyöző vizet bocsát a máza
 s az ősök gyúrták gyönyörű alakját ;
 legyen tied a rozsda-lángú taliga,
 mely nézeget a búza hullámaiba
 és arra vár, hogy telerakják ;
 az engedelmes asszonyok haját a rét neked kibontja,
 legyen tiéd a gőzölő barom, a csattogó patájú csorda,
 a pásztorok tüzét te égeted, ragyogjon rád a régi pompa,
 ragyogjon antik áldozat rád !

Az égi csúcson állt a nap, ó nemzetek !
 a tenger csöndje néki reszketett
 és megkínálta sóval és örömmel,
 és rálehelte illatát, a boldog hullám néki billegett,
 kitárta minden gyönyörét, a parti szirteket
 és csöngetett a vas-körömmel,
 kínálta zátonyokkal, nyugtalan halakkal, rengeteg szigettel,
 mutatta szőke szirtesét, mely mint a párdúc, úgy pihent el
 s talpán a víz dörög fel,
 kínálta öbleit s a tompa-fényű zuhogó folyókat,
 a barlangok sötétjét, melybe csak a szél botolhat,
 és küszöbén a gyöngy sugara zöldel.

A csönd, a fény, a vágy, s erő betölti a világot.
 A bőség vágya dobbanó szívembe vágott,
 a földkerekség vágyakkal betellett.
 Türelmetlen vagyok! kihűlt az én szívem türelme,
 halandó húsom már a csillagok között tüzelne,
 szívembe már a csillag vére pergett.
 A napsugárral egy vagyok, a húsonom lebeg fel,
 mezők ragyognak bennem, egy vagyok a végtelen egekkel,
 s a tengerek eremben énekelnek.
 A csillagok s a tengerek között a hirdetés kicsattan
 és röpködött a győzelem a forró sugarakban :

«Nem pusztult el a nagy Pán !»

Az erdők és a vadállatok, a sárga búzatáblák,
a vérem és hajam, a sziklák, tüzek és vizek kiáltják:

«Nem pusztult el a nagy Pán !»

Mint egy levélke, reszketett a millió teremtmény
és mint egy szikra, úgy szökött ki rajtuk a remek fény
a csattogó tüzekkel és egekkel egyre zengvén:

«Nem pusztult el a nagy Pán !»

S a boldog borzalom a földön végigremegett,
de nem figyeltek rá a meggyalázott emberek,
örökös szegyenükben kuporogtak.

A mindenség fölharsogott, csak az ember viselt keresztet,
mely homlokára árnyékot eresztett,
és hallgatott, akár a holtak.

Én hallottam a zendülést s a mindenséggel együtt megremegettem,
s az Isten így szólt: «Fiam, aki értesz engem,
örök kutak bennem csobognak,
danold az én örök hírem». Akkor meghaltam s újra megszülettem,
ó élet, ó halál, örök dicsőség! mondtam a nevedben:
«Uram, téged danollak !»

S mondtam: «Danolgotom tömérdek tagjaid s ezer neved,
téged danollak, mert a napsugár s a rengeteg,
a csorda és a kaptár,
a tenger és a hold, a hegyek és az almafák
a tagjaid Uram! kiöntötted a munka garmadát
s törvényeket faragtál !

Az embert zengem én, aki hajózik és csatázik tengerekkel,
a kőből érceket hasít, a tehén tőgyéből tejet fej,
és magvaitól megzizzen a magtár.

A hősokeket s a tengereket zengem én,
a népek háborúját és a bánatot az ökrök nagy szemén,
a béklyót zengem minden koron át,
dicsérem azt, aki süti a kenyeret,
s a korsajába lágy olaj pereg,
dicsérem én a csiholó kovát,
mert, Istenem, az ember szíve számkivetve tengett
és elfeledte mind e dolgaid, és gyönyörű kegyelmed,
hogy a mezei lilium örökös vigalom !» S az Úr fülemben zengett:
«Fiam, danold el a te koronád !»

CLAUDIO MONTEVERDI.

Irta: *Villani Lajos.*

MALIPIERO abban a művében, melyet Monteverdinek szentel, írja, hogy «az fogja az isteni Claudio legszebb életrajzát megírni, aki majd egykor kiadja összes szerzeményeit». Valóban: A kutatók, akik a mult század második fele óta, átböngészték Cremona, Mantova, Velence levéltárait és felkutatták a nagy zenész immár teljes kiadásban megjelent leveleit, világosságot vetettek az ő életére. Műveit viszont még ma is csak részben ismerjük. Élete végén ő volt az olasz félsziget legnépszerűbb zeneszerzője, halálát azonban csak hírneve élte túl. Utána mások felé fordult a zenét élvező közönség kegye és a feledés pora lepte be azt, amit ő szerzett. Egyedül Ariadne című melodramájának egy részlete, a híres «Lamento», győzte le mint fénysugár a sűrű ködöt, a feledés homályát. A «Lamento» eleven hangjai adtak már csak életet az ő hideg fogalommal dermedt zenetörténeti nagyságának, amikor több mint két évszázaddal később az utódok nekifogtak Monteverdi művei új feltárásának. Sajnos, az idők pusztítása igen nagy. Monteverdi sok szerzeményének nyoma veszett; csak címeiket ismerjük. Később talán sikerülni fog rájuk bukkani. Addig is több feltámadt Monteverdi mű közvetíti nekünk a nagy név mögött élő lelket és ezek között a legismertebb az Orfeo, amelyet Respighi átdolgozásában hoz színre a m. kir. Operaház.

A zene szárnyain csapong a képzelet. Merész röpte visszavisz abba a korba, amely az élők sorában látta azt, kinek sírját sem tisztelhetjük ma már, mert a Frari templomban közös sírboltba temették az összes Velencében elhunyt lombardiaiakkal és kiről mindössze egy képünk maradt meg, melyet Marinoni egykorú művéből ismerünk.

CREMONA volt Monteverdi hazája. Itt született 1567 tavaszán. A város ekkor már spanyol uralom alatt volt, melyet a Milanóban székelő kormányzó gyakorolt. Nehezen viselték a cremonaiak az idegen igát, mely sokkal súlyosabban nehezedett rájuk, mint a Sforzák letűnt hatalma. Az elvesztett szabadság felett a szomorúságot azonban a kevélység érzése váltotta fel valahányszor szemeik büszke székesegyházukon megpihenhettek. Nem övük volt-e a felsőolaszországi építészet e remeke, mely százhatvan szent ereklyét rejt és «Európa csodájával», Olaszország leghatalmasabb templomtornyával ékeskedik? Torrazzonak nevezték el az ő tornyukat, mert erre az egyszerű «torre» elnevezés már nem illett. Az ő büszkeségük volt a város lázmentes kitűnő levegője, a közmondásossá vált «aria di Cremona» és nem utolsó sorban kiváló hangszeriparuk, melynek olyan vásárlói is akadtak, mint IX. Károly francia király és a Mantovai herceg. Gazdag, iparúzó polgárság élt itt, melyet már fojtogatott, de még nem tett tönkre a spanyol, mert féktartotta egy ember tekintélye, ki Milanóban érvényesíteni tudta szavát: Borromei Szent Károly.

Kitűnő mestere volt a zenében a fiatal Claudionak a cremonai székesegyház karnagya: Marc'Antonio Ingegneri. Oly kiváló volt, hogy a hálás tanítvány nem mulasztotta el első művein szerzősége után feltüntetni, hogy Ingegneri tanítványa, ami bizonyára jó ajánló levél volt. A zenei műveltség mellett, Monteverdi elsajátította a tudomány ismeretét is. A cremonai egye-

temet végezte és hogy nem hiába, azt igazolják hátramaradt levelei, melyek tanult emberre vallanak.

Monteverdi 16 éves korában zeneszerző. Még öt-hat évet tölt Cremonában és ezalatt főleg madrigalokat alkot. «Uram, fogadja ezeket a madrigalokat hálám szerény megnyilvánulásaként. Zsenge korom szerzeményeiért nem várhatok más dicséretet, mint azt, amellyel a tavasz első virágait illetni szoktuk.» E szavak kíséretében juttatja madrigáljainak első kötetét cremonai pártfogójához a húszéves Claudio, kit kevéssel ezután pályája más városba, más körülmények közé sodor.

MANTOVA vette át Monteverdit szülővárosától. Mint zenész és énekes került ide Vincenzo herceg udvarába, ahol azonban hamarosan ő lett a zenei élet irányítója és mikor huszonhárom év múltán elhagyta a Gonzágák székhelyét, neve és művei már mindenütt ismertek voltak.

A XVI. század végén Mantova nevezetes központja volt a művészeteknek. A síkságon szélesre terpeszkedő, lomha, kacskaringós Mincio mellett épült városka, mely egykor Vergilius bukolikus hazája volt, a renaissance búvkörébe került és uralkodóitól megkapta a fényűző élet, a kifinomult ízlés dús ajándékait. Vincenzo hercegen meg volt a renaissance fejedelmek minden jó és rossz tulajdonsága: szeszélyes, költekező, zsarnok és kegyetlen, de emellett műértő, sőt maga is költő és bőkezű, ha műalkotásokról vagy ilyenek megszerzéséről volt szó. Az építészet és festészet remekeivel már elődei is megajándékozták Mantovát: ő mint a zene mecénása szerzett babérokat.

Monteverdi az udvarnál hamar feltűnt és a herceg kedveltjei közé került. Ennek köszönheti külföldi utazásait is, melyek közül az első Magyarországra vezetett. A mantovai herceg ugyanis fegyveres csapat élén sietett Rudolf király segítségére, mikor ez utóbbi a törökkel háborúba keveredett. Kíséretéből nem nélkülözhetette kedvenc zenészeit, akik szabad óráiban őt szórakoztatni hivatottak voltak. Így vett részt Monteverdi a magyarországi hadjáratban, mely a keresztési ütközettel végződött. Tanuja volt-e a csatának, látta-e, amint a már-már diadalmas keresztény seregeket a szultán katonái megsemmisítették; azt nem tudjuk. Erre nem adnak feleletet Monteverdi levelei, melyekből csak azt tudjuk meg, hogy amíg ő «in Ongheria» a herceget szolgálta, azalatt feleségéről senki sem gondoskodott. A «Combattimento di Tankrédi e Clorinda» zenéje igazolni látszik azt a feltevést, hogy a háború nyomokat hagyott lelkében és Malipiero szerint későbbi szerzeményei elárulják azt is, hogy a magyar zene hatással volt rá.

A Nyugat védelmében vérző Magyarország után még az akkor boldog békében virágzó Flandria meglátogatására is sor került. Brüsszelben ismerkedett meg Monteverdi a már igen fejlett flandriai és francia zenével, míg urának titkárai a Gonzágák ékszereit adogatták el, csakhogy Vincenzo költséges vásárlásaihoz a pénzt előteremtsék.

Az utazások fáradalmai után a hazatérés Mantovába nem volt nyugalmas. A herceg sokat követelt, de keveset és pontatlanul fizet. Monteverdi, kit Mantova rosszabb éghajlata is kínoz, állandóan panaszkodik leveleiben. Közben azonban megjelennek újabb szerzeményei, a madrigálok további sorozatai. Prunieres 1926-ban megjelent kitűnő könyvében azt mondja a madrigálok ötödik kötetéről, hogy ez már valóságos mestermű. A madrigal ezzel tetőfokát érte el. «Ennél nagyobb tökéletességre már nem juthat.» Monteverdi most már elfordulhat tőle, hogy «megalkothassa a modern melodramát».

A melodrámának akkoriban Firenze volt a hazája Olaszországban. 1600-ban IV. Henrik és Medici Mária násza alkalmából nagy ünnepek folynak le itt, amelyeken Vincenzo herceg is részt vesz. Az itt hallottak és látottak érlelik meg benne az elhatározást, hogy a melodrámát Mantovába meghonosítja. A herceg idősebbik fiának Francescónak, testvéréhez, Gonzaga Ferdinandohoz, 1607 februárjában intézett leveléből tudjuk meg, hogy az első ilyen melodráma elkészült és előadása küszöbön áll. Monteverdi Orfeojáról van szó, mely ugyanabban az évben színre is kerül Mantovában.

Prunieres az Orfeot az új melodráma mesterművének nevezi. «Monteverdi — ellentétben a firenzeiekkel — megértette, hogy a zene nem lehet a költészet rabszolgája, hanem egymagában is költészet, amely épúgy mint az utóbbi, megszólaltathatja a lelket és az érzelmeket.»

Forradalmi hatása volt tehát abban a korban az Orfeonak, melynek előadását a herceg tömeges új megrendelések követték. Rövidesen esedékessé vált Francesco örökös herceg frigye Margit savoyai hercegnővel és ezt Torinóban, valamint Mantovában fényes külsőségek között kívánták megülni. Erre az alkalomra rendelte meg Vincenzo herceg Monteverdinél az «Ariadnét», melynek «klasszikus» szépségű szövegekönyvét Rinuccini készítette el. Szegény Monteverdi, kit csekély munkabírása mellett még az a csapás is ért, hogy feleségét éppen akkor fiatalon elvesztette, alig győzte a reá rótt munkát. Hisz az Ariadnén kívül a herceg kívánságára még egy melodrámát (Dafne) és egy balletet (Ballo delle Ingrate) kellett alkotnia. Mégis megoldotta feladatát és minden keservét belefojtotta Ariadne híres lamentojába, melyben a Theseus által elhagyott hősnő elpanaszolja bánatát.

Egyesek négy, mások haterre becsülik a közönsége számát, mely a Mantovai kastélyban a Vianini által épített új színházban végighallgatta az Ariadne első előadását. A Lamento közben állítólag egy szem sem maradt száraz.

Firenze nagysága megdőlt — Mantova lett az olasz zene központja. Nem sokáig. Vincenzo herceg halála után utódja, Francesco már nem tudta Monteverdit megtartani. Az Ariadnéból csak a Lamento és a szövegekönyv élték túl a mester halálát — a zene többi része elveszett. Mantova pedig és vele Estei Izabella és a Gonzágák kastélya aláhanyatlott. A nagy emlékek néma csendjében, melyet D'Annunzio «Forse che sie forse che no»-jának első fejezete mesterien szólaltat meg, ma a feltámadt Olaszország ujjongása vegyül.

VELENCE Monteverdi életének utolsó állomáshelye. A Szent Márk templom részére 1612-ben karnagyot kerestek. Monteverdit, kinek Mantovában már nem volt maradása, mindenünnen ajánlották: A Serenissima tehát vele töltötte be ezt az állást, melynek elnyerése Velence és a Szent Márk templom zeneművészeti tekintélye folytán bárki részére kitüntetés volt.

A Seicento már nem tartozik Velence hőskorához. Veronese apteosia a doge palotában elmult idők fényét hirdeti, Tizziano, Tintoretto, Palladio már nincsenek az élők sorában. A dicsőség és az alkotások lázas százada után Velence mintha elnyújtózott volna a lenyugvó nap melegében. Soha azonban az Adria királynője még oly szép nem volt, mint most a hanyatló nap fényében, melynek szelíd aranysugaraiból jutott a Piazzákon nyüzsgő sokaságnak épúgy, mint a patriciusoknak, kiknek Longhena épít fényűző palotákat a Canale Granden. A népünnepélyek, a velencei farsang színpompás képekben gazdag százada ez, melynek örömeiben része van gazdagnak, szegénynek egyaránt.

Az örökké elégedetlen Monteverdi komor arcára is mintha reá lopódzna

néha a mosoly. Velencéből írt leveleiben kevesebb a panasz ; új foglalkozásával meg van elégedve és anyagiakban sem szűkölködik már annyira, hisz a köz-társaságtól kapott javadalmazás mellett még nyugdíjat is folyósít neki a mantovai herceg. Nyugalma azonban nincs, — sőt lázasabban dolgozik, mint valaha. Nem csak a hivatásával járó munkát látja el, hanem még ezenfelül néhány patricius családnál is szorgoskodik. És emellett állandóan alkot, többet mint valaha. A legtöbb megrendelést eleinte még mindig Mantovától kapja, amely városhoz mindenek dacára, gyengéd szeretet fűzi. Questa patria tanto da me amata (Ez a haza, melyet annyira szeretek) így ír még Velencéből is Mantováról, amelyet Cremona mellett, mindig második hazájának tekintet.

A velencei korszakba tartozik Monteverdi szerzeményeinek legnagyobb része. Egyházzenei alkotásai majdnem teljes számban, madrigáljainak további három kötete. Nagy hányada színpadi zeneműveinek is, melyeket épúgy «szállít» Mantovának, mint akár Parmának, vagy Velencének. Sajnos, Velencében szerzett műveit még jobban megtizedelte az idő, mint az előbbieket. Még több olyan van közöttük, amelynek nyoma veszett. Csak a hátra-maradt levelekből tudjuk, hogy léteztek.

A megmaradtak között becses a «Ritorno d'Ulysse» nagyon értékes pedig az «Incoronazione di Popeia» című két melodramája.

1637-ben Velencében nyílik meg az első nyilvános operaház. Addig ugyanis itt és más helyeken is csak magán előadások voltak, melyeket a fejedelmek és az előkelő családok saját palotájukban rendeztek. A velencei színpadot rögtön meghódította a római opera, amely lényegében különbözött a firenzei melodramától, amit Monteverdi Mantovában tökéletesített. A római operánál lényeges az ária, a hang érvényesülése, valamint a díszletek szépsége és változatossága volt. A cselekménynek emellett fontossága nem volt «az opera gyönyörű díszletek előtt adott hangversenyféle lett, amelynek egy, két vagy három énekes által előadott ariáit a közönség megtapsolja, anélkül, hogy törődne azzal, vajjon összefüggésben állanak-e a színen lejátszódott cselekménnyel». Így jellemzi Prunieres az úgynevezett római operát, mely megfelelt az akkori közönség ízlésének. Ehhez Monteverdinek alkalmazkodnia kellett és ezt meg is tette, mert mint Romain Rolland megállapítja : «Ő a nagy latin művészek fajtájához tartozott, akik tehetségüket mindig a helyzet követelményeihez tudják idomítani». Az «Incoronazione di Popeia» az a mű, amelyben Monteverdi a két stílust, a firenzeit és a rómaid egyesíteni tudta, hogy meghódíthassa vele előbb Velence, majd az összes többi város közönségét. Malipiero szerint az Orfeo mellett ennek a műnek is szerepelnie kellene az olasz színházak műsorain.

Halála előtt Monteverdi még viszontlátni óhajtott a szülővárosát Cremonát. Útközben megbetegedett és Velencében halt meg 1643-ban.

MALIPIERO művéből idézek újra :

«Ha néha visszatérünk a zene ősi forrásaihoz, ezzel erőt gyűjtünk a jövőbe vezető utunkhoz és megmenekülünk a zűrzavaros jelen szakadékaiba való lezuhanástól. Claudio Monteverdi a csodatevő alchimista, a hosszú élet elixirjét nyújtja nekünk, melyet bámulatós lombikjaiba szűrt le. Ennek a bűvös itálnak csalhatatlanságát ő bebizonyítja nekünk műveivel, melyek örökké korszerűek maradnak».

FRANCIS JAMMES:

IMA AZ EGYSZERŰSÉGÉRT.

A lepke engedelmes még a kis
 Lehellet-gyenge szellőcskének is;
 Mint szűz virágok szirma, mit gyerek
 Sereg hajt s tiszta hó gyanánt pereg.
 Reggel van Istenem. Feléd repül
 Imám s feléd száll észrevétlenül
 A lepke, kötőre lárma s más
 Zajok, a kakas kukorékolás.
 Az óriási vén platán megett
 Zöld pálmák ringanak és fénylenek;
 A föld a júliustól felhevül,
 Az ember hallgat. Észrevétlenül
 Círpelni kezd egy kis tücsök. Feléd
 Küldi Mindenhatónk üdvözlését.
 A rigó nyugtalan. Fekete lomb
 Között egy dallamot cifrázva mond,
 Majd hallgat és megáll. Aztán repül
 Tovább. Magányos száraz ágra ül,
 Majd földre száll, hol minden elhagyott.

Uram, most újra kezdek egy napot,
 S az életem, mint tegnap s azelőtt;
 Akár a pillangók, a kötőre,
 Mint a tücsök, mely füvet rágicsál,
 Mint a rigó, mely száraz ágra száll.
 Engedd úgy folytatni életemet,
 Oly egyszerűen, ahogy csak lehet.

IMA EGYSZERŰ ASSZONYÉRT.

Én Istenem, add meg nekem, hogy asszonyom
 Szelíd legyen, szerény s a lelkemmel rokon;
 Álmunkban is fogjuk meg egymás két kezét,
 Nyakán kis lánc legyen szerényen minden ék,
 Aranylánc, vékony, rajta rejtve kis medál,

Amely mögött szűzen vakít a szűzi váll;
 Simább legyen kis teste, lágyabb, hamvasabb
 Mint szilva, mely a nyári este ring, alatt
 Az ágakon; őrizze kis szívébe meg
 A mosolyát, mely ajka szögletén remeg.
 Virrasszon úgy lelkem felett, amely övé,
 Amint alvó virág felett virraszt a méh
 S ha meghalok s lecsukja álmodó szemem,
 Ne mondjon értem más imát, csak csöndesen
 Mormolja, összekulcsolván a két kezét:
 Bocsásd bűnét meg Isten, többet úgyse vét.

IMA, HOGY SZERESSEM A FÁJDALMAKAT.

Nincs másom, csak a fájdalom, más már nem is kell énnekem,
 Enyém ő régen és tudom, hogy sosem lesz hozzám hűtelen.
 Miért szeretném és miért kívánnám másképp, hogy mikor
 A bánat vén szívem mögött szelíd lelkemre rátípor,
 Hogy itt legyél mellettem és itt ülj az oldalam megett?
 Ó, fájdalom, meglásd, hamar odalesz majd a tisztelet;
 De úgysem hagysz majd engem el, erősen bennem él a hit,
 Mert én ismerlek és erős vagy ahhoz, hogy legyél, noha
 Azokhoz is hasonlítasz, akik nem hagyják el soha
 Szegény, szerencsétlen szívem szomorú, melegsarkait.
 Ó, fájdalom, tudom te vagy a legjobb minden jó között,
 És ott leszel majd akkor is, mikor halállal küszködök;
 Megbujsz lágyan párnám alatt, mit gondos, féltő kéz vetett
 S fáradt szívemnek ajtaját utolszor is megzörgeted.

Fordította: Galambos Gruber Ferenc.

FÖLDSZALAG.

A vén hegyről a földszalag
 az országútig jut, szalad.

vagdalták fel. Köves. Sovány.
 Fősvény marokkal, mostohán

S a hegyhátról ahogy rohan,
 mint holt folyóágy, ép olyan.

bánt vele a sors. Rőt húsa
 barázdáin nem nő búza,

Keskeny földcsték. A rongy rögöt
 a pászora örökösök

sem árpa, sem rozs. Fekete
 búbanat-maggal van tele.

Bús bánatmaggal van tele,
 mint a gazdája élete.

Ölbey Irén.

A NAPI TIZENNYOLCÓRÁS MŰVÉSZETI ÜZEM.

Irta: Kilián Zoltán.

EGY NAGY német rádiólap érdekes fejlődést jósol a rádióban: a műsor-időcsökkentést látja világszerte elkövetkezendőnek. A jóslat sok hozzászólást eredményezett és a felvetett kérdések érdemesek arra, hogy a magyar közönség előtt is megvitassuk őket.

Tizennyolcórás napi rádióműsor! Vajjon nem rablógazdálkodás-e ez az emberiség kultúrjaival? Vajjon a műsor csaknem örökös futószalagja nem járat-e le rövid idő alatt minden nagy költői és zenei alkotást? Egy-egy felkapott divatos dallal vagy könnyű zeneművel nyolc-tíz hónap alatt teljesen végez korunk; amit mindenki dudolt, mindenki kedvelt, az anynyira eltelít az agyoncsépléssel mindenkit, hogy undorodik később tőle és hallani sem akarja többé. Vajjon nyolc-tíz, mondjuk tizennyolc-húsz esztendő nem intézi-e el hasonló módon az operákat, a szimfónikus muzsikát és a nemes könnyű zenét, ha a mostanihoz hasonló arányban zúditja ezeket az emberiségre a rádió? Ma a XVIII. és XIX. század zenei termését aknázzuk, akár csak valami szénbányát; a műsorok mintegy tizenöt — csak tizenöt! — százalékát a XX. század alkotásai adják. Ezen kívül nincsen úgyszólván semmi, mert a XVIII. századinál régebbi zeneirodalom igen csekély. Mi lesz, ha a rádióműsor futószalagja ráunat bennünket ezekre? Utánpótlás alig van, az új opera, kivált a világsikerre jutó új opera a fehér hollónál is ritkább.

Gondoljunk valami olyan mozira, melyben szakadatlanul ott ül egy egész ország lakossága, mely kora reggeltől éjfélig egyre csak pergeti filmjeit, — nem fognak ebbe az emberek belefáradni, beleúnni? Ki győzi ezt a szédítő futószalagot, ezt a rádióműsört csak tömni és tömni, új és jó művészi anyaggal ellátni? Régebben a komikusok akár egy esztendeig megélhettek egyetlen tréfából, ma a rádióban egyszer elhangzott tréfára egy egész ország legyint: hallottuk már.

A valóban élvező és áhítatos rádióhallgatásról az örökké futó szórazokoztató üzem csak félig való hallgatásra szorítja le az embereket. A félig való, felületes odahallgatás pedig csak hevenyészett, félszeg művészetmegítélésre vezet. Lassanként mindenki ben kialakul az az egészséges vélemény, hogy a kevesebb mégis több volna.

* * *

Körülbelül ezeket mondta el a német rádiólap és mint már mondtuk, lélektani okokból bekövetkező fordulatot jósolt.

A cikk nagy visszhangot keltett. A közönség tiltakozott minden műsorcsökkentési terv ellen. «Szünetekért és a külföld hallgathatásáért nem fogunk rádiódíjat fizetni!»; «a rádiónak minden órában és minden percben a hallgatók rendelkezésére kell állania, hogy barátságos vigasztalást, lelkesítő életkedvet és művészetélvezést nyújtson a népnek!»; «nem keli folytonosan rádiót hallgatni, tessék kiválasztani a valódi örömet szerző műsorszámokat, egyébként pedig hallgasson a készülék!» — nagyjában és egészében ilyenek voltak a közönség állásfoglalásai. Az jutott kifejezésre bennük, hogy a

közönségnek mennyiség dolgában is sokat kell adni a pénzéért. Más téren is ez a korszerű felfogás: a könyvkiadók, lapvállalatok, mozik mennyiség tekintetében igazán nem fukarkodnak és ez az embereket nagyon elkényeztette. A lap viszont azzal felelt, hogy «a pénzemért minél többet akarok kapni!» jelszó embereinek követelődése alapján nem más, mint a korlátlan kapitalizmus kielégíthetlensége. Bármennyit kap az ember, nem elég. «Fokozni és fejleszteni» kell a végtelenségig és céltalanságig. A mennyiségi halmozás öncél lett az élet minden téren. Vajjon gondol-e a műveltség és művészet futószalagjának lelkes védelmezője arra a szörnyű műpusztításra, melyet a napi tizennyolcórás művészeti üzem véghezvisz? Nem. Bizonyára nem is sejti az irodalom és művészet alkotásainak mennyiségi viszonyait. A köszénről hallotta már, hogy belátható időn belül elfogy a Földön; azt is tudja, hogy a kőolajnak szintén ez lesz a sorsa; néha elgondolkozik az erőforrásokkal üzött rablógazdálkodáson, de hamar megnyugszik. Rábizza a dolgot a tudósokra, kiknek kötelességük a közönség fokozódó igényeinek kiszolgálása. Az irodalom és művészet terén mutatkoznak megdöbbenései olykor-olykor; már a műveletlenebb mozilátogató is kezd rájönni, hogy témahiányban szenved a filmüzem és kipusztít, felél már közel és távolban minden regényt és színdarabot. Az a nézet is általánosodik, hogy a filmesítés meg is pecsételi rendszerint az alkotás sorsát: kerékbe-töri és utolsót facsarva rajta, lomtárba löki. Lassanként közhitté válik, hogy a filmesítés nem egyéb, mint végső lejáratás. A rádióhallgató mostanában a bécsi könnyűzene kivégzésére neszel fel így. Még nem tudja, hogy semmivé örlik a világ studiói a szegény Strauss-családot meg a többit; egyelőre csak az a megállapítása, hogy mindig csak Strauss János és Strauss János, meg Lehár és Millöcker, bárhova fordítja készüléke gombját. Az operakedvelő Puccinit és Verdit hallja örök terítéken. A szimfónikus zene híve Mozarttal, Haydnnal és Beethovennel van csordultig teli. A modern muzsika embere únosúntig egykörben forog, Bartók, Sztravinszkij, Milhaud, Honegger, Kodály, Poot és Respighi körül. Újat, újat! Minden ország minden rádiólapja ezt kiabálja — de hasztalanul.

* * *

A fogyasztás gépivé vált, az alkotás viszont manapság még kézierővel sem folyik. Mégcsak kezdetén vagyunk a fejleményeknek, a ráúnás azonban már mutatkozik számos alkotásnál, mely pedig hosszú évtizedeken át időállónak bizonyult, természetesen kevesebbet használó korokban. Amit ma az emberiség java művészeti termésének tartunk, megfelelő időn át érlelődött azzá, folytonosan működő összehasonlítással és kiválasztódással. Ilyen érték azonban távolról sincs annyi, hogy a tibeti imádságmalomként elgondolt, örökké forgó rádiót ellássa. A féktelen individualizmus párhuzamos műsorokat követelt, hogy minden igényfajta minden pillanatban kielégülhessen. A kettős, sőt hármas és négyes műsorokat nagy diadallal fogadták az induláskor, — most pedig a rádiók vezetői világszerte egybevonják őket, mert egyszerűen nincs mit örletni bennük kora reggeltől késő éjjelig. A tíz német főállomás két műsort ad rendszerint a legfontosabb műsoridőkben is, fele az egyik műsorhoz, másik fele a másik műsorhoz csatlakozik. Az angol párhuzamos műsorok részben ugyanazt az anyagot adják oly módon, hogy amit például az egyik kedden játszott le, azt a másik szerdán iktatja be. A nagy erővel megindult francia rádiózás hatalmas adóállomásai szintén

egybevonják műsoraikat, az állami rádióhálózat (az úgynevezett P. T. T. állomások sorozata) a németek mintájára csak egy-egy studiót működtet és a többivel átveteti a műorszámot. Ugyanez az összevonás mutatkozik az olasz rádióban; a korábban nagyszámú önálló állomást összecsoportosították két főcsoportba, a rómaiba meg a milánóiba. De még ez a két csoport is mindgyakrabban ad közös műsort, ami azt jelenti, hogy erre az időre az olasz rádióknak csak egyetlen műsora van. A csehszlovák rádió öt állomásának kivált hírszolgálat és zene dolgában való, műorszámonként történő közössége eléggé ismert; a cseh prózai műsортípusú Prága, Brünn és Mährisch-Ostrau, meg a tót típusú Pozsony és Kassa számonként való egybevonása ugyancsak bizonyosság a többszörös műsorok gyakran tapasztalható fölöslegessége mellett.

A rádióvezetők ilyenformán legnagyobbbrészt a műsoridő csökkentésének hívei. Ők tudják legjobban, hogy a napi tizennyolcórás műsor mennyire megsokszorozódik munka tekintetében, ha a tizennyolc műsoróra mögötti igazgatói, lektori, rendezői és karnagyi megbeszéléseket, próbákat, fogadásokat és kilevelezéseket is számítjuk. Igazi *műsorszerkesztésre*, ötletkitermelésre, rádióhallgatásra alig marad idő.

* * *

A kérdés lényege persze a művészi rész. Lehet-e a nap háromnegyed részén át, hosszú esztendőkön keresztül folytonosan művészetet adni? Lehet-e a rádióműsort az elbürokratizálódás veszélyétől megvédeni? Lehet-e a rádió munkatársait az elhivatalnokosodástól megóvni? Lehet-e magukat a művészeti alkotásokat abban a szent és áhítatos tiszteletben megtartani, mely nélkül a szellem kincsei menthetetlenül aprópénzre váltódnak fel?

Mennél többet nyujtanak világszerte mennyiség dolgában a rádiók, annál többet kíván a rádióközönség minőség tekintetében is. Szinte már ma is ott tartunk, hogy csúcsteljesítményeket követelünk minden percben. Ez a követelés különösen a kis nemzetek kultúráját bénítja meg, mert folytonosan összehasonlít a külfölddel, külföldi rádió alatt egybefoglalva minden más népet a sajátjával szemben. Az összehasonlításnak mi is lehetne más az eredménye, mint a hazainak szóló lenézés és gúnyos türelmetlenség. Alig van olyan rádióról vélekedő ember, aki belátja, hogy kis nemzetnek mondhatatlanul nehezebb tizennyolcórás napi műsorkeretet minőség dolgában is olyan mértékkel betölteni, mint az ötször-hatször akkora nemzeteknek. A dologban csak az a mulatságos és vigasztaló, hogy a nagy nemzetek rádiókritikái viszont a kis népek rádióit állítják mintaképül az otthoniak elé, hogy milyen kicsik a kis népek és mégis mennyivel különbek.

A napi tizennyolcórás műsorüzem legfőbb tanulsága, hogy az emberiség művészi termelése csekély (a rádióban használható művészeti ágakat értve csak természetesen). A technika ezen a ponton fokozottabb művészi termelést kíván, mégpedig mennyiség és minőség dolgában egyaránt. Korunk nem gépiesedik és nem sportosodik el teljesen, sőt még el sem giccsesedhetik a filmek jórészének bűneiként. A művészi szükségletek a mondott területeken fokozottabbak, mint valaha. A fejlődés iránya tehát világos: nem az igények és nem a műsoridők fognak csökkenni, hanem a művészeti alkotás kap kollektív mecénást és új lendületet. Nem művésztlenebb a mi korunk, csak a művésztelvezés lett kiterjesztettebb benne és ezzel a kiterjeszkedéssel még nem tartott lépést az alkotás mennyiségileg is nagyobb, korszerűbb aránya.

FIÁKER A KÍGYÓ-TÉREN.

Irta: Tóth László.

A FIÁKER ott állott a Kígyó-téren, a kávéház előtt. Számozatlan kétfogatú volt, fölfújt gummikerekekkel, kicsi metszett üvegablakokkal. Két pej volt eléje fogva. A lovakon kockás, borszegélyes takaró. A bakon pedig keménykalapos, vörösképű kocsis unatkozott. Láthatóan várt valakit. Egy-egy barna villamoskocsi csilingelt el mellettük, azután egy zörgő, piros omnibusz döcögött feléjük, amelynek tetején rácsos fedélzeten kényelmetlenül kuporogtak az emberek. A Veres Pálné-utca felől zöldséges parasztszekér kocogott elő és kis hija, majdnem belerohant abba a nagy fényezett magánfogatba, amelyet két lipicai húzott gyors és előkelő ügetéssel. A királyi bérpalota előtt bámészkodók egy magastetejű, sárga gépkocsit vettek körül.

Délután volt, 5—6 óra között s a Belváros szürke házai fölött aranyosszélű rózsaszín tavaszi felhők úszkáltak. Május volt . . . 1912. . .

A fiáker pedig csendesesen állt a Kígyó-téren és várt. Végre jött a gazdája is. Magas és karcsú férfi, határozott tekintetű és kemény járású. Kockás szürke ruháján látszott, hogy valahol külföldön csináltatta és szélestalpú cipőire csak rá kellett nézni, hogy Londonban készültek.

Odalépett a fiákerhez és halkán felszólt a kocsisnak :

— A Bajza-utca és Nagy János-utca sarkán álljon meg.

A kocsis megbillentette kalapját s a férfi beszállt a kocsiba. Elnyújtózott a sötétkéék posztóülésen, azután hirtelen kivett a zsebéből egy kis üveget s ide is, oda is, egy-két cseppet loccsantott ki belőle.

— Margit kedvelt parfómje — mondta magában. — Furcsa ízlés . . . Kicsit émelygős . . . Na, mindegy . . . Szóval, hát ma mégis el fog jönni. Végre ! Három esztendő . . . Három esztendő után . . . Érdekes. Milyen furcsák is az asszonyok. Mikor évek előtt egyszer Longchampsban látta, meg volt róla győződve, hogy külföldi. Azután eltűnt a szeme elől. Most négy éve találkozott vele újra itt Budapesten. Persze, akkor ő már valaki volt idehaza. Pándy Tamás, az Oroszlánvadász . . . — Nevetett magában.

— Ha kitaláltam volna egy újfajta gőzgépet, vagy valami gépkocsit, akkor még nem lettem volna híres idehaza. De mert sikerült Afrikában lepuffantanom két himoroszlánt és egy nőstényt, meg egy pár gazellát és egy vízilovat, azóta úgy néznek rám az emberek, mint egy világsodára. Hát még az asszonyok ! Milyen furcsa még ez a Margit is . . . Izgató, különös, érdekes egy teremtés. Csak az ember sohasem tudja, hányadán is van vele ? Most aztán mégis csak eljön . . . Vagy megint bolonddá tesz ? Nem először történnék.

Rágyujtott egy cigarettára. Párat szippantott belőle, azután eldobta. — Ah, csak idegesség!

Furcsa volt ez a három esztendő. Furcsa és aljas volt! Igaz ugyan, hogy János, Margit ura, éppen csak hogy távoli ismerőse. Nem volt sem barátság, sem üzlet, sem más összeköttetés közöttük. Csak éppen, hogy a kasszinóban találkoztak néha. Azért mégis útalatos egy dolog.

Voltakép nem is tudja, miért rohan bele és miért sülyed bele ebbe az egész szenvedélybe...

— Szendély? Talán inkább szórakozás, flört.

De miért éppen ez az asszony? Annyi más van. Ott is, Margit mellett... ott volt az édes, furcsa, fiatal lány, a húga...

A férfi elmosolyodott.

— Ágnes, Ágneske...

Amikor megismerte, kurta szoknyája volt még és iskolába járt. Most felnőtt a kislány, az idén már bálozott is. Eleinte Tamás bácsinak hívta, csak az idén kezdte megszokni, hogy egyszerűen Tamásnak nevezze. Furcsa, zárkózott, szinte ellenséges valaki. Szürke szemeivel olyan különösen tud nézni.

— Ah, gyerek az! Vén számár vagyok én már az ilyenhez — gondolta magában. — És ehhez, ehhez, aminek most megyek neki, ehhez nem?

Legyintett a kezével:

— Hát valami érdekesség csak kell az életben...

A kocsi csendes ügetésben ment s Pándy szórakozottan nézett ki az ablakon. Vagy három percig ringott még a kocsi, aztán hirtelen megállt. Tamás megnézte az óráját. Háromnegyed hat mult három perccel. Hopp, majdnem elkésett.

— Hát persze...

A sarkon, a kerítés mellett női alak állott.

Tamás óvatosan kinyitotta az ajtót és kiszólt:

— Margit!

A nő megmozdult és gyors lépésekkel sietett a kocsishoz, föllépett a hágsóra és gyorsan besurrant.

A kocsiban leült és elfordította a fejét.

Tamás zavartan kezdte kérlelni.

— Bocsásson meg kérem, Margit, hogy elkéstem.

Aztán hirtelen elszorult a hang a torkán, ahogy jobban megnézte a mellette ülő nőt. Ez is visszafordult és szembe nézett vele.

Tamás a csodálkozástól elhülve kiáltott fel:

— Ágnes, Ágneska!

A leány halványan, két nagy szürke szemét tágranyitva, remegvön dőlt neki az ülés támlájának és halkán felelt:

— Tamás!

A férfi még mindig nem tudott magához térni.

— De Ágnes!

— Én vagyok.

— Maga... maga itt...

— Nem engem várt, úgy-e? — szelíden búgott a leány hangja.

Tamás szörnyű zavarban volt.

— Én, igazán én...

— Tudom, maga Margitot várta — és elszántan tette hozzá. —

De én jöttem...

A férfi végre összeszedte magát:

— Nagyon, nagyon kedves, de igazán nem értem.

— Én se, Tamás, én se értem most már, hogy voltam ilyen vakmerő... ne gondoljon rosszat rólam!

— Kérem!

— Én jöttem. El kellett jönnöm... hogy megmondjam magának, hogy megkérjem... — megrázta a fejét. — Eh, én most egyszerre akadozom, pedig otthon olyan szépen kiterveztem, mit fogok magának mondani — nevetett. — És most nem jut belőle semmi az eszembe... Nevessen ki! Azután újra elkomolyodott. — Pedig meg kell mondanom, hagyja abba ezt a dolgot!

— Micsoda dolgot?

— Ezt a dolgot Margittal.

— Hát kérem, maga is? Én kijelentem magának, Ágnes...

— Ne hazudjék, Tamás, nekem ne hazudjék! — csendesen beszélt a leány.

— De Ágneska!

— Igen, kérem, nekem ne hazudjék. Lássá, én igazán mindent tudok.

Tamás lehajtotta a fejét és hallgatott.

— Érti, mindent tudok... A tegnapi telefonbeszédet...

— A telefon... — nyögte Tamás keservesen.

— Igen és a levelet, amit tegnap írt.

— A levelet.

— Azt is. — Gúnyosan nézett rá éles szürke szemével. — Hogy egy ilyen kiváló Don Juan ekkora ügyetlenséget kövessen el... hogy egy magamfajta «gyermek» is rájöjjön... szégyelheti magát, Tamás.

— De én...

— De maga... de maga ügyetlen volt... Szóval mindent tudok, a telefont, a levelet, a «véletlen» találkozást a Műcsarnokban, a párperces sétákat a korzón — és a másfélórásat a Közraktár-utcában... mondja, kérem, tapasztalt, öreg legény létére...

— Pardon, de...

— No jó, hát: csak tapasztalt legény létére, hogy mehetett sétálni a Közraktár-utcába?

A férfi idegesen rágta bajuszát.

— Igazán kérnem kell...

— Jó, jó. Tudom, hogy Margit hívta oda . . .

— De Ágnes, hát honnan . . .

— Honnan tudom? Nagyon egyszerű, elolvastam a nővérem levelét.

Tamás elámult.

— Elolvasta? Margit odaadta?

— Margit? Hova gondol . . . Margit a szobalánynak adta . . . és én elvettem tőle és elolvastam.

— Hohó! Kémkedett! — csapott le rá élesen Tamás, a leány azonban szigorú hangon felelt.

— Minden eszköz jogos az ilyen ügyben, amikor becsületről van szó, — végigsimitotta a homlokát és most már halkán folytatta — amikor egy életről van szó . . . Persze, nem kellemes hallgatni a leleplezéseket, főleg, amikor már azt hitte, hogy megszabadult.

Elnevette magát.

— Csöbörből-vödörbe . . .

Tamás kissé előre hajolt és úgy bókkolt Ágnes felé:

— De nagyon szép vödör: az a kedves kis szája, ahogy papol . . . szép kis piros vödör . . .

A leány kitört:

— Nem ezt a száját várta úgy-e mára . . . De az nem jött el és nem fog eljönni!

Bizonytalanul tette hozzá:

— Legalább is ma nem fog eljönni.

— De Ágnes!

— Nem fog eljönni . . . Ó! Margit! . . . Könnyelmű, de tisztesség. Divatos, de polgári. Maga rosszul ismeri: nem fog eljönni . . . János elhanyagolta, — a leány elbiggyesztette az ajkát — a szokott dolog . . . hát jól esett neki egy kis flört — de eljönni nem fog! Megpróbálta . . . visszafordult. De maga várta . . . Ha a szavával el nem árulta volna magát, amikor még nem tudta, hogy én vagyok itt, akkor ez a parfóm itt a kocsiban . . . Gyöngyvirág! . . . Rémes . . . Szóval maga várta . . . mert ő megígérte. Fél hatra . . . megígérte, mert abban a percben tetszett neki a kaland, az izgalom, — idegesen tépdeste a zsebkendőjét — tetszett neki és félt tőle . . . jó játszani a tűzzel . . . De nem fog eljönni, — a két kezét összekulcsolta — mert gyáva, mert nem szeret, mert nem tud szeretni . . . nem tud szeretni . . . Ó, aki szeret, az eljön!

Tamás most a leány felé fordult és élesen kérdezte:

— És aki eljön, az szeret?

Ágnes úgy tett, mintha nem hallaná.

— De ő csak játszik . . . és nem mer . . . nem meri egészen . . . Gyáva és gyönges . . . és nem szeret, csak kedvel, csak cicázik . . . de nem szeret . . . Ó! A szerelem az más . . . — a hangja egész szelíd lett. — Magának fáj, hogy ezt mondom, de azért mondom, hogy hagyja abba . . .

— Bocsásson meg, de ha már itt tartunk, igazán nem tudom, hogy miképpen avatkozik maga az én . . .

— Hogy én . . . persze, milyen jogon? Igaza van! Mit is akarok? De én nem engedem, hogy ezt a szegény embert, ezt a Jánost megcsalják . . .

— Ezért?

— Igen. És nem akarom, hogy Margit elbukjék . . . — elhallgatott.

— Ezért? — kérdezte fojtott hangon Tamás.

— Igen, igen, nem akarom, hogy elbukjék . . . mert ma még nem jött el, de talán, talán holnap. — Megrázkódott. — S nem akarom — toppantott a lábával. — Nem akarom! — szenvedélyesen kiáltott föl. — Nem akarom, hogy maguk sze . . . — és egyszerre elcsuklott a hangja . . . — szerencsétlenné tegyék Jánost!

Tamás egyre növekvő izgalommal nézte a kipirult fiatal teremtet.

— Ezért?

— Ezért! Margit ma még habozott . . . de holnap talán mégis eljön . . . eljön . . . — újra kitört belőle a harag — és én nem akarom . . . és kérem — hirtelen könyörgésre fordította a hangját! — hagyja abba! Úgy-e, abba hagyja? . . . Én igazán nem tudom, hogy merem ezt kérni.

— Ágneska, a legkomolyabban . . .

— De én nem akarom, hogy ez a csúnyaság megessen, hogy maguk megcsaljanak . . . hogy maguk szeressék, hogy maguk szeressék, csókolják egymást.

Zokogva hajolt a kocsi támlájára :

— Nem akarom, nem akarom, nem akarom!

— De Ágnes . . . — mondta halkán Tamás, a szíve körül azonban valami különös melegséget érzett.

A leány megint a zsebkendőjét tépdeste.

— Nem akarom! Nem akarom! Nem engedem! . . . És én utálok és gyűlölöm és megvetem magát és Margitot és Jánost és mindenkit, — az egész világot . . . És én olyan szerencsétlen vagyok.

Sírva fakadt. Hallgattak.

— És . . . én most már megyek! . . . Állítsa meg a kocsit . . . — mondta aztán Ágnes hirtelen.

A férfi halkán szólalt meg :

— Most már — ne menjen! Üljön csak szépen . . . — megfogta a kezét. — Hogy kipirult az arca és a szeme milyen vörös . . . ejnye, csúnya kis lány, így felizgulni, ennyire, nohát nevéssen egy kicsit . . .

Ágnes szívgva felel :

— És abba fogja hagyni?

— Már megint kezdi . . . Most ne beszéljünk erről . . . majd más-kor, ha nyugodtabb lesz. — Tamás szembe fordult vele. — Hát beszél-gessünk szépen . . .

Ágnes vállat vont.

— Miről?

— Miről, Istenem, miről? Hát valami szépről, valami kedvesről... Magáról!

— Rólam? — elmosolyodott. — Rólam nincs mit beszélni... csacsi, meggondolatlan lány vagyok, eljöttem, mert azt hittem, én leszek az erősebb... pedig egy leány mindig csak egy leány...

— Hát nagy meggondolatlanság... ha valaki meglátta volna.

— Mit bánom!

— Ha János...

Ágnes a fejét rázta.

— Mit bánom!

— De ha Margit!...

— Ó, Margit tudni fogja!

— Honnan?

— Tőlem!

— Magától?

— Tőlem! Tudnia kell. Sőt: többet kell hinnie, mint amit tud. — Mondta határozottan a lány.

— Miért?

— Hogy ő többé ne merjen jönni!

— Mit akar tenni?

— Azt fogom mondani neki: én ma délután egy félóráig a Tamás kocsijában ültem.

— Ezt fogja mondani neki?

— Ezt és azt is: te visszafordultál, én elmentem. Az az út most már az enyém!

— És maga... maga mit akar ezen az úton, Ágnes? — kérdezte elgondolkozva a férfi.

— Mit akarok? Ha tudnám, ha tudnám, Istenem, talán egy órát... talán egy életet...

— Egy életet?

— Mit tudom én... Talán egy kaland... talán egy élet, ahogy maga mondta egyszer... Talán — hirtelen közel hajolt Tamáshoz — mit értett maga az alatt a multkor, hogy akivel az ember flörtöl, az csak talán az igazi, vagy az, aki elfelejteti az igazit.

— Eh, semmit. Mondtam, csak úgy.

— Kár — sóhajtott Ágnes. — Én azt hittem, hogy magában van valaki... valakinek a képe...

— Amit nem merek megnézni, úgy-e? Lehet, hogy igaza van, de lássa, azért kell nekem a kaland, a pillanat mámore, a perc édesége... a sok kúsza, fanyar regény... szegény öreg legénynek.

Ágnes puha mozdulattal rátette kezét a férfi kezére.

— Szegény öreg legény... — de aztán gyorsan elkapta a kezét. — Nagyon szereti?

— Kit?

— Margitot! . . .

— Ó, én igazán . . .

— Nem szereti? Nagy örök szerelemmel nem szereti? — kérdezte újra Ágnes és különös szorongás volt a hangjában.

— Hát . . .

— Szavára nem szereti?

— Én . . .

— Nem? . . . Esküszik rá?

— Hát én . . .

— Nem, nem, ne mondjon semmit, ne is esküdjék. Csak nézzen a szemembe!

Egy pillanatig mélyen egymásra néztek és a kezük összesimult.

— Nem szereti — nevetett föl boldogan a leány. — Nem szereti! — Hirtelen kitört a nevetése. — Nem szereti!

— Hát jó. Én megmondom magának, magának mondom: Ó sem lenne nekem más, mint a többi: egy kis vigasz, egy kis öröm. Legalább ma még csak az . . . tűnő, illanó, kedves, szépséges közzene a lármás komédiában . . . az egyetlen, az igazi, — az nem jön el soha!

— Soha?

— Soha. Lássá, vagyunk egy páran magányos sorsú emberek, akik az egyetlen sohasem érik el . . .

— Mert nagyon távol van?

Tamás meggondoltan, halkan mondta:

— Mert nagyon közel van . . . és nem merünk hozzányulni.

Ágnes gyorsan kivette kezét a Tamáséból, ahol otffelejtette.

— Nem mernek hozzányulni? — elmosolyodott. — A lányok nincsenek üvegből.

— Még annál is törékenyebb anyagból vannak, — felelt csöndesen Tamás — lélekből.

— Mi az, hogy lélek?

— Illat! Lássá, körülöttem már sokféle asszony járt, sokféle parfüm, bódító, izgató, különlegesen erős és gyöngéd parfümök gomolyogtak itt. Itt most tiszta illat van a kocsiban, amit maga hozott: tavaszi rétek illata, vagy valami még tisztább: az erdők friss levegője: a maga lelke.

— Az én lelkem?

A férfi kúszált, dobogó szóval folytatta:

— És én megzavarva, megilletődve nézek magára. Soha még ezt az illatot így nem éreztem eddig . . . és szívom részegen, de azután . . .

— Azután?

Tamás gyors mozdulatot tett és megnyomta azt a kis gombot, ami a kocsi elülső falán volt. A kétfogatú megállott . . . Már régen a Stefánia-úton voltak. A férfi kinyitotta a kocsi ajtaját.

— Aztán kinyitom az ajtót, hadd szálljon ki az illat, — a sza-

badba, vissza ebből a dohos, undok kocsiból. Kinyitom az ajtót a léleknek : menjen az életbe vissza. Vissza !

A leány fel akart állni. Nagyon sápadt volt.

— Elküld?

— Elküldöm.

— Miért?

— Maga tizennyolc éves !

— Tizenkilenc.

— És én negyven.

— Csak harminckilenc . . . kedden volt harminckilenc !

Tamás meglepetten kérdezte :

— Honnan tudja?

— Kedden, május 17-én volt harminckilenc éves !

— Maga ezt tudja? . . . Én azt hittem, hogy ezt csak egy valaki tudja.

— Kicsoda?

— Kicsoda? Valaki, akit nem ismerek, de aki három év óta ezen a napon küldött nekem egy csokor rózsaszín rózsát . . . és azóta minden hónap 17-én . . .

Ágnes mosolyogva kérdezte :

— Maga nem tudja, ki volt?

— Nem tudom. Soha nem volt vele sem kártya, sem levél, sem a selyempapíron a cég neve . . . reggel jött mindig és soha sem tudtam meg, honnan !

— És nem tudja? . . . Az első csokor széles aranyszalaggal volt átkötve . . . kislányosan . . .

— Így volt, Ágnes !

— Legutoljára keskeny fekete szalag volt rajta.

— Tamás elragadtatva mondta a lánynak :

— Ágnes, Ágneska ! maga . . .

— Csitt, az titok ! Ó ! Néha úgy szerettem volna írni magának, csak egy szót, csak egy szót . . . Istenem, valakinek csak annyit írni : kedves ! . . . és annyit mondani csak . . . Életem ! . . . — egészen elhalált a hangja. — Elküld?

A férfi küzdött magával, de azután kiegyenesedett és határozottan mondta :

— Elküldöm . . . Szálljon ki !

— És ha én nem megyek el?

— Ha nem megy el — a férfi kedvetlenül válaszolt — akkor én megyek el . . .

— És miért?

— Mert nem okos, hogy mi itt sokáig együtt legyünk. Én mégsem vagyok olyan öreg s maga sem annyira gyermek már . . . de ez az egész mégis kislányos ábránd . . . hiszen soha . . .

Ágnes szomorúan mondta :

— Hiszen sohasem mertem, úgy-e . . . persze . . . kislányos . . . ábránd . . . Hát Istenem, mije van egy lánynak? Azt nem mondhatja . . . csak álmodhatja, hogy szeret. — Határozott, erős hangon folytatta. — De én nem megyek el! Én nem megyek el, itt akarok maradni — nagyon melegen — Nálad!

— Ágnes!

— Nálad, Tamás. — Közel hajolt hozzá, megfogta a kezét. — Ne kergess el, Tamás . . . tudom, nem lehetek az igazi én sem, csak egy kaland, egy perc, — szenvedélyesen beszélt — de nem bánom, nem bánom . . . Szeretlek Tamás. — Hirtelen átfogta a férfi nyakát. — Szeretlek, szeretlek, szeretlek!

Tamás ki akart bontakozni.

— Ágneska, édes kicsi lányom. Nem, nem, ez örülség, engedj, Ágnes!

— Szeretlek, itt vagyok, a tied vagyok, egészen, ahogy akarsz, egy percre, mindenkorra. — Szelíden simogatta az őszülő fejet.

A férfit elöntötte a forróság.

— Drága, drága szép gyönyörűségem.

Ágnes feje lecsuklott.

— Szeretlek!

Egy percig, de csak egy percig átadta magát az ölelésnek, azután hirtelen megrázkódott és kiugrott a kocsiból, úgy szólt be síró hangon a férfinak:

— Ne, ne Tamás!

S Tamás is kiszállt . . . Csöndesen megindultak az úton. A vadgesztenyefák fehér és piros gyertyák integettek.

Kisvártatva megszólalt Ágnes:

— Nem, nem! Tamás. Nem bírom, én ezt nem tudom.

Megállt egy hatalmas törzsnél.

— Bocsáss meg, nem tudom, gyáva vagyok, én nem . . . — elsírta magát. — Jaj, anyám, hová lettem! Ki vagyok én? . . . Én, az anyám lánya, — halkán sirdogálta. — Odahaza van a képe . . . sárga, régi elfakult képe az apámmal, — menyasszonyi ruhában, kéz a kézben — és én? — Nem! Bocsássa meg, Tamás, nem tudom — tiszta és könnyes szemmel nézett föl rá.

A férfi megrendülten nézte.

— Ágnes! Te, te bocsáss meg, hogy én . . . — odalépett hozzá és remegő vállára rátette a kezét. — Nagyon szeretlek — mondta csöndesen — olyan hirtelen jött és olyan erővel . . . ne haragudj, te kedves, te drága, te egyetlen . . . — Dühösen morogta — micsoda csirkefogó vagyok én itt melletted.

Ágnes csendesesen sírt.

— Ó, meg kell értened — kezdte újra a férfi — én még soha ilyen tiszta, ilyen szép, ilyen igazi szerelmet nem kaptam . . . de soha többé így . . . soha így.

— Mi lesz velünk? Mi lesz belőlem?

Tamás most már nyugodtan mosolygott.

— Mi lesz belőled? A feleségem!

— Nem! Nem! — kiáltott Ágnes.

— De igen!

— Nem! Nem!

— De igen, de igen...

Ágnes fejét rázta.

— Nem, Tamás, nem, az nem lehet. Ez így volt szép... szép... elég egy életre. De a felesége, azt nem... Maga most áldozatot akar hozni, de én nem akarom... Legyen csak ez is egy szép kaland, egy emlék, ne akarjunk többet, így is jó az... így szép ez.

Összeszedte magát.

— Isten vele...

— Mit akarsz — kérdezte haragosan Tamás. — Csak nem hiszed, hogy elengedlek most, amikor megtaláltalak...

Ágnes szomorúan felelt.

— Megtalált? Hiszen nem is kerestem...

— Megtaláltalak, nem eresztelek.

— Elmegyek. Ez a félóra fölért egy örökérettel, de vége van... vége kell hogy legyen... Szeretlek, de elmegyek... majd jönnek mások.

— Nem, soha! — hajtogatta a férfi.

— Elmegyek! — mondta csöndesen a lány. — A szememben marad egy könny, a maga szívében egy mosoly, ez elég... Isten vele.

Tamás eléje állt.

— Itt maradsz, velem!

— Engedjen!

— Nem!

— De igen, muszáj...

— Nem. Még egyszer komolyan kérdezlek, akarsz-e a feleségem lenni?

A lány láthatóan küzdött magával.

— De ez nem lehet, Istenem, nem lehet...

— Igen?

— Nem! — kétségbeesett erővel mondta ezt Ágnes.

Tamás bólintott:

— Jó, akkor várok egy kis ideig... mondjuk... mondjuk ma este hét óráig... Addig éppen hazamész és megmondod Jánoséknak, hogy megkértem a kezedet. Én hét órákor följövök a válaszáért...

Rendben van?

Ágnes lehajtott a fejét.

— Egy kicsit várjon tovább... Mondjuk nyolc órákor... nyolc órákor jöjjön és akkor majd...

— Igen? — kérdezte Tamás halkán.

— Talán.

Tamás visszavezette a kocsihoz Ágnest és beültette.

— Most pedig menjen szépen haza.

Odaszólt a kocsisnak és bemondta a címet. A lovak elindultak szép lassú, csöndes ügetéssel. A Stefánia-úton már kigyultak a gázlámpák és a kocsi lassan beleveszett a közeledő esthomályba.

Tamás hosszan utána nézett. Azután egyszerre eszébe jutott, amit egy tapasztalt öreg angol vadásztársa mondott neki: «Ha azt akarod, hogy a fenevad bejöjjön a csapdába, nem elég ha egy kis remegő nyuszit teszel oda. Tégy oda egy karcsú, könnyűlábú gazellát is és akkor a fenevad szépen belesétál a csapdába és meg van fogva».

Elnevette magát és rágyujtott egy cigarettára.

— Azért mégis jó így — mondta és csöndes lépéssel nekiindult az estének...

Május volt... 1912...

BÚS GYŐZELEM.

Mesék közt jártam... Furcsa kis testőrök...

Vének és mégis színesen ifjúk.

Mindig kísérték, hűn egyre lesték

Urukat — engem — a mesék fejedelmét,

S tudtam, csak rajtuk át visz hozzám az út.

Tudtam, csak rajtuk át visz hozzám az út,

S míg élnek körültem, nincsen ereje

A Percnek, melyben Élet és Halál

Hatalmas kénnyel egybefolyva áll...

Míg él csak egy... csak egyetlen mese.

Míg él csak egy... csak egyetlen mese,

S az Érzések, e titáni lázadók,

Melyek véres harcban bús urukkal

A szürke Ésszel, lázhurokkal

Gyilkolják egymást... egyre bánva-bánók.

Gyilkolják egymást... álom és való.

S egy nap, egy reggelbe muló éjjelen

Orvul támad meg a szürke csapat,

Gyilkos harc dúlt a csillagok alatt...

S könnyeső pergett a győztes seregen...

SÉTÁK A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN

Leonardo és köre.

Írta: *Farkas Zoltán.*

Leonardot, a világnak egyik legnagyobb s legtitokzatosabbnak látszó alkotóművészt kétségtelen eredeti festménye nem képviseli a Szépművészeti Múzeumban. Mindössze három rajzlapját őrzik ott és egy, a Ferenczy István gyűjtéséből származó kisméretű lovasszobrot, melyet Meller Simon élelméjű stíluskritikai fejtegetései alapján bizvást neki lehet tulajdonítani. Ez a kis bronzszobrocska előtanulmány az elpusztult milánói Sforza-emlékhez, magasan ágaskodó hatalmas lovat ábrázol, hátán egy harcossal. A rajzlapok a következők: ceruzarajz, mely kopasz, csupaszarcú idősebb férfit ábrázol, erősen tátott szájjal, hirtelen balrafordulásban. Szemben vele kissé lejjebb csupán futólagosan megjelölt arcéle egy másik fejnek. A másik rajzlap: vöröskréta, egy kiáltó ifjú arcélnél ábrázolt feje, erősen nyitott szájjal. Az arc és a nyak részletesen kirajzolva, a fej többi része csak felvázolt. Ugyanezen lap hátulján futólagosan odavetett mellképe egy katonának, aki lándzsát tart vállán. A harmadik lapon ezüst ceruzarajz, négy lólabtanulmány. Akármelyik rajzot nézzük is, amelyeket különben a műtörténeti tudomány kétségtelen alkotásainak ítélt, mindegyiken jól felismerhető Leonardo sajátos ábrázolásmódja, de ha választani kellene közöttük, az idősebb férfit tehetnők első helyre. Da Vinci démonikus ábrázoló ereje benne nyilvánul meg a legjellegzetesebben.

Ezt a nem túlságosan gazdag anyagot azonban kiegészítik tanítványainak múzeumunkban őrzött festményei, Boltraffio, Luini, Gian Pietrino és Salai alkotásai. A mester annyira rányomta lelkét az ő műveikre is, hogy rajtuk visszfényében — mégha többé-kevésbé megtörtén is — ott sugárzik hatalmas lelkének varázsa. A legtisztábban a Boltraffionak tulajdonított Madonna-képen.

Erről a lélekről képet adni a legnehezebb feladatok egyike. Hiszen a világ egyik legnagyobb, legrejtélyesebb, legnehezebben megfogható egyéniségével állunk szemben. Leonardo éppen olyan, mint világhírű képe, a Mona Lisa, sejtelmesen távoli, elérhetetlen magasságokba burkolózik, mihelyt számot szeretnénk adni, hogy mit jelent nekünk. Mintha ugyanazzal a rejtelmes mosollyal takarná el magát előlünk, amellyel ez a híres asszony tekint évszázadok óta lelkes bámulóra. Végigcsodálhatjuk Leonardo ránkmaradt nagyszámú műveit, mert rajzokban rengeteg alkotása maradt, ha kétségtelen festménye kevés is, búvárkodhatunk mindabban, amit kézírataiból eddig közöltek, végigelemezhetjük néhány készen ránkmaradt festményét is, felszánthatjuk azt a talajt, melyből csodálatos magasra nőtt ki, végigkövet-hetjük hatását tanítványain, mindez még nem jelent kielégítő megoldást, mert nem tudunk attól az érzéstől szabadulni, hogy egészen még sem sikerült átfognunk őt, nem lehetett teljesen megértenünk. Ő maga valamiképpen mindig többnek látszik annál, amit műveibe öntött. Nem csupán páratlan sokoldalúsága az oka ennek. Nem az, hogy bámulatos festő, rajzoló, szobrász, építőtervező, feltaláló és természettudós, hogy mint gondolkodó éppen ilyen

kiváló, sőt még költő is, hiszen ez a sokoldalúság más renaissance-kori geniussokban is megnyilvánult. De ezen túl van valami rejtett, csak sejthető és magyarázó szavakba alig foglalható démoniség benne, fogalmakkal hiányosan és inkább csak érzelmi úton megközelíthető őserő, mely örök titok fátylától övezetten vibráló izgalmassággal veszi körül csodálatos alakját.

Pedig mindenben, amihez csak hozzákezdett, ritka tudatosság különböztette meg kortársaitól. Ösztönszerűen alkotott ugyan ő is, mint minden igazán nagy művész, de alkotásait mindig páratlanul éles gondolkodással kísérte, talán az első ember volt a világon, aki annak jelenségeiben szigorú természeti törvényszerűséget sejtett és keresett. De a megfigyelés és magyarázás, az alkotás és önönmagának való beszámolás nála egyszerre és egymásból születtek, a legellentétebb lelki hajlandóságok, az alkotás összefoglaló teremtő ereje és aztán az elemzés olyan egységgé olvadt benne, mint senki másban. Így nem válhatott soha intellektuálisan számítóvá, hideggé, sematikussá és élettelenné, ami pedig nem egy kiváló alkotóművészek végzetévé vált. Új világokat teremtő, intuitív alkotásának folyamatát egy pillanatra sem fosztotta meg lendületétől elméjének kutató kíváncsisága. Mohó ismeretvágyával mintha egy másik világból való ember járt volna itt ezen a földön, aki mélyebben lát be tüneményeibe és tömördek olyan dolgát akarja megfejteni, amelyek túl vannak a megismerés határain.

Nem volt érzelmektől korbácsolt ember. Nem ismerte azt a végtelen gyötrődést, mely Michelangelo egész életét viharossá tette. De nem ismerte a földi létnek azt a mosolygó gyönyörét sem, mely Raffaelloban testesül meg.

Emberi életében nem vette ki részét abból, ami más földi lénynek életcélja és boldogsága. Nem volt hétköznapi életet is élő genius, mint Goethe. Egyetlen egy vágy űzte, hajszolta szenvedélyesen egy egész életen át, látni, megismerni, megérteni és az így felfedezett világot néha, de akkor is csak az önmaga gyönyörködtetésének határáig alkotásokba varázsolni. Más művészek dolgával nem sokat törődött és magányos ember volt. Nem mintha zárkózott lett volna, mint Michelangelo, sok tanítványt gyűjtött maga köré, akikkel megkötötte szeretetben élt együtt, de olyan magasan állott mindnyájuk felett, akikkel együtt élnie adatott, hogy lelkének igazi megosztására alig lehetett alkalma. Önmagával társalgott, tükörrírással írt ezer és ezer oldalon. Polgári életfilozófiával nézve innét ered az a látszólagos melancholia, amely évszázadok távlatán át visszatekintve életét kísérte, innét az a hamis beállítás, amellyel alakját híres korrajzában Mereskovszkij megrajzolta. Innét eredt az a nyugtalanság, mely az egyik helyről a másikra kergette őt, kísérlettelől új kísérlethez csábította s amely más kortársaihoz képest csak kevés befejezett nagy alkotáshoz hagyta eljutni.

De az nem is mérték, hogy ki mennyi kész nagy festményt hagyott hátra. Festményeiben és rajzaiban mégis sokkal, de sokkal többet adott sok igen nagy művésznél, aki békésen megtelepedve, nyugodtan ismételte kisebb maga-magát és befejezett mindent, amihez hozzáfogott. A megoldás pillanata előtt gyakran megtörtént, hogy az alkotás befejezése elvesztette számára az érdekességét. Vagy mert érezte, hogy megoldotta a lelki állapotot, mely foglalkoztatta, vagy mert újabb és újabb megoldásra váró izgalmak támadtak benne, új víziók, új sejtések, amelyek szakadatlanul hurcolták tovább és tovább a megismerés soha végét nem érő útján, a végtelenség felé.

Ez az állandó érintkezése a végtelenséggel nem oldódott fel kora vallásosságában. Leonardo teljesen a világ, vagy helyesebben kifejezve a saját

maga emberfeletti világának talaján állott. Neki nem kellett az a földi élettől menekülni vágyó megváltás, melyre Michelangelo annyira sóvárgott, neki nem kellett a földre lehozni a hit égét, hogy harmóniát teremtsen, mint Raffaellonak. Ő maga volt minden, mert a lét minden megnyilvánulásával benne élt. Öröm, fájdalom, lemondás, vágy, kívánság és csalódás nélkül áll előttünk, mint a természet jelenségei, melyeket csak mi festünk ki hangulatainkkal. Nincsen benne az a lázas életvágy, mint amely Tizianot olyan égő örömmel fűti, de valami félelmesen démonikus, sejtelmesen kozmikus, hideg nagyság van benne, amely mégis érzékies formákban jelenik meg, de magasan fölötte áll minden földi vágyakozásnak. És nincsen benne keresztény dualizmus sem, a test és lélek ama kettőssége, mely az életet és céljait kettéválasztja, a földet és az eget elkülöníti, tőle távol áll a bűnbeesésnek, a vezeklésnek és a megváltásnak gondolata. Minden ízében pogány, a természeti életet magasztosítja fel végtelenné, midőn megérzi ősi erőt.

Természetes, hogy ezzel a lélekkel áttörte és túlhaladta mindazon művészi formákat, melyeken kezdetben nevelődött. Szakadatlanul sóvár és minden jelenséget újra felfedező és megértő világbatekintése művészi vonatkozásokban is új utakra vezette. Nem elégedett meg azzal, amit előtte tudtak és mellette gyakoroltak, hiszen még azokban a remekművekben sem tudta örömet lelni, melyeket önmaga alkotott. És mentől távolabbra jutott, annál másodrendűbbé vált előtte a befejezett alkotás, művei futólagos jegyzetek hódító útjának egyes állomásairól. Vagy kísérletek az elérhetetlen eszme kifejezése körül, amelynek fel-felvillanó képe sejtelmes mosolyt varázsolt ajkára. Ez a megfeythetetlenül titokzatos mosoly, mely nemcsak a Mona Lisa arcán ömlik el, hanem majdnem mindegyik ábrázolásán ott ragyog, az ő lelkének démonikus mosolya volt. Az életet és világot megismerő lélek boldogsága, mely túl a jó és a rossz határán a világ végtelenségének érzéséből fakad.

Pályája derekán tanulmányt írt a festészetről, melyben összefoglalta művészetének gyakorlati alapelveit. De ötezer oldalra terjedő feljegyzéseiben is számos, rajzokkal tarkított művészeti megjegyzése maradt, amelyek mind mohó ismeretvágyának termékei. A festészetről szóló tanulmányában mondja azt, hogy a festő első gondja az legyen, hogy képe sík felületének kiemelkedő, a háttértől elválasztott test látszatát adja. Aki ezen a ponton meghaladja a többieket, megérdemli, hogy a legnagyobbak nevezék. Ez a tökéletesség, a művészet e magaslata az árnyékok és fények helyes és természetes elosztásából származik, amit *chiaroscuro*-nak, fényhomálynak neveznek. Ha egy festő visszariad attól, hogy árnyékokat alkalmazzon ott, ahol azokra szükség van, csúfságba esik és művét megvetetté teszi a hozzáértők előtt, hogy cserébe a tömeg és a tudatlanok hamis megbecsüléséért kolduljon, akik a képen csak a színezés behízelt pompáját nézik, anélkül, hogy a reliefre ügyelnének.

Egy másik feljegyzésében tovább magyarázza festése módját: «Arra vigyázz, hogy az árnyék és a fények vonalak és körvonalak nélkül, miként a fűz menjenek át egymásba». Leonardo ennek az elvnek alkalmazásában meglehetősen messze ment, bár a körvonalak oly mértékű feloldásáig, mint amely múzeumunk Correggio-Madonnáján látható, nem jutott el. De a Boltraffionak tulajdonított Madonnánkon, melynek lelke, sőt kivitelének jókora része is kétségtelenül Leonardo műve, a nagyszerű hatás már erre a *chiaroscurra*, erre a *sfumatora* is épül. A fény és az árnyék hullámzó váltakozása ad meglepő életteljességet ennek a gyönyörű festménynek.

Felépítésében a fény-árnyék játékos váltakozásán kívül még három igen jelentős újítás mutatkozik a quattrecento komponálásával szemben. Elsőben az, hogy az ábrázolás alakjai egy határozottan összefogott, egyszerű és tetszetős, könnyen áttekinthető figurába, egyenlő oldalú háromszögbe vannak állítva. A második egységbe foglaló elv az, hogy a Madonna és a kis Jézus egy pillanat lelki történésebe vannak beléhelyezve, a kis Jézus ki nyújtja két kezét valami után és a Madonna szeretettel figyelí mozdulatát. A harmadik: hogy az alakok nem teljes nyugalom állapotában láthatók, hanem egy nagyon is mozgalmas helyzet pillanatnyi nyugalmában, mely előtt élénk mozgás játszódtott le és talán még erősebb mozgás fog követni.

Minden ízében eleven életábrázolás ez a festmény. Ehhez nem csekély mértékben hozzájárul az is, hogy a testek rajza egyrészt az emberi anatómia szuverén ismeretén, másrészt a távlati rövidülések feltétlenül biztos meg látásán nyugszik. Tanulságos ebből a szempontból a kis Jézus alakját végig elemezni, mely valóságos remeke az anatómiai és távlati megfigyeléseknek. Leonardo ezt a biztosságot nemcsak csodálatos tehetségének, hanem szakadatlan tanulmányainak is köszönhette. Abban a korban, midőn a legsúlyosabb büntetés járt ki annak, aki embertestet mer boncolni, az emberi izmok és a belső szervek teljes ismeretét szerezte meg magának boncolás útján. És kora fiatalságától kezdve egészen öreg koráig folyton rajzolt a természet után, amiről jegyzőkönyvének számtalan pompás vázlata tanuskodik. Egyformán érdekelték a test és a lélek változásai, az emberi lét szép és rút tüne ményei, ő volt különben a világ első ismert nagy karrikatura-rajzolója.

De mindezek a vonatkozások csak kevéssé visznek közelebb ehhez a festményhez, ahhoz a sejtelmességhez, mely rajta előmlik. Valami varázslat árad róla, mely nagyon különbözik egyéb vallásos tárgyú képek ájtatos hangulatától. Titokzatos természeti erők leküzdhetetlen hatalma jut eszünkbe, mintha valami démoni sejtelmességet sugározná azon titokzatosságot, mint Giorgione képei. Viziószerű élességgel, másrészt fátyolosan elburkolódzva, alig megközelíthetően.

Éppen azért nehezen lehet elfogadni azt a véleményt, mely ezt a festményt nem Leonardonak, hanem tanítványának, Boltraffionak tulajdonítja. Valamikor az Esterházy-képtárban Leonardo neve alatt szerepelt. Aztán jött a művészettörténeti tudomány, mely annyira szereti nagy alkotásokról a nagy neveket letörölni, s helyükbe kisebb neveket írni. Így került végre ez a kép Boltraffio művei közé. Tisztára stíluskritikai alapon. De voltak számosan, akik megérezték rajta Leonardo lelkét és részbeni szerzőségét vitatták.

Hogy ki volt Boltraffio és mit tudott, arról az e kép közelében függő lodi Madonna elég meggyőzően tanuskodik, amely ehhez a vitás képhez viszonyítva száraz, kicsinyes és képzeletlen. Pedig ez a lodi Madonna kétségtelen műve Boltraffionak. Viszont ismerünk egy Windsorban őrzött vöröskréta Leonardo-rajzot, mely tükörképszerűen majdnem megegyezik a kis Jézus komplikáltan rajzolt alakjával. Úgy hogy ha óvatosságból nem is lehet a mi Madonnánkat Leonardonak tulajdonítani, hajlandó volna az ember egy ismeretlen harmadik festőt elképzelni, aki tehetségesebb volt Boltraffionál. De akárhogy áll is ez a valószínűleg soha fel nem deríthető helyzet, bizonyos az, hogy ez a kép múzeumunknak legszebb alkotása Leonardo köréből.

Ezt a kört nagyon szépen képviseli Bernardino Luini két festménye is, míg Gianpetrino és Salai egy-egy festménye már jóval jelentéktelenebb. Luini

kezdetben nem Leonardo követője volt. Első művei Borgognone mélyen ájtatos és kissé fanyar művészetének befolyását árulják el. De mihelyt megismerkedett Da Vinci művészetével, azonnal e leküzdhetetlen varázsló befolyása alá került. Műveinek jellege megváltozott, hiszen Leonardo törekvései teljes szakítást jelentettek a művészetnek ama kissé aszketikusan magasztos felfogásával, amely halkan még Botticelli alkotásaiban is megcsendült.

Mindkét Luinink Madonnakép. Az egyik a Szűzanyát Szent Erzsébettel, a kis Jézussal és játszótársával, a kis Szent Jánossal ábrázolja. A Madonna egy fa alatt ül, karján dajkálja gyermekét. Szent Erzsébet balról foglal helyet, a kis János előtte áll és virággal kínálja a kis Jézust. A háttérben erdő sötétlik. A másik festmény Szent Borbála és Szent Katalin közé helyezi a szent szűzet, aki jobbkarján tartja a könyvben lapozó Jézust. Az arcokon az ismert leonardeszk mosoly, mely már nem démonikus titokzatossággal, hanem inkább csak sejtelmes érzelmességgel sugározza be Luini művészetét. Kissé zárkózottan és enyhe fényvel. Luini, akár ha a Szűzanyát festi, akár Salomét, akár a Megváltó fejét, ugyanezt a zárkózott mosolyt sugározta át az arcokon. A démoniség kissé érzékies, de mégis szűzies kifejezéssé enyhült, mint a mélyen árnyékoltt szemeken, a lágyan hajló csipőkön, domború kebleken az élet megsejtett örömet ömlesztí végig.

Új típusokat nem igen látunk Luini képein. A keretek között maradt, amelyeket Leonardo írt eléje. Finom magas homlokokat, legtöbbször oldalt néző, fátyolosan fénylő szemeket, keskeny előkelő szájakat látunk, hosszúkás finom arcokat, állakat. A kompozíció feszült és szoros egysége, a lelki folyamat erős összefoglalása szétbomlik nála, a chiaroscuro már nem olyan lágy és nem olyan bársonyos, mint mesterénél. Világa is jóval szűkebb, mint Leonardoé. Azok a témák, melyeket a korai renaissance naiv realizmusa szívesen használt fel, az öregség változatai, melyeket da Vinci még olyan mohón jegyzett fel rajzai közé, Luinínál már nem találhatók. De az ő művészete is tanuskodik arról, hogy milyen mélységes humanizmus áradt Leonardo lelkeségéből. Az emberi lélek rejtelmes nagyságának felismerése, az élet értékének rajongó tisztelete. Megismerni az ember testét és a benne lakozó lelket, majd kettőjükből egységes művészi alkotást teremteni volt művészi hitvallása.

Ennek a humanizmusnak egy ragyogó emlékét feljegyzéseiben is ünneplhetjük. Egyik anatómiai rajza mellé írta e sorokat:

«És te ember, aki e munkám segítségével belétekinthetsz a természet csodálatraméltó műhelyébe, és azt hiszed talán, hogy bűnös dolog az emberi testet boncolni, fontold meg, hogy mennyivel nagyobb gonosztett egy embert életétől megfosztani. S ha meglátod, hogy milyen csodálatosan épült fel testének hüvelye, gondold meg, hogy milyen semmiség az lelkéhez képest, mely ebben a hüvelyben lakozik, mert akármilyen legyen is, Isten kezéből ered. Hadd éljen tehát kényére-kedvére az ő művében és ne engedd, hogy dühöd, vagy gonoszságod életet öljön, mert bizony, aki nem becsüli az életet, nem érdemli meg, hogy éljen».

METAMORFÓZIS

*Felolvadtam, mint jégcsepp sugárban, Tavaszra jácint színében kéklek,
felszitt a nap, mint harmatot, — nárcisszból ontok illatot,
rámfujt a szellő, — felleggé váltam, pacsirtaszóban, pinty énekében
hóként lehullva hallgatok. — égi magasba illanok.*

Kolozsváry Olga.

KI FÚJT FEL TÉGED??

Komámmal mentem búcsún föl a Kálváriára.
De ki gondolt a vérző sovány Istenfiára,
midőn a stációk közt sátor volt sátor hátán
s ezernyi földi jókat kínálgatott a Sátán.

Selyem-kék sátorában a Május is kirakta
a sok tündéri árut: a Nap mint gummilabda
csüngött, szírom-kehelykék kínálgatták a mézet
s a szárnyas fütyülöcskék felváltva fütyürészték.

A hiúság vására a búcsút is előnti!
Vesztünkre épp velünk volt a hároméves Bömbi.
A járkálást megúnta és kényeskedve bömbölt.
Vettünk egy felfúváásra alkalmas gummi gömböt.

Bokrok közt harmatfűre, virágzó vadkörtének
az árnyékába ültünk. Távolból templomének
s vásári lárma zsongott. Így szóltam: «Hókusz pókus»
s a gömböt fújni kezdtem; oly nagy lett mint egy kókusz,
aztán mint egy sütőtök, majd mint egy gönci bordó.
A Bömbi egyre nézte, hogyan feszül a hordó
Csoda madzagra kötve, szempárja tűzben égett,
majd megkérdezte apját: «Apus ki fújt fel téged,
hogy ily magasra nőttél?? s ki fog felfújni engem,
hogy én is nagy legyek majd?» Igen, így szólt a szentem.
Gyermek mer csak feladni ily ártatlan-ravaszka
kérdést. Mi összenéztünk s bámultunk a tavaszba.

Majd így szóltam komámhoz kamaszos kacagással:
Te, interjút csinállok néhány ál-messiással,
kik a földön kavarják a történelmi katlant:
«Ki fújt fel téged?? Eddig minden gömböc kipukkant!»

Megkérdék pár tudóskát, kik büszke-tagadólag
beszélnek Istenünkről: «Ki fújt fel cifra Hólyag??»
Megkérdék minden golyvát, a gazdagok, szegények,
írók, parasztok gögjét: «Ki fújt ily nagyra téged?»

Jó volna minden este meginteniünk magunkat:
jön a halál fullánkja! Minden gömböc kipukkadt
eddig, bár Nagy Sándornak, vagy játszi szappangömbnek
hívták s életre fújni nem tudja senki többet!

Virágzó vadkörtének alján tavaszi lázban
a Bömbi bölcs szavával mókáztam, hadonásztam,
míg egy tövis megszúrta a bíborszínű gömböt
s szétpattant. Mink nevtünk, a Bömbi böszén bömbölt.

Henry Bordeaux.

Május havában magyar földre érkezik francia irodalom egyik kiválósága, Henry Bordeaux. A magyar közönségnek fölösleges bemutatni, hiszen megismerhették már művei, amelyeket, ha nem is teljes, de elég nagy számban fordítottak le magyarra. Ismertebb regényei közül magyarul is megjelent: *La robe de laine* (A fehér köntös), *Une honnête femme* (Egy tisztességes asszony), *La maison* (Az ősi hajlék) *La nouvelle croisade des enfants* (A kis keresztések), *La résurrection de la chair* (Testnek feltámadása). A kiadók közül a Szent István-Társulat, a francia irodalom ismerői közül pedig Petrich Béla tett sokat elismeretése érdekében.

Írói művészetét, jelentőségét a francia irodalomban eléggé jellemzi az a tény, hogy a francia Akadémia 1919-ben tagjai sorába választotta. Nem kis dolog kitűnni a regényírók tömegéből Franciaországban. Stílusának világossága, gondolatainak szabatosága, nyelvének kifejező ereje, színes emberábrázolása tették jelentékennyé művészetét.

A francia regény történetében különleges helyet biztosít Henry Bordeaux számára két jellemvonása: provincializmusa és az örök erkölcsi értékek védelme. Franciaország egyik legvadregényesebb tartományához, a magyarok szívéhez is közel álló Savoyához szinte gyengéd szálak fűzik. Felső-Savoyában, Thonon-les-Bains-ben született és regényeiben örök emléket állít szülőföldjének. Provincializmusa azonban nem valamilyen szűk látókörbe való bezárkózás, hanem a nemzeti érzés elmélyítése, apró, de mélyen gyöke-

rező tényekhez való kapcsolása. Még általánosabban jellemzi munkásságát az erkölcsi törvények tisztelete. Különösen a családi élet tisztasága, érintetlensége és az ebből a gondolatból származó problémák, az erkölcs és a modern élet összeütközése, az erkölcsi jó érvényesülése a gyakorlati életben, amely nehézségek és küzdelmek árán bár, de mégis csak napvilágra tör: regényei ebből a gondolatkörből táplálkoznak.

Ezeket a gondolatokat hirdette fellépésétől kezdve, amikor még csak gúny és támadás járt az ilyenfajta eszményekért. Bordeaux első műveit a XX. század liberális és szabadgondolkodó első éveiben írta és nemcsak regényeinek határozott irányával tűnt fel, hanem kritikáinak bátorságával is. (*Les écrivains et les mœurs*. 1900—1902.)

Most ellátogat ez a bátor író Magyarországra, a legkeletibb állomására annak a keresztény műveltségnek, amelyért annyit áldozott. Tőlünk keletre kezdődik a ködös hiedelmek, babonák és misztikus tévedések birodalma. Ha valahol meg tudják becsülni azt az embert, aki az erkölcsi rendért, a tisztaságért küzdött, nálunk bizonyára, mert erre a küzdelemre kellett elszánnia magát egész nemzetünknek ezer éven át földrajzi és történelmi helyzete miatt.

Ebben az évben 66 éves Henry Bordeaux, de tiszteletreméltó kora sem akadályozhatja meg, hogy közenk jöjjön. Reméljük, hogy az itt kapott benyomások megacélozzák erőit, fűrgé szellemét épségben tartják, küzdő kedvét felfokozzák. Számunkra a leghízelgőbb az lenne, ha a francia irodalomtörténet feljegyezne, hogy Henry Bordeaux magyarországi utazása a termékenységre, a felfrissült

munkakedv új korszakát jelenti változatos és eredményekben gazdag életében.

Fábián István.

Berzsényi Dániel utolsó műve. 1836 nyarán a budai fürdőket akarta használni Berzsényi Dániel «megrezentett hypochondriájának» gyógyítására, de az életfonál nem tartott odáig. Február 14-én meghalt a költő sziklai magányában. Nincs már több észrevétel Kölcsény recenziójára, nem megy többé levél Kazinczyhoz s nem legedez immár a zefir sem.

A halál előtt elkeseredett évek, a toll ritkán karcolja a papírost a vasmegyei kúriában. Néha azonban Kölcsény kritikája következtében kedvesezett Berzsényit az eszmék pergőtüze rohanja meg, ilyenkor sokáig sárga fény világít ki az akadémikus táblabíró dolgozószobájából. Gondolatok kergetőznek. A lámpa félszárnyékában ott fekszik a legújabb Széchenyi-könyv, a Stádium. Utolsó éveiben ez a mű volt rá a legnagyobb hatással, ez ültette le mégegyszer az íróasztalhoz s ez irányította figyelmét az anyagi állapotokra. Ezeknek a javításával pedig sietnünk kell, nem érünk rá! S a gyöngybetűk új fejezetcímeket kezdenek — Néptelesség, Céltalan néposzlat, Műveletlen nép, Hiányos «népszeközet», A magyar paraszti gyermeknevelés stb. — néven. 1833-ban az addig lejegyzett prózai elmékedései elé előszót ír s a 36 (nyomtatott) oldalas értekezésnek — A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairól — címet adja.

A horatiusi magasságokban szárnyaló költő leszáll ódai trónjáról s a töről sarjadt nemes úr a szegény jobbágnép sorsának javításáról ír. A nagy átalakító eszmék Berzsényit is megmozdították. Ő is belátta, hogy a magyar földműves nép szegény, s nem egytömegben eloszlott,

s ezért «minden lehető módon» szaporítani óhajtja. A gazdaságokban még a magyarok tájakon is hiencsek és horvátok dolgoznak, s még «Köszeg tövében is láttam csehországi kaszásokat». Gondolatfüzése bele is torkollik abba a kijelentésbe, hogy nem a nyomorgó, hanem csak a boldog nép és egynemzetűség boldogítja az országot. Az országnak egynyelvűnek és magyarnak kell maradnia, ezért az «idegen nyelvű gyarmatok egy helyre tömegben ne telepedjenek; hanem magyarokkal úgy közletve, hogy azok magyarokká váljanak». Berzsényi Parnasszusáról ellát a közeljövendőbe s 100 évvel ezelőtt orvosszert keres a legsúlyosabb kérdésre.

A helytelen és rendszertelen néphelyeződés következtében Berzsényi szerint néhol a legmeddőbb havasonkon munka és föld nélkül sorvad a nép; a leggazdagabb rónákon pedig munkás nélkül pusztul el a föld. (1833!) Ezért gyógyszerül azt ajánlja, hogy időről-időre mindazokat, akiknek otthon elegendő élelmük nincsen, szállítsák el a magyarok közé. Így aztán az otthonmaradottak s a letelepültek könnyebben megélhetnek és magyarokká válnának.

Berzsényi nem ismerhette még Macaulay Critical and historical essays művét, azonban teljességgel macaulayi szellemben, kellő időben életbeléptetett reformokat kíván, hogy egészséges vagyoneosztású, egynyelvű és egyakarátú legyen az ország. A nemzetiségi kérdés, mint megoldásra váró sürgős probléma nem jelentkezik még ebben az időben, csak Széchenyi s egy-két hazafi gondol rá titkolt aggodalommal. Ez az aggodás bujik meg Berzsényi írásában is, csakhogy ő nemcsak feladja a kérdést önmagának, hanem meg is akarja oldani a telepítés formájában. Egy költő az, aki telepítés útján akarja először csökken-

teni, azután megszüntetni a nemzeti-ségi problémát.

Ez a gondolata később is visszavisszatér, amikor gyakorlati újításokat sürget a magyar jobbágygyermek nevelésében. Hallgassuk csak meg! Nagy hibának látja a magyar nevelésben azt, hogy a gyermeket semmi mesterségre sem tanítják s ebben állapítja meg a magyar és a német polgár közti különbséget is: majd minden német tud valami mesterséget, amelyet a gazdaság mellett nagy haszonnal üz. Ebben ismeri fel a főokát annak, hogy a sváb «gyarmatok» úgy meggyarapodnak nálunk. A sváb vagy maga, vagy rokonaival együtt épít; a magyarunk ellenben nagy bajjal megszerzi az épületfát s azt utóbb eltűzeli, mert építő embert nem talál s ez is fő oka a magyar szegénységének. A magyar ember külön választja az aszszonyi és a férfi munkákat, a sváb és a többi jövevény «hölgyével» és leányával munkáltat, csépeletet. Nagy hiba az is, hogy a magyarunk igen keményen neveli a fiát, nyáron ég alatt a földön, télen az istállóban alszik, míg a német éjjelre meleg párnát ad ágyban alvó fiának. A magyar csak akkor fekszik párnája, amikor megházasodik, pedig párnája semmi nemzetnek annyi nincs, mint a magyarnak. A német naponta háromszor meleg ételt ad a fiának, a magyar csak kenyér, szalonnát.

Berzsenyi hazafi, gazda, nevelő utolsó művében, de költő is, az elérhető ideát látja, ezért nem kalandozik műkedvelő területeken, amikor összehasonlítást végez a magyar és a sváb paraszti nevelés közt. Gondol a felnőttekre és a tótokra is. Csodálkozva látta a faluról-falura járó kárpáti tót túlzott alázatoskodását, azt, hogy «minden csekély ember előtt a földet nyalja». Erre az alacsony-ságra korántsem vetemülne — mondja — ha megmagyarosodnának. Ész-

revette, hogy a kis tömegű svábok szívesen változnak át tiszta magyarokká. De az átváltozás nagy nép-egységeknél önként nem mehet. Csak úgy lehetne különféle nyelvű népeinket magyarokká tennünk, ha magyar népiskolákban csinos magyar öltözetben mindaddig tanítatnának, míg tökéletes magyarokká nem válnának. Ez lenne aztán Mohács igazi gyógyszere.

Mohács gyógyszere talán Trianonnak is megelőzője lehetett volna.

Talán elhervadt gondolatok ezek? Csak történeti értékük van ezeknek az írásoknak? Az irodalomtörténet lezárt megállapításait nincs módunkban megváltoztatni. Kétségtelen, hogy Berzsenyi legelső volt az ódaköltészetben. De, de a kor személgént nézve az eseményeket, ki merné azt állítani, hogy ezek a Döbrentei, Helmecki és Toldy Ferenc által kiadott prózai írások nem voltak hatással a forrongó és vajúdo korra?

Óhegyi Vilmos.

Bangha Béla S. J. : Róma lelke.

Mult év karácsonyára jelent meg P. Bangha festői képekben, a lélek mélyéig ható élményekben gazdag könyve, mely bátran viseli fedőlapján a «Róma lelke» címet. Sokatmondó, ígéretes cím. Sok bátorság és nagy felkészültség kellett kiválasztásához. Mert nem elég, ha valaki jól ismeri Rómának minden zeg-zugát, ismernie kell Róma egész történetét, a kereszténység hatalmas történését, az egész földkerekségén való hatását, az egész világra kisugárzó misztikus szellemiségét, a keresztény és pogány népek életét és lelkivilágát és ismernie kell a problémáknak még további felsorolhatatlan sorát. Az vállalkozhatott rá, aki benne él a katolicizmus krisztusi misztériumában, aki beutazta az egész keresztény világot s mindenütt érzett lelkében valami

olthatatlan, valami megfoghatatlan hatást.

Bangha Béla S. J., aki több, mint 20 éve járja a világnak mindig Rómába vezető utait, a jezsuita láng-lelkével érezte magában ezt a kézzel meg-nem-fogható szivárványvarázst. Több mint 20 év olthatatlan vágya oldotta meg lelkében a kérdést: Róma lelke egyenlő az időkön való tülemelkedéssel és a térbeli határok eltüntetésével. Róma lelke maga az időfeleltiség és térnélküliség.

Ez a vágyéretet, a megoldás keresése és szerencsés megtalálása vonul végig és bontakozik ki a sok utazás alkalmával megszületett útirajzokból, leírásokból és élményekből.

Valamennyi fejezet külön, önálló, gyorsan gördülő, eleven, megkapó stílusban fogant essai. Sok apró meglátással, amelyek azonban gyakran egészen új megvilágításban mutatják az Egyház történetének egy-egy mozzanatát, egyes népek, olaszok, angolok, spanyolok, törökök lelkivilágát, sajátos tulajdonságait. Sokat elmélkedik többek között az olasz nép vallásosságáról. Annak a népnek a vallásos lelkületéről, melynek iskoláiban 60 évig nem volt hittanítás, ahol minden tényező a vallásos lélek kiirtására törekedett több, mint félszázadon keresztül. Mégis a "népszéles rétegei, a legmagasabb értelmiséget is beleértve, nagyjából mégis erősen katolikusok maradtak." Ez a levél 1928 április 15-re van keltezve. Ekkor még nem volt meg az «Accordo Laterano», a Vatikán és Olaszország kibékülése. Azóta persze egészen más a helyzet. Mussolini nagyságának egyik első és fényes bizonyítékát adta, amikor a tárgyalások fonalát felvette, hogy letörölje az olasz politikai élet e sokáig élő és kellemetlen szégyenfoltját. És most újra áll a Vatikán-Állam s a Città del Vaticano kapuit hosszú önkéntes száműzetés után újra átlépte XI. Pius pápa. Az

első út, amely XI. Pius pápát a Lateranban vezette, egyúttal az olaszság katolikus lelkiségének újjászületését indította meg, s egybeesik a katolicizmus megújulásának útraindulásával. Bangha Pater élményei itt végződnek. Erről a kérdérről már nem ír. Pedig sajnálattal nélkülözzük azokat a sorokat, amelyek a mai Itáliáról szerzett benyomásait tartalmazzák, mert azok bizonyára sok, ferde felfogást tisztáztak volna.

Aki elolvassa ezt a könyvet — és minden Rómát szerető embernek el kell olvasnia —, az nemcsak lelki gyönyört talál benne, nemcsak a katolicizmus titkaiba hatol be, s az előtt nemcsak Itália művészettől s az emberi szellem más alkotásaitól telt olasz városok világa tárul fel, hanem a kis essaikból álló könyvben finom, plasztikus stílusú irodalmi csemegében is részesül. Lehetetlen a könyvet letenni. Ha ki kezébe veszi, azt magával ragadja az író stílusának közvetlen egyszerűségében rejlő varázsa, az élmények és leírások sokszínű gazdagsága s lelkén keresztül feledékennyé teszi a mindennapi dolgok iránt. És az, ki nem tudta megérteni Róma univerzalitásának titkát, meg oldva találja Bangha Pater könyvében, annak két kifejező szavában: Róma, a térnélküli és időktől független.

Dr. Nagy Zoltán András.

Szentmihályiné Szabó Mária: Isten az áldás. (*Singer és Wolfner kiadása.*) — Ez a nagy kétkötetes regény folytatása az *Emberé a munka* címűnek. A kettő együtt több mint ezerszáz lapra terjed, úgyhogy már terjedelménél fogva is feltűnő alkotás, s mint polgári regény (a szerző régi, debreceni kereskedő családjának története) szintén ritka jelenség.

A nagy mű első részében Várady Lajosnak ifjúkorát, vándoréveit,

lelki fejlődését láttuk, ebben a második részben, melynek színhelye majdnem állandóan Debrecen, a kiválóan képzett magyar kereskedőnek, mintaférjnek és családapának férfi- és öregkora folyik le előttünk a szabadságharcból a nyolcvanas évek középig.

Az első rész kétségkívül érdekesebb, mozgalmasabb, változatosabb volt. A hős ebben a második részben a késmárki és a brassói bérczek regényesebb világából, leszáll az Alföld egyhangú, józan síkfeldjére, ifjúkori lelki forrongásait pedig a megállapodott nyugodt erélyű, komoly üzletember csöndes, szabályszerűen rendezte élete váltja fel.

Keményen, becsületesen, nagy üzleti érzékkel és vállalkozó szellemmel dolgozik, hogy gyermekeire szép vagyont hagyhasson. Folyton fejlődő üzlete mellett malom-vállalatot is igazgat, földeket bérel, és vásárol, vagyona rohamosan növekszik, de családja is. Egyik gyermeke a másik után születik egészen a tizenötödikig. Három meghal közülük, de tizenkettőt fölnevel, taníttat, otthon, Pesten, külföldön. Gyönyörködik növekedésükben, fejlődésükben. A fiúk beállnak az üzletbe, a gazdaságba, megházasodnak, a lányok férjhez mennek, csakhamar megjelennek az unokák, azok is felnövekednek. Az óriási családnak életébe még a rokon családoké is bekapcsolódik. Természetes, hogy ennyi embert nem lehet egyénítéssel, lélekrajzzal érdekessé tenni, úgyhogy legtöbb közülük csak név marad. Az is kár, hogy az első részben olyan érdekesen rajzolt kereskedői élet itt háttérbe szorul, s helyét a családi élet kedves, de apró eseményei foglalják el. Jobban szeretnők pl., ha Lajos feleségét és legfőbb támaszát, Veronikát nemcsak mint férjéért, gyermekeiért élő, aggodó és remegő nőt, hanem mint az üzletben állandóan dolgozó segítőt

társat is jobban láthatnánk. Így még egyénibbé válnék ez a derék, áldott jószívű és kedves nőalak, amint hogy jobban szeretnők, ha Lajosban is jobban kidomborodnék az üzletember. Milyen kitűnő és jellemző apróság pl. a jó kereskedőre, hogy Bécsben a forradalom alatt is ráér üzletet kötni, a pesti zajos márciusi események közepette pedig Kossuth-arcképeket, nemzetiszínű zászlókat és kokárdákat vásárol s visz elsőnek Debrecenbe. Sok ilyen vonásból alakulna ki a jó üzletember érdekes és sokoldalú jellege. Már az egyéni vonás benne, hogy a honvédek ruháját nagyban szállítva, semmit sem nyerekedik rajta, mindent önköltségi áron számít, és hogy közcélokra, szülővárosa kultúrájának emelésére sok munkát és pénzt áldoz. — A két főalak mellett a többi elhomályosul, nem kelt különösebb érdeket. Egy-két epizódalak sikerült: a könnyelmű, léha, bolondos Samu, a minta-család enfant terrible-je, a derült lelkű, délceg, okos öreg, Lajos apja, a selypítő, szemérmes vén Tinka kisasszony, a házvezetőnők gyöngye, a felfuvalkodott, nyelves vén Szepessyné, aki lenézi a «rőfös» familiát, de elfogadja ajándékaikat.

A szerző érezte, hogy meséje nagyon egyhangúvá, környezetrajza egy színűvé válnék, ha nem gondoskodnék élénkítő elemekről, ezért iparkodott neki színes korrajzi háttérrel festeni. Lajos Bécsben és Pesten végigéli a forradalmi mozgalmakat, azután családjával együtt végigszenvedi és lelkesedi a súlyos 48—49-es időket, melyekben Debrecen ugyancsak jelentős szerepet játszott. Látjuk a márciusi lelkesedést, a nemzeti ada-kozást, az önkéntesek felvonulását, a Pestről odamenekülőket, halljuk Kossuth szónoklatát, a háborús rémhíreket, a függetlenség kikiáltását, látjuk a muszkák bevonulását, majd a honvédekét, azután ismét a muszka

megszállást és fosztogatást, a koleraszvedelemtől s a szabadságharc bukásának hírével halálra dermedt várost, az osztrák bosszú elől rejtőzködő bujdosókat, köztük a lelkes és féktelen Sárosy Gyulát, a család rokonát. A mese további folyamát is több korrajzi részlet élénkíti (a színház megnyitása, a Csokonai-szobor leleplezése stb.). Mindez nem válik külön a mesétől, hanem legszorosabb kapcsolatban van vele, mert jóformán minden a Várady-család élményeként van előadva, az ő szemükkel nézve, az ő érzéseiktől kisérve. Így menti meg a szerző korrajzát minden sablonosságtól s teszi művészi tapintattal igazán érdekessé és újjá.

A hosszú történet folyamán gyakran találkozunk kedves, idillikus családi képekkel, finom lélekrajzi megfigyelésekkel s megkapó jelenetekkel. Milyen szép pl. az a jelenete, mikor Lajos bemutatja feleségének a megvásárolt kastélyt, vagy amint átadja üzletét fiainak, vagy csendes elhúnytá jól végzett nagy munkája tudatában.

Egy régi, vallásos, becsületes, derék és munkás család életének meleg, bensőséges és lelket üdítő rajza.

Szinnyei Ferenc.

Márai Sándor dr. : Egy polgár vallomásai (Pantheon kiadás.) — Olyan ez a könyv (Márai Sándor könyve : Egy polgár vallomásai ; második kötet), mint valami kísérteties festmény egy lázalomról ; mindenkéltől korpék, egy az 1920-as évek kezdetén Európát járó fiatalember szemén át vetítve.

Első szín Németország : — A Ruhr-vidéken tél, a gyárak üveg-teteje mesterséges zöld fényvel világít a komor táj éjszakájában, az állomásokon bajonettes szene-gál né-gerek állanak őrt, az essen pályaudvaron döglött vonatok áznak az esőben, a pályaudvar bonyolult váltó-

szerkezetét nem tudják működtetni a franciák, a szénvonatok belefagynak a télbe, a bajonettes szene-gál né-gerek armádiája nem bír a szabotáló német vasútasokkal. Münchenben forradalom, az utcákon takarítják még a barrikádokat, egyébként köznapi dolog, hogy utcaszögletek mögül váratlanul egyszerre csak tü-zelni kezdenek a gépfegyverek, rend-őrök közelednek rohamlépésben, te-herautók robognak elő katonasággal, Berlinben éheznek a táborno-k ö-zvegyei, a háztulajdonosok, orvosok ; a má-ka, napok, majd órák alatt bomlik atomjaira ; az utcán tébolyo-dottak járnak és számjegyeket kiál-toznak, a tébolydák megtelnek örül-tekkel, a nagyiparosok és a bankok feltartóztatlanul gazdagodnak, Stinnes árnyéka lebeg föld és víz felett. Bódult félálomban egy berlini tél, az éjszakában bálók szikrázó villanyfűzerei ; a német fiatalság permanens szerelmi ünnepeket csap ; köztük az idegenek gyanús áradása, zsidók, svédek, oroszok és magyarok, kitanult dendyk és siberek, akik a Caffée Romanisches-ben ülnek ; a kontinens szellemi gyülevesze és állí-tólagos elitje pénzváságon törí a fejét, bőr-üzletekről s Peguyról vitat-kozik és a németek komor és néma sorfalat állanak e horda tátongó fel-vonulásainak. — Így Márai !

Európa végzete ez egy fiatal em-berpár körül ; nincs semmi kétség, hogy a polgári Európáé. Vagy a XIX. és a XX. század Európáját nem a polgári rend építette-e fel ? Igen, ebben a polgári rendben folytak össze mindezek az elemek, melyeket Platon a polgári középrend tagjaiként könyvelt el, kereskedők és írók, a tudománnyal foglalkozók és a bürok-raták ; amúgy tudományosan is pon-tosan lehet definiálni ezt a polgári rendet, úgyhogy azok tartoznak hozzá, akik bizonyos tudásanyag és bizonyos fokozatú és minőségű élet-

forma alapján mint hivatással foglalkoznak társadalmi, anyagi, szellemi, közösségi organizációjával közvetlenül; vagy közvetve: kulturális termelőmunkával. E rend fiának vallja magát az író, — tekintsük és tárgyaljuk csak egy kissé iskolásan őt, aki hol eltakarja magát előttünk, hol megnyitja magát előttünk mondatainak a gyémánt jéghideg tüzeiben égő fűzéreivel. Maga is bevallja, hogy ő, az annak idején Európát felépített polgári rendnek gyermeke, milyen súlyosan neurotikus. Neurozisa fejlődéstörténetét meg is írta «Vallozásainak» első kötetében, mi magunk most nem akarunk foglalkozni útjaival és tüneteivel e neurozissal, amely Isten tudja, miféle öröklött, vagy szerzett «sérülés» révén jött létre a kassai patricius családból való fiúban. Ez a neurozisz kétségtelenül egyik formálója és tényezője lett művészi élményvilágának, művészi fejlődésének, sőt magának művészeti voltának is. Azonban ne tulajdonítsuk neurozissal azt a jellegzetesen mai polgári beállítottságot, amellyel az író szemléli Európát, a kavargó európai eseményeket, — az elődök még *alkották* ezt az Európát, még *vezették* az eseményeket; a késő utód már azzal a tudatalatti érzéssel és nyílt attitűddel áll az eseményekkel szemben, hogy azokhoz neki sajnos, nem nagyon lehet köze, a dolgok és az események valahogyan elszabadulva vágtatnak; jó, hát vágtassanak; a politikai hatalom, a gazdasági irányítás, szellemi vezetés: kicsúsztak az európai polgári rend kezéből, hát nagyjában ez is rendben van! A könyvet író Polgár, anélkül, hogy akarná és szinte anélkül, hogy tudná, szándéktalanul és keserű önleplezéssel vall be egy tragikus csődöt. A lemondást arról a hatalomról, amelyet a dédapák és nagyapák, a tölgyfa-nemzedék, a nagy vagyonszerzők, a nagy tudo-

mányépítők, a nagy polgári politikusok szereztek.

A hatalom, legkivált a politikai hatalom a világháború után elszádkadt a polgári rendtől. A polgárság racionalizmusa és demokráciája helyett irracionális, démonikus és tömeges vették át a hatalmat és a vezetést minden téren, főképp politikai téren, ahol egy a polgárságon kívüli elemekből, de magából a polgárságból is toborzódott tömeg és egy a polgárságra tekintettel nem lévő politikai elit indul a racionalizmus és a demokrácia helyett új mithoszok után. E forrongás Németországban éppen akkor veti fel első roppant tajtékait, amikor a fiatal író és felesége az ifjú gyermekasszony, társadalmi meghatározás szerint a jó és gazdag polgári rendből való két gyermek, nekiindulnak Franciaországnak.

A könyv maga ezután nem folytatódik ebben a, — hogy úgy mondjuk — «válság»-vonalvezetésben. A részleges polgári problémákat eltakarja a fiatal Márai elől Páris zürzavara, majd a megismert Franciaország. A kérdések, amelyek felbukkanak előtte, a legsajátosabban kulturális és a legsajátosabban személyiek: hogyan lásson egy a kulturális élet továbbépítésén primér alkotásokkal dolgozó ősi kultúrnezetet? És hogyan illeszkedjék bele ő maga az európai kultúra teremtő munkájába? Azaz végeredményben ismét: hogyan legyen ő a maga személyében igazi polgár?

A választ, talán nem is ő maga adja, hanem az élményei. És ezekben az élményekben feltárul mindenkélt az, amit egy sajátosan polgári nemzet, a francia alkotott: Nyelvük, az a hajlékony, nemes, csiszolt, kristálytisza és ellenálló anyag, maga az egész Franciaország; a francia táj, a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán partjai közti párás sugárzás-

ban; gótikus templomok és halászfalvak. Azután Olaszország és Firenze, mindnyájunk szívének Firenzeje, ahol a Szépség magától értetődő természetességgel árad a levegőben. Majd Anglia, a sznobok, a prűderiai és a formák Angliája, ahol az önként vállalt formák és megkötöttségek összegének kényelme a legnagyobb szabadságával egyenlő... Ó: dús könyv ez, az élmények áradóak és zavarosak, zavarosságuk foka sokkal nagyobb, mint mondatainak tisztasága, pedig magyarul talán még nem írtak le ennyire tisztán hangzó «francia» mondatokat. A gondolat váza úgy látszik át a szavak szövedékén, mintha röntgen-fény égne a mondatok mögött, azonban a végeredményt, igen, a végeredményt az olvasónak magának kell tisztáznia. Az élet mindig zavaros — ezt vallja nagyjából Márai — lényegükben megismerhetetlen folyamatok kavargása. De van benne valami felsőbbrendű elem, ez a kultúra, amely a formákban nyilvánul meg. E kultúrahordozás és formateremtés hivatottja a polgárság, és a polgári attitűd, a teljes ember örök attitűdje. A polgárság örök, egyik nemzedék a másiknak adja a fáklyát, mint valami örök Olimpiász futói... Mintha ez csendülne ki a könyvnek az apa halálával végződő akkordjaival.

Mi tisztelettel hajlunk meg e vélemény előtt: *kell* heroizmus a polgári feladatvállaláshoz. Csak sajnáljuk, hogy nem jutott el ahhoz, ami mégiscsak középpontja Nyugat kultúrájának s körülötte, érette, vele vagy ellene szól minden kulturális tény, s aki körül ma végeredményben a ma összes problémái vajudnak. Amiről, hogyha szólni kellene, elnémul az író és megkerüli a témát. A kereszténység, amelynek még a neve sem fordul elő Márai Sándor könyvében!

Ijjas Antal.

Erdélyi városképek. (Budapest, 1935. Révai kiadás.)

«E könyvnek sorai nemcsak a multat idézik és nemcsak azok számára hoznak komoly és nagy lelki-megnyugvást, akik valamikor maguk is éltek e városok életét, hanem közelebb hozzák őket az új magyar generáció lelkéhez is, amely, sajnos, ma már csak a történelemből ismeri Erdély ősi földjét; vizét nem ihatta, levegőjét nem szihatta, sajátos lelkiségének zamatát csak a történelemből és irodalomból érezhette. Ennek az új magyar nemzedéknek nagy szüksége van arra a lelki felfrissülésre, amelyet e könyvből kiáradó ózondús magyar levegő hoz számára» — írja Bethlen István gróf a könyv előszavában. Erdélyi városok... A címlapon Erdély ősi cimere, a sas, a Nap, a Hold és a hét erdélyi vár... Elég rájuk egy pillantás, hogy az új Atlantis, a rettentően mélybesüllyedt Erdély ősi városainak kőcsipkés tornyai pillanatra megcsillanjanak az olvasó előtt. Igaza van az előszó nagynevű írójának, bizony a ma nemzedéke csak a történelemből ismeri meg Erdélyt, ezért igen fontos, hogy *jól* megismerje. Őt jellegzetesen erdélyi város, kincses Kolozsvár, Nagyenyed, Nagyvárad, Marosvásárhely és Brassó vonulnak fel ebben a műben. Mindegyik más és más várostípust jelent. A gótikus Kolozsvár patinás levegőjével, ódon utcáival, kosaras ablakú mágnáspalotáival, a Farkas-utcában az egykori és első állandó magyar kőszínházával (amelyet félig-meddig már eltüntették az új impérium) Erdély dicső magyar multját hozza pillanatra élénk. Azaz nemcsak a multat, hanem a jelent is. Nagyenyed a Jókai által megénekelt híres kollégiumával szintén a multból ad csipetnyit. Nagyvárad, a «kőrösparti Páris», Ady Endre háború előtti forrongó korszakát idézi emlékezetünkbe. Maros-

vásárhely, a «székely főváros» szintén új szinkép Erdély arculatján, végül pedig Brassó, a kies Cenkhegy alatti város, a legjellegzetesebben erdélyi, hiszen falai között három fajtság, három nép, három kultúra találkozott. Az államalkotó magyar, a vendég és városalapító száz és a bevándorlott román. Kolozsvárott a Bethlenek, a Báthoriak és a magyar színjátszás hőseinek alakjai rémlenek fel előttünk, Enyeden Apáczai Cseri János, a labanckergető tógás enyedi diákok, Marosvásárhelyt a Bolyaiak, Nagyváradon Ady Endre, a modern, lüktető, forrongó élet pezsgése, Brassóban Honterus és a Báthoriakkal ujjat húzó Weiss Mihály főbíró. Mult és jelen mindenütt. Az egyes városokról más és más író vázolt fel találó képet: Enyedről Berde Mária, Kolozsvárról Maksay Albert, Marosvásárhelyről Molter Károly, Brassóról I. Szemlér Ferenc, Nagyváradról Tabéry Géza írt. Mindegyikük ott él az idegen impérium alatt — abban a városban is, amelyet találó vonásokkal megelevenítenek —, így a ma történetére és a mult egyes szakaszaira vonatkozó mondanivalókat érthetően letompították. Például Berde Mária Nagyenyednek 1849 január 8-án a havasi martalóc felkelők, Axentye és Prodean által való feldúlásában és 800 védtelen magyar meggyilkolásában való felelősséget részben a honvédség, részben az osztrák császári hadsereg parancsnokaira akarja hárítani. A tényeknek ilyen óvatos «defojtása» az író szempontjából célszerű talán, az olvasó pedig úgy is tisztában van a valósággal. Erdély mai életére vonatkozó adatok többnyire megfelelnek a valóságnak, bár imitt-amott akadnak elírások és szándékos vagy véletlen beállítások. Ilyen apróság az is, ahol az impériumváltozás utáni évek művelődéstörténeti részét írják meg. Mikor az új erdélyi irodalomról szól

az egyébként kitűnő szerző, miért kell a «Tizenegyek» közül csak nyolcnak a nevét fölemlíteni s a többit elintézni azzal, hogy «a másik három» (?). Ilyen esetben vagy mind egyiket, vagy egyiket sem, mert ez különben nemcsak bántó, hanem esetleg a tényeknek sem megfelelő lekicsinylés. Éppen Erdély érdekében ügyelni kell az ilyen semmisségekre is. Egészben véve, bár öt írónak különböző stílusa olvad össze a munkában, mégis egységes képet adnak Erdélyről, a *mi* Erdélyünkről. A mult dicsősége, a jelen szomorúsága, a jövő reményése . . .

S nem csüggeszt el, ha a kolozsvári Szent Mihály-templom és Fadrusz Mátyás szobra mellett ott látjuk a mostanában épült idegen görögkeleti katedrális fényképét a képek sorozatában. A könyv, amelybe Bethlen István grófon kívül Lukács György is írt előszót, tárgyilagosságával, pátozmentességével komoly nyeresége a kisebbségi kérdést nemes értelemben népszerűsítő irodalomnak.

Mihály László.

Erdős Renée: Az asszony, aki ölt. (Révai kiadás.)

Erről az asszonyról valójában nehezen hisszük el, hogy ölt. Nem volt oka gyilkosnak lenni, nem érezzük a gyűlöletet, az utálatot a megölt férfi felé áradni. De ennél még jobban hiányzik — nemcsak a mi szívből, de a gyilkos asszony szívéből is —, teljesen hiányzik a részvét az áldozata iránt. Ezt az írónő egészen kifejejtette a szépen felépített esetből, amely különösen a mai szenzációt kereső embereknek szolgálna szórakozásul, ezt a legfinomabb lélektani motívumot, amelyre egy asszony bűnhődését és új életkezdsét föl lehetne építeni. Részvét nélkül nincs bánat, aki nem érzi, hogy nincs joga emberi életet eltaposni, az nem válthatja meg önmagát soha. Ez, ebben

az asszonylélekben nagy űr, nagy hiány, emiatt marad inkább a felületen, csak tükrözi a dolgokat, a legmélyebb, rejtett valóhoz ezért nem tud elérni.

Hitzendorf Judit megöli a férjét, mert elviselhetetlen vele az élete. Az oka egészen különös, patalógikus eset: féltékenység az asszony multjára, amelyet azonban csak a férj beteges képzelete talál ki. Különös, üvegházi virágként nevelt leány Judit, zárkózott, gazdag család gyermeke, ebbe az otthonban tér vissza bukása után. Az apja rejtőzködve, csak este viszi sétálni, az ajtó bezárva feszül előtte, nehogy ujjal mutasson rá a kisváros. Judit tulajdonképpen még itt sem eszmél bűnére, börtönét nem érti és egy új szerelemhez próbál menekülni. A férfi szeretné átvállalni az asszonyra nehezedő büntudat egy részét, de amikor megtudja, hogy hogyan ölt Judit, egyik kezével simogatva, a másikkal alattomosan, orozva fegyvert emelve, — ezt a tiszta igazságot nem bírja el, megtörik és ölelésre vágyó karja megmerevedik. Ekkor és itt érti meg csak az asszony, hogy bűne nagyobb, sem hogy megoszthassa valakivel. Egyedül kell viselnie. Elhagyja a férfit, megtanul dolgozni, új embert formálni magából. Ápolónő lesz nagybátyja szanatóriumában, ő, aki fegyverrel életet oltott, most életet ment. Megérti, hogy az erdő fái közül azért kellett kiszakadnia, hogy oszloppá faragja a szenvedés és a munka. Oszloppá, amelyre szükség van, amely tart és emel valamit.

A regény lélektani alapokra fektetett részében hiányok vannak, mégis az egész könyv szépen és érdekesen van megírva, érezni mögötte az író asszony-énjének küszködését, hogy egészen és hiánytalanul próbáljon lehatolni a női lélek mélységeibe. Nem mindig sikerül. De a szándék, amellyel az elesett asszonyt fölemeli

és a munka mellé odaállítja, amely egyetlen olyan vezeklés, amely számára is van másoknak, — ez a szép és tiszta hang visszaível Erdős Renée ajkáról az első könyveihez.

Nagy Méda.

Joó Tibor: Bevezetés a szellemtörténetbe. (Budapest, 1935., Franklin 184 l.)

Tömör, logikával felépített, hatalmas, átfogó bevezetés a modern történetírásba: a logikai alapelvek szemmel tartásával rendezve a nagy anyagot, az író igyekezett tömöríteni, egységbefoglalni s minél inkább személytelemé tenni munkáját. Mindenekelőtt a «szellemtörténet» kell meghatároznia: «A szellemtörténet műszava alatt . . . azt a történet-szemléletet, illetőleg az ezt kialakító mozgalmat kell értenünk, amely a pozitívizmus ellenhatásaként jött létre és az úgynevezett német idealizmus elméletének és gyakorlatának elvi alapjait újjította fel és fejlesztette tovább. Miután azonban úgy látszik, hogy ez a szemlélet felel meg a történet valódi természetének és teljességének, ez az úgynevezett szellemtörténet bizonyul egyben a helyes» és teljes történet-szemléletnek is. Ezután keresi az új idealista történettudomány gyökereit. Megismertet Herder, Hegel, Humboldt és Droysen történetfilozófiájával. A második logikai alapelvek megfelelően kutatja az új történettudomány viszonyát a pozitívizmushoz: a pozitívizmus vélekedéseinek, módszerének, hibáinak jellemzése a könyv legsikerültebb részei közé tartozik. Elismeri és hangsúlyozza a pozitívizmus jogait a történelmi *kutatás*-ban, de viszont vallja azt is, hogy «a tökéletes történelemírás csak a szellemtörténeti.» Ezután tér át a szellemtörténet tulajdonképpeni megalapítóinak (Dilthey, Troeltsch, Windelband, Rickert, Spranger) életművére. E fejezet vé-

gén a magyar szellemtörténet kezde-
teit is összefoglalja s kiemelve Bóhm
Károly kezdeményezésének önálló-
ságát, különösen Horváth János,
Kornis Gyula, Szekfű Gyula, Hóman
Bálint, Thienemann Tivadar jelentő-
ségét méltatja. Végül tárgyalja a
helyes történetiszemlélet mibenlétét,
a történetírás műfajait, a módszer és
az objektivitás kérdését. Nagyon
szép, amit Spranger ismertetése nyo-
mán az objektivitás problémájáról
ír: «A tudománnyal semmi sem ellen-
kezik annyira, mint a dogmatizmus,
a csalhatatlanság hite. Szelleméhez
egyenesen hozzátartozik a relativitás
belátása. Ez a belátás azonban nem
bénító, hanem éppen termékenyítő,
mert ez hatja egyre tovább, újra és
újra revízió alá venni eredményeit és
alapjait... Tisztában kell lennünk
azzal, hogy a mi igazságunk igazság
ugyan, de nem a végső igazság. Ahol
ez a tudat megszűnik, megszűnik a
tudomány is.»

Általában a nézeteken, vitákon
felül álló tudós személytelen nyu-
galma jellemzi az egész könyv elő-
adásmódját. Az író egyénisége, meg-
győződése, szenvedélyessége hát-
térbe szorul: inkább a közvetítő,
népszerűsítő, regisztráló szerepét
veszi át, műveket, filozófiákat, kér-
dés csoportokat ismertet s kritikát
csak a pozitívizmussal és a szellem-
történet szépirodalomba hajló kinö-
véseivel szemben alkalmaz. Sajnáljuk
ezt a szerénykedő visszavonulást, ha
a bátrabb, egyénibb részek kristály-
tisztá, élénk, igazi történettudósi hit-
tel teli okfejtését olvassuk.

A könyv egyes állításaival talán
vitába fognak szállni. Mi sem hagy-
hatjuk szó nélkül azt, hogy a szel-
lemtörténetet, ami egyenlő a modern
történetírással, teljesen mint német
terméket tünteti fel. Kétségtelen,
hogy a német szellemnek talán leg-
nagyobb része van a modern történet-
írás kialakításában, mégis a magyar

közönség számára írt bevezető tanul-
mányban többet szeretnénk olvasni
a mi szellemtörténetünk magyar és
nem-német gyökereiről is.

A Bevezetés hasznos szolgálatokat
fog tenni mindazoknak, akik törté-
nelemmel, irodalomtörténettel akar-
nak foglalkozni. A tájékozatlan ol-
vasó azonban helyenként már nehe-
zen követi a filozófiai fejtegetések
gondolatmenetét. Kár, hogy a kiadó
áldozatkészsége nem terjedt odáig,
hogy a szerző tartalomjegyzéket,
tárgymutatót is fűzhessen művéhez.
Ezek hiánya használtát a szakember
számára is nehézkessé teszi, pedig
igen kívánatos lenne, hogy ez a hé-
zagpótló úttörő mű minél hamarabb
nélkülözhetetlen segédkönyvvé vál-
jon. *Sárkány Oszkár.*

**Blazovich Jákó: A csend mélysé-
geiből.** (Korda R.-T., Budapest, 157 l.)
Az élethajzában szétszóródott, a lé-
lek csendje iránt eltompult érzékű
korunk szellemi életének kétségtele-
nül egyik legkínzóbb problémája,
mit jelent *egészembernek* lenni?

Ezt a nagy kérdést napjainkban
nem a szellemi élet divatja dobta az
érdeklődés középpontjába, hanem
két különös, mélyebb gyökerű oka
van ennek. Az egyik ok korunknak
a szenvedélyes analízissel szemben
föltámadt eleven igénye az egész, a
kiteljesedett, a *totalitás* iránt. A kér-
dés időszerűségének másik oka a mo-
dern embernek az újkor folyamán
erre az embereszményre vonatkozó
különböző feleletekben való csaló-
dása. Ez a sokszoros csalódás, más-
felől a felébredt totalitásérzék együt-
tesen magyarázza, hogy akár szo-
ciológiában, akár politikában, akár
irodalomban, művészetben, akár böl-
cseletben mozgunk, e kérdéssel, mit
tesz *egészembernek* lenni? — feltét-
lenül találkozunk.

Ez a centrális problémája Blazo-
vich Jákó kitűnő könyvének is,

amely a teológus, a művész és a filozófus szemszögéből vizsgálódva elénk állítja azt az embereszményt, amelyben csalódni nem lehet. De mi jellemzi közelebbről ennek a *teljesembernek* lelki strukturáját?

Az első alapvető tulajdonsága az, hogy benne a *kontemplatív* és az *aktív* élet nem gépies egymásutánban váltakozik, hanem egymásba szövődik. A külső élethajszja szétszóródottságát ki kell egészíteni a belső kontemplatív élet összeszedettségével, az evangéliumi Márta életét a jobbik részt választó Máriaéval. Az egyházban eleven példák mutatják, hogy a kontemplatív élet nagy művészei óriási hatású apostolok voltak, a nagy lelkipásztorok ugyanakkor kiváló szemlélődők is. E kétféle életnek egymásbaválását szerzőnk más-más megvilágításban *A csend*, az *Imádkozzál* és *A munka* című fejezetekben mutatja be.

A teljesembernek második alapvető sajáttsága az, hogy a *vita individualis* és a *vita socialis* is össze- szövődik benne. Hiszen *egyén* és *közösség* az a két pólus, amely körül lebonyolódik az egész emberi élet. Akár *csak* egyénnek venni az embert, akár *csak* közösségi lénynek, egyaránt végzetes hiba. Az ember egyéni végső célját és közelebbi feladatait közösségben munkálkodva érheti csak el. Ezért oly fontos az egyénnek bekapcsolódása az *egyházba* és ennek közösségi, azaz *liturgikus* életébe.

Végül a teljesembernek van még egy harmadik alapvető jellegzetessége, amelyet burkoltan az előbbi vonások is magukban foglalnak: a *természetes* és a *kegyelmi* élet olyan viszonya egymáshoz, hogy akként éli természetfölötti életét, hogy egyúttal megnémesíti, tökéletesíti a természetet is.

Ezért nem lehet a teljes-ember a Nietzsche-féle *Übermensch*, nem lehet

a bergsoni *misztikusember* sem, hanem csak a *megigazult*, a krisztusi ember.

E totalisember alakításának egyetlen akadálya az erkölcsi rossz, a bűn, a történelem tragikumának ez a sötét forrása, amelynek súlyát és titkát («mysterium inignitatis») a másvilági szankciók és Krisztus keresztje («mysterium crucis») mérik.

Krisztus keresztje azonban a Szeretnek is a titka, amely a bűnbánó és alázatos embert *Krisztus hegyeire*, a Tábor-, a Golgota-, az Olajfák-hegyére viszik. E hegyekről az örök-kévalóságba esik bepillantás.

Ime! ezt jelenti egészembernek lenni!

A könyv értékét nemcsak modernsége, nemcsak stílusművészete teszi, hanem az is, hogy átélt sorain keresztül egy mélyen érző embert ismer meg az olvasó, aki vergődő embertársain éppen a legfontosabb életproblémájukban akar segíteni. *Papp József.*

Pokorny Emánuel dr. : A Szent Erzsébet szerzet. — Szent István-Társulat bizománya. Budapest, 1935.

Árpádházi Szent Erzsébetéről elnevezett szerzet idők folyamán több is keletkezett, amelyeket a közhit egynek vett és egy eredetre vezetett vissza. Hazánkban azonban csak egyféle Szent Erzsébet-apácák vannak. Ezeknek a rendje a XVII. században, Aachen városában alakult. Pokorny Emánuel dr. prelátnak könyve csak nagy általánosságban érinti ennek a Szent Erzsébet-szerzetnek a történetét, nem hiába alcíme is van szép kiállítású, tetszetős munkájának: A Szent Erzsébet-szerzet tekintettel budapesti kolostorára, templomára és női kórházára. A szerzet történetével általában csak annyiban foglalkozik, hogy tisztázza a szerzet eredetének kérdését és kapcsolatát magyarországi Szent Erzsé-

bettel, II. András leányával. Megmagyarázza, hogy Aachen városának régóta volt egy kórháza, melyben szegény betegeket ápoltak és magányos lakókat fogadtak be. Ezt az intézményt a városban levő Szent Erzsébet-kápolnáról nevezték el Szent Erzsébet-kórháznak. Újjászervezését a város 1622-ben egy kegyes életű szülöttjére, Radermecher Appolloniára bízta, aki ugyanebben az évben a dühöngő pestis-járvány alkalmával bizonyította be rátermettségét és önzetlen odaadását a betegek ápolása körül. Az volt a gondolata, hogy valamelyik női szerzetet nyerje meg a kórháznak, hogy állandó ápolókat biztosíthasson a betegek számára. Hiába fordult azonban a szerzetesházak egész sorához, sehohsem sikerült az intézet vezetésére vállalkozó szerzetesnőket találni. A szerény és buzgó Appoloniát erre többen felszólították, hogy ő maga alkossa meg az Erzsébet-kórház szerzetét. Az ápolók buzgó lelkiatyjának határozott biztosítására és kérésére végre rászánta magát a szerzet megalakítására. Apollonia és két társnője a ferencesrend akkori németországi általános biztosától fölvette Szent Ferenc III. rendjének szerzetesi habitusát s ezzel a beöltözéssel megalakult az új szerzet, mely Assisi Szent Ferenc mellett magyarországi Szent Erzsébetet vallotta égi pártfogójának. Történt ez 1626-ban és ezóta hívják a nővéreket Szent Erzsébet-ről nevezett kórháznővéreknek, röviden: Erzsébetieknek.

A megalakult új szerzetrend hamarosan elterjedt Németországon túl is. Hozzánk már 1736-ban be akarta telepíteni Budaváros tanácsa. A bécsi erzsébeti zárdaszüzek azonban hazánkban elsőnek nem Budán, hanem Pozsonyban telepedtek meg és csak 1785-ben jutott el egy csoportjuk Budára. Pártfogójuk az a kalapos király volt, aki ebben az időben

egy egész sereg szerzetesrend működését szüntette meg. Így akart cselekedni a budai ferencesekkel is, akik Budavára visszafoglalása után a Vizivárosban letelepedett szerb (illír) nyelvű katolikus lakosság lelki vezetését látták el. Sikerült azonban a bitoros-primásnak meggyőzni II. Józsefet arról, hogy a ferencesekre szükség van Budán. Azonban nem hagyta meg őket nyolc évtizedes munkásságuk színhelyén. Át kellett költözniök a feloszlatott Ágostonrendiek mai Margit-körúti kolostorába, hol megkapták az augusztinus-templom felszerelését is és el kellett látniök a plébánia vezetését. Működési terük így sokkal nagyobb lett az előbbinél, de régi otthonukból, nemkülönben 1731 és 1741 között épült szép templomuktól meg kellett válniök.

II. József a budai ferences kolostort katonai kórház céljaira akarta felhasználni. Miután azonban a kolostor erre alkalmasnak nem bizonyult, elhatározta, hogy abba a bécsi erzsébetiek egy csoportját helyezi át, hogy ott a budai polgári osztály részére női kórház létesüljön. Utasította a kancelláriát, hogy ennek a közjóra annyira hasznos intézménynek megalapítása a lehető segítséget és könnyítést kapja. 20 beteg számára szereltek fel ágyakat és 18 nővér indult el két csoportban a Dunán hajón, miután előzetesen még Bécsben megválasztották főnöknőjüket, a 38 éves Anger Klárát. 1785 nov. 15-én érkezett meg a második csoport Budára. Azóta kereken 150 év óta él és működik a budai Főutcában a Szent Erzsébetről nevezett betegápolónővérek szerzete. Ennek a 150 éves multnak és a jelen állapotnak a megismertetése volt főcélja Pokorny Emánuelnek, aki 1928 óta a szerzetnek az igazgatója. Munkája előszavában méltán állapítja meg, hogy «A szerzet tiszteletreméltó kora,

a fővárosban teljesített közhasznú működése megérdemelte a megemlékezést; a benne rejlő — szinte mondhatnók elrejtett — vallási, kulturális és szociális értékek sokkal nagyobbak, mintsem szabad lenne azokat az eddigi ismeretlenségben hagyni.

Ne feledjük, hogy mikor II. József Budára telepítette a Szent Erzsébet-szerzetet, a polgárság számára mindössze a mostani Régi Szent János-kórház állott fenn. Pest városának is csak egy kórháza volt. A Rókus-kórházra még 13 évig kellett várnia a városnak. Nagy missziót teljesített tehát a Szent Erzsébet-szerzet, melynek elve az volt, hogy hivatása minden, menedékért hozzáfutó szegény beteget testvéri lélekkel befogadni... Az a szerzet, mely 20 ágygal kezdte, ma 130 ágygal, Röntgen-laboratóriummal stb. rendelkezik és a nagynevű Marczibányi István jóvoltából kibővült 1805-ben még egy emeletes épülettel, melynek homlokzatán ma is olvasható a meghatóan egyszerű felírás: «Gyámolatlan betegeknek menedék helyül 1805». Ez a Marczibányi-féle ház szorosan hozzáépült az Erzsébet-apácáknak kívülről nem sokat mutató, egyszerű templomához, mely tornyának jellegzetes, hagymaalakú sisaktetejét csak 1891-ben kapta. Jobbról a Marczibányi-ház, balról a kórház és kolostorépület közé szorítva olyan egyszerűen hat, hogy szinte megdöbbeneti a belsejébe lépőket eredeti, restaurálásokkal el nem rontott barokk pompájával. Nincs terünk részletezni szépségeit: a mellékoltókat, főoltári kórusát. Nem foglalkozhatunk bővebben páratlanul szép szószékével és a remekbe faragott padokkal, melyek vetekednek a pesti egyetemi templom faragásaival. Csak rá akarunk mutatni arra, hogy monográfiánk szerzője a leggondosabb

kutatások után sem találta sehol semmi nyomát az egykori ferences-templom tervezőjének és építőjének. Ezen negatív eredmény ellenére is megkockáztatja azt a feltevést, hogy a templom alapító iratát aláíró tíz tanácsos között szereplő Helbing János azonos lehet az ugyanakkor Budán élő és működő Hölbing János építésszel. Ez könnyen lehetséges, mert Hölbingről tudjuk, hogy ő építette 1722 után a szerviták pesti templomát, tehát jól értett a dolgához. A budai ferences templomnál valószínűleg szerénységből nem nevezte meg magát. Ugyancsak érdekes megállapítása szerzőnek, hogy a ferences Protocollum szerint is «nagyszerű és csodálatraméltó» szószék faragója valószínűleg nem Bebo Károly, az óbudai Zichyek híres faragó udvarmestere, hanem Kranovetter József ferences, akiről 1752-ből származó feljegyzések kétszer emlékeznek meg a «prédikálószerű művészetével» kapcsolatban. Egyébként a padok oldalán három helyen ferences arcképek vannak kifaragva és közel fekvő a gondolat, hogy nem mások, mint maguk a templomban művészkedő szerzetesek, akik két padoldalon az akkor uralkodó Mária Terézia arcképét is kifaragták szemben és profilban. A budai Erzsébet-apácák büszkének lehetnek arra, hogy 150 év óta egy olyan pompás templomnak a birtokában vannak, melynek szépségét előbb-utóbb majd csak jobban és jobban megismerik, mert most még kevesen vannak tisztában ennek a kívülről egyszerű szerzetesi templomnak belső pompájával.

Viszontagságos mult van a szerzet itteni szereplésének 150 éve mögött, de ez a 150 év a sokféle viszontagság közepette csak mindjobban növelte a hálát és elismerést, amire Szent Erzsébet leányai a szigorú felfogású kalapos király óta mindenki előtt rászolgáltak. Méltóak voltak min-

dig nagy példaképükhöz : Árpádházi Szent Erzsébethez, aki oly sok jót tett az árvákkal, özvegyekkel, betegekkel és szűkölködőkkel. Aki maga is kórházat épített és férje halála után belépve Szent Ferenc bűnbánó (III.) rendjébe, a béketűrés és alázatosság erényében szerfelett kitűnt. Budai leányainak 150 éves jubileuma csodálatos véletlen folytán esik össze az Ő szentté avatásának 700 éves fordulójával (1235 május 26-án). Így tk. az 1935. év kétféle szempontból is jubiláris esztendeje ennek a derék apácarendnek és végtelenül örvendetes, hogy a legilletékesebb kézből, a Pokorny Emánueléből nyertünk ebből az alkalomból egy olyan értékes monografiát, melynek becses tartalma, könnyed stílusa becsületére válna bárkinek, nem pedig egy 70 éven felüli lelkes férfiúnak : a szerzőnek.

Mesterházy Jenő.

Maurice Baring : Krisztus köntöse. (*Franklin-Társulat kiadása.*) Baring könyvén különös *kettőség* vonul végig. Stílusa, felépítése, jellemábrázolása szakasztott olyan, mint a századvég francia regényíróié. Az ember egész oldalakat, sőt fejezeteket olvashat el és azt hiheti, hogy például Bourget írta. Tartózkodó, aprólékos és végtelenül tárgyilagos stílus ez, nemcsak nyelvében, hanem belső szerkezetében is. A regényíró állandóan «*drei Schritt vom Leib*» tartja magát alakjaitól és tárgyától, bármit is tesznek, minden józan nappali világosságban és meglehetősen a felszínen marad. Főalakjának egész életét bemutatja, szülei házasságától halála pillanatáig megismerjük fejlődését és jellemének kialakulását, de Baring soha egyetlen mondatban sem elemez, csak a külsőleg is megfogható, mondhatni két tanuval bizonyítható tényeket sorolja fel lelkiismeretesen. A regény környezete és időpontja is a francia

naturalistákra emlékeztet : London, Páris és Szentpétervár diplomata köreiből játszódik le a századforduló idejében.

Ezt a hűvös, előkelő hangulatot és ezt a racionalista, sokszor iskolás előadásmódot azonban, mint valami mély, rejtett helyről felszűrődő orgonazúgás kíséri Krisztus köntösének a legendája. A regény hőse Christopher (talán nem véletlen ez a név : Christophoros, Krisztushordozó) látszólag motiválatlanul bukkan rá életének minden fontos pillanatában a «*Varratlan Köntös*» misztikumára. Még gyerek, mikor szülőfalujának, egy kis francia községnek a plébánosa az ajándék alma és rumos sütemény mellé elmeséli, hogy a sekrestyében őrzött foszladozó, vörösés szövetdarab állítólag Krisztus Köntöse. Mire a fiú hazaérkezik, meghalt a huga. Első szerelme egyszer unalmában lemásolt egy régi kódexet és íme a kódex szövege folytatása a Köntös történetének. A lány máshoz megy férjhez. Christopher orientalista lesz és diplomata, bejárja az egész világot s véletlenül mindig olyan emberekkel kerül össze, akik tudnak valamit a Varratlan Köntös legendájáról és véletlenül éppen akkor esik életében nagy változás. Véletlenül? Baring sohasem hangsúlyozza ki és soha sem sejteti előre ezeket a találkozásokat és mikor megtörténtek, egyszer sem kommentálja őket. Meghagyja a misztikumot a maga érintetlenségében és érthetlenségében és meg sem próbálja a cselekményben megokolni, miért kell Christophernek a Varratlan Köntös legendáját végigélnie.

Ez a kettőség : a stílus racionalizmusa és az azt kísérő, de vele soha nem érintkező legenda és misztikum adja meg Baring könyvének különös varázsát és csaknem egyedülálló zamatát. Baring a maga tartózkodó modorában nem mondja ki, de az olvasó megérzi, hogy e két motívum

párhuzamossága végül is valahol a regényen, a történésen túl metszi egymást. Ezen a metszésponton Christopher a racionalizmus vonaláról átlép a másikra, a hit, a misztikum vonalára és abban a pillanatban meghal.

Baring könyvének magyar vonatkozása is van. 1526 augusztus 28-án a mohácsi csata előestéjén elfogják Serédy Gáspárnak, a király tárnokmesterének fiát, Kristófot. Egy Szulejman szolgálatában álló francia nemes megígéri, hogy kiszabadítja, de ennek ára: Krisztus Köntöse, amely valahogyan Serédy Gáspár birtokába került és amelyet a mohácsi csatában magasan, mint zászlót akarnak a sereg előtt lobogtatni. Serédy nem hajlandó megválni a Köntöstől, de felesége titokban mégis kiváltja vele fiát. Mikor a fiú megtudja, mi volt a váltságdíja, önként visszamegy a törökök fogságába és kivégezteti magát. A Köntöst a francia magával vitte országába és másnap húszezer magyar maradt a mohácsi mezőn.

B. I.

Kozocsa Sándor: Erdély irodalomtörténete.

Erdély elszakítása óta különösen ráterelődött a figyelem erre az országrészre. Erdély multja, jelene, szellemi kincsei, írói művészete a csonka ország köztudatában élnek. Kozocsa Sándor, a fiatal jeles irodalomtörténész is Erdélyt akarta szolgálni ezzel az értékes és a maga nemében úttörő bibliográfiai munkájával, amelyben nem erdélyi irodalomtörténetet ír, hanem Erdély irodalomtörténetét adja. Látszólag csekély a különbség a kétféle megfogalmazás között, mégis Kozocsa már a címben rávilágít arra, hogy Erdély élén álló, szellemileg ma is uralkodó nemzete, a magyarság mellett a másik két nép, a szászág és a románság is helyet kap munkájában. A szerző kezdettől

fogva sorra veszi és kimutatja a kölcsönhatásokat a három erdélyi nemzet irodalmának életében. Hiszen tagadhatatlan, hogy a közös szülőföld, égtáj, folyók, hegyek bizonyos különleges és azonos fémjelzést ütnek rá bármelyik erdélyi nemzet irodalmi műveire. Az sem kétséges, hogy mindegyik bővelkedik a másiktól önkénytelenül is átvett sajátosságokban. Tudvalevő, hogy az általános román művelődés bölcsője Erdélyben «ringott», hogy a szokásos frázissal éljünk. Az első románnyelvű könyvet az erdélyi fejedelmek adták ki, akkor, amikor a Havaselvén a fanarióta vajdák országoltak és a kultúra kezdetei is hiányoztak. Kozocsa művének több adatából is kitűnik, hogy a magyarság nem hogy elnyomta volna, hanem még elősegítette Erdélyben a román művelődést és irodalmat. — A szerző 1918-ig tárgyalja Erdély népeinek irodalmát s munkájában több érdekes illusztrációt is közöl. Így itt található a Goga által Budapesten alapított *Luceferul* című irodalmi folyóirat címlapja. Egyben tárgyilagos bírálatot mond az író a közelmúlt erdélyi származású román íróiról is.

M. L.

Fóthy János: A csodálatos völgy. (Révai kiadás.)

Az «Üvegház» verseskönyv után kíváncsian vesszük kezünkbe *Fóthy* Jánosnak tudunkkal első regényét: hogyan látja és ábrázolja az embereket ez az impresszionista, túlzottan artistikus szellemű, egészen magányos világú költő? A regényben is ugyanaz ő, akit verseiben megismertünk. Bizonyára maga is jól érezte, hogy a háború közvetlen képét regénynek nem tudná megírni, tehát művészi eszközeihez igazította élményei anyagát. Ezek a jelenetek — csupa finom tollal megírt, ötletes pillanatkép —, bár az élmény melegségével hatnak, sohasem mint cse-

lekményrészletek szerepelnek. Történetei is emlék gyanánt peregnek előttünk: az író és hőse — a kettő egyet jelent — egy kis frontmögötti völgy, a «csodálatos völgy» zúgából, katonai üdülőházak ablakrésein át tekint vissza a háború forgatagába, melyből az imént szabadult s mely nemsokára újra magához vonzza. Ezek az alakok, sebesültek és szimulánsak, lelkileg is kikezdett emberek (egy orosz grófnő is van köztük leányával) mind Sóhaynak, a kis tizenkilencesztendős zászlósnak agyában élnek, az ő kivetülései, az ő pillantása fényében elevenednek ki számunkra s addig vannak, amíg ő figyelemre méltatja őket vagy gondol rájuk, szóba áll velük. Még csak véletlenségből sem találunk egyetlen fejezetet sem, melyben a Fóthy által annyira dédelgetett s önmagát is nagyon becéző kis zászlós elveszne szemünk elől. A regényt egy hajszál választja el a naplótól.

Ugyanaz a különös, bizalmatlan vonatkozás az emberekhez, mint a költő Fóthy János viszonya a külvilághoz. Sóhay annyira filigrán, szinte betegesen kényes «üvegházi növény», női kellem és férfibarátság közt hánykódva, hogy seholsem tud kikötni. Barátsága, szerelme — e két érzés a legtöbb embertől elütőn olvad egybe nála — álomnál is ködszerűbb. Az embereket sem bírja a valóságban, inkább mint emlék élnek benne azok is. Az apró-cseprő kudarcok, csalódások után magára s a sors sivár értelmére eszmélő ifjúban, aki pedig minden lányossága mellett energikusan igyekszik vissza a haretérre, lassanként kusza emlékké folyik össze

az egész világ. Érdekes ennek a makacs, elvonatkozott egyéniségnek életvallomása. A háború lidércnyomásának rajza néhol megkapóan sikerült.

Vajthó László.

Becht Rezső : Szemeya-Szan nevetett. (Sopron, Röttig-Romwalter.)

Elsőrangú papíron, széles margókkal, feltűnően ízléses kiállítású novelláskötet: ez az első benyomás. A második meglepetés, ami vidéki szerzőknél még ma sem megszokott dolog, Becht Rezső széles, valóban európai horizontú műveltsége. A nagy műveltség biztonságot, bizonyos fölényt és könnyedséget ad a szerzőnek, amit azonban néha el-elnyom a kiütköző — a szó jobbik értelmében vett — dilettantizmus.

Becht Rezsőnek határozottan van tehetsége, ami arra kötelezi az embert, hogy udvarias vagy udvariatlan általánosságok helyett komolyan foglalkozzék a kötettel. Legerősebb oldala a realiztikus lélekrajz, amelyben apró megfigyeléseken keresztül az emberi lélek mélyére hatol, (*Egy bogár jut az úton át, Éjszaka*), de valami leküzdhetetlen hajlam él benne a rendkívüli, a titokzatos, az exotikum iránt. Veszedelmes terület, ahol könnyen siklik át az író a kulisszarepegető hatásvadászatba, a fontoskodásba.

A kötet azonban remélni engedi, hogy írói képességei: megfigyelései, képzelőereje, megjelenítő és emberábrázoló készsége szabadabban bontakoznak majd ki és máris határozott írói egyéniségnek ígérkező Becht Rezsőben új színnel és haggal gazdagodik irodalmunk.

F. G.

SZÍNHÁZ. - FILM.

Liliomfi.

Szigligeti bohózatának felújítása a Nemzeti Színházban.

Felújítás? Még jóakarattal sem nevezhető annak. Itt az átdolgozó Emőd Tamás meg a rendező Vaszary János vállalja a szórakoztatást — Szigligeti számlájára. Több lap úgy írt, mintha valami bepókhálósodott ócskaságot szedtek volna elő és csinosítottak volna ki, holott a darabot még nemrégiben is hatással játszották, a mostani címszereplővel. Vaszary meglehetősen ellenmondással nyilatkozott az új átírás és színrevitel szándékairól. «Elsősorban az a cél vezetett, hogy a darabot közelebb hozzam a mai élethez»; majd meg: «Azt akarom megmutatni, hogy milyen lett volna a magyar operett Szigligeti korában, ha lett volna». Hogy fér ez össze? Sehogy. Az eredmény pedig: azt mutatták meg, hogy mennyiben alkalmas a majdnem kilencven éves bohóság mai kabaréhatásokra. Emőd egészen lírai hangulatú előjátékot írt hozzá, minden valódi kapcsolat nélkül. Pár éve a *Fenn az ernyő*, *nincsen kashoz* Csathó is írt effélet, de legalább stílusosat. Emőd vándorkomédiás képe nem is a Világos idejebeli színészéletet mutatja, inkább Déryné kezdőkoráét. Maga a darab pedig agyon van tűzdelve játék-, zene- és éneketétekkel. Ez magában még elfogadható, itt valóban nincs szó magasszintű klasszikus szövegről. Nagyobb baj, hogy a túlbuzgóság visszafelé sül el. A frissen, élénken perdülő bohózat így szét van fészítve, minden fordulatában megakasztva s a hatás kárára elkényelmesítve. A forgószínpad azt javasolta volna, hogy segítségével az eddiginél is sebesebb iramot lehessen parancsolni, ehelyett most a mellékdolgok kiszínezésére s a középponti mese szétzedésére használják. Az alakoskodások így végül szinte nyomon is alig követhetők s ennek az előadásnak nézői aligha tudnának a történet lényegéről számot adni.

Ami kitűnő ebben az előadásban, az a forgószínpad nyújtotta lehetőségek több, igazán ötletes kizsákmányolásából következik. Benedek Kata színpadképei egyébként is szépek és kedvesek. Nádor Mihály zenéje is kellemes és hű a darab eredendő vidámságához. De végkép hűtlen ehhez a játékstílus. Ennyire szabadjára engedni a színészek hancurozását (a darabtól tisztára elszakadva) nem okos dolog, nem is ígér igazi vidámságot; mert a színpadi illúzió ahhoz is megkívántatik. Uray szeretetreméltó és elegáns Liliomfija így is hat, de néha most a szerepével játszik s nem a szerepét játssza. Csontos elszántan az előbbi cselekszi, valami elragadó öslény-bájjal, de lemondva a ripacsság *önkéntelen* komikumáról. Gózon túlbuzog Szilvay professzor szerepében s híján van annak a bizonyos gravitásnak, mely megvolt a nagy Ujházi-ban s még legutóbb Horváth Jenőben is. Hosszú Zoltán is hamarabb emlékeztet csaplárosra, semmint fogadósra. Vaszary Piroska mulatságos aggszűz, csak hangban, taglejtésben ne szertelenkednék annyira. A fiatal hölgyek:

Somogyi Erzsi, Olty Magda bájosan mozgékonyak. Apáthy kedves pincér. Gabányi és Matány Schwarz-nemzetsége a régi jó.

Galamb Sándor néhány esztendeje jó példát adott Szigligeti felfrissítésének mértékére. Ezt a mostani kísérletet éppen a mértéktartás hiánya jellemzi.

Forr a bor.

Móricz Zsigmond színdarabja a Nemzeti Színházban.

Gyermekkorában Nyilas Misinek lelkére kötötte az édesanyja: légy jó mindhalálig. Most is, férfivá serdülésének erjedő korszakában ezzel a kátével vág neki az életnek. A második regény, melynek újra ő a hőse, apróra elibénk tárja a becsület ifjú rajongójának lelki válságait. Színpad az ilyen belső küzdelmek rajzát meg nem bírja; ott az író faggatódzó szavának (mely ennek a regénynek élményerejű közvetlenségét megteremti) el kell némulnia, s ha helyette a hős maga vall hevüléseiről és ihletéseiről, könnyen üres szavalmány lesz belőlük. Valóban, ez a Misi csak szaval világmegváltó becsületesség-kultuszról, írói ábrándokról, igazi keresztényi lelkületről stb. Ami része a színpadi cselekvényben van, abból csak egy ügyefogyott és kedélytelen fiatalembert ismerünk meg, a becsületnek nem annyira megszállottját, mint inkább csak smokkját, aki iskolatársainak érettségi-körűli, hagyományos mesterkedéseit majdnem «elpecheli» a maga zöld szerelmi ügyével. Tudom, hogy Móricz ennek az első szerelemnek itt valósággal a tisztítóvihar szerepét szánja. De színműírásban a szándék semmit sem ér, ha megvalósítását a helyzetek erélyes, drámai megragadása nem szolgálja. Misinek szerelméből pedig itt csupán az első csók kabarézú jelenete, egy badar féltékenységi szcena, meg a darabzáró, végkép meg nem győző, becsületességi felhorgadásból támadt szakítás marad. E mozzanatok közt minden drámai érdek és cselekvés vesztel, hosszú jeleneteket töltenek be a kollektív érettségi izgalmak, amikor hűsz színiakadémiás fiatalemberek zajong a színpadon, vagy a kollégium tornyába helyezett éjszakai «vászat», mely a legnépszerűtlenebb tanárból csalja felszínre az emberségesség ősrétegét. Biztosan megfogható, következetesen megrajzolható alak szinte egy sincs a darabban, legkevésbé az magáé a gyermekhőse. S valahogyan még Móricz humorra sem bír lélekzethez jutni, éppen legszeretreméltóbbnak képzelt alakjai keverednek rendre sületlen élcek izetlenségébe.

Nem jó szolgálatot tett a színház az érdemes szerzőnek, hogy ezt a művét, ebben az alakban, vállalta. A játékmester Ódryra itt csak valami látzatélet megteremtésének nehéz feladata hárult, s annak tőle telhetőleg meg is felelt. Nyilas Mihály szerepe körül kelletlen kapkodás támadt, végül a tehetség, de ettől a kíváncsalmától merőben idegen egyéniségű Ungvári Lászlónak kellett vele megbirkóznia; ne rójuk fel neki a kevéssé örvendetes eredményt. Vizvári Mariska egyéni kedvességével enyhítette a rábizott alak durva rajzát. Gózon «spicli» tanárjából tökéletesen hiányzott a debreceni íz, inkább a Fliegende Blätterből lépett elő. Somogyi Erzsi sem segíthetett azon, hogy szerepe a regénytől a színdarabig annyira felemássá bizonytalanodott. Ódry — kinek művészi súlyával az új Nemzeti Színház oly kevéssé látszik tisztában lenni — valamit mégis csak juttatott tekintélyéből a kollégiumi igazgatónak. Figyelmet keltett Várkonyi Zoltán törtető diákja és Matány fontoskodó pedellusa, valamint a fiatal Lázár Gida gyermeki kedvessége. Egyébként pedig: bocsássuk meg a második Nyilas Misit — az első kedvéért.

A néma levente.

Heltai Jenő vígjátéka a Magyar Színházban.

Emlegették ezzel a kedves és osztatlan sikerű vígjátékkal kapcsolatban a századvégi magyar színpadi újromantikát, emlegették Rostand századfordulói francia verses páthoszáát, csak a még régibb Mussetről esett kevés szó, pedig egyénisége szerint Heltai ezzel az érzelmeket fölényesen kezelő, de azért meleg szívvel dédelgető szellemmel tartja a legközelebbi atyafiságot. A shakespearei vígjátékokéval rokon tárgyhoz fordul, amit Musset is szívesen megtett (neki is van egy magyar vonatkozású, Mátyás-kori vígjátéka, a *Barberine*), de Shakespeare naív játékoságába mindkettőjükénél belevegyül egy cseppnyi szeretetreméltó cinizmus, a mesén felülálló szemlélet, a régi anyag újszerű kizsákmányolásának gyönyörűsége.

Ez: a munkában való gyönyörködés, adja meg Heltai alkotásának valódi varázsát, írói igaz értékét; ezért *alkotott* a színpad számára s nem csupán — szállított, ahogy manapság széltere divat. Maga vallja, hogy harminc esztendeje foglalkoztatta az a középkori széphistória, mely elragadó ötletével novellaformában az *Omnia vincit amor* ősi tételének egyik bájos változatát kínálta újabb költői alakításra. Az ötlet drámai fordulatosságot nyert, francia környezetéből átplántálódott a magyar renaissance világába s ezzel Heltai a magyar színpadnak Mátyás királyhoz fűződő gazdag hagyományába beleszótt egy idegenből hozott új szálat, olyan természetes könnyedséggel, mintha «Néma Péter» híresnevezetes esetét több évszázados mult őrizgetné költészetünkben. De nem kereste és nem vállalta a «történelmi vígjáték» nem sok jóval biztató műfaji igényeit, melyek még a tiszta

meseszerűség talaján is pl. Herczeg Ferencet *Balaton regé*-jében valamelyest az izetlenség hinárosába csalogatták. Heltai rendületlenül megmarad a szerelmi párharc meghitt mozzanatainál, az asszonyzelidítés soha el nem hervadó témája mellett, annyira ennek szolgálatába állítva mindent, akár Shakespeare a *Makrancos hölgy* történetében, egy kicsit mintegy ellenképet szolgáltatva ehhez, hiszen a nagyhangú «nőidomár» helyébe éppenséggel a — *hallgató* Petruccio alakját állítja.

Már a tárgyban is benneszunnyadt az a kedves ígézet, ellenállhatatlan kecsesség, mely Heltaiban annyira emberére talált. Mily ritka öröm színpadról a stílustisztaságnak, hajlékonyságnak, arányérzéknek és hangszínegységnek ilyen fokát élvezni! A játék első negyedórájában tökéletesen beleéltük magunkat az író világába, pedig igazán a maga kedvére és örömére teremtette meg ezt a világot s nem a nézőtéri rétegek várható kegyei felé sandítgatva vagy azokkal alkudozva. A színpadi irodalom nagy «szimatolói» jobbára éppen ebben vétik el a dolgukat: a céltudó vezetés helyett szívesebben vezetettnek magukat, holott a közönség a megajándékozatásra vágyik s nem arra, hogy rábizzák a válogatást, mint holmi garasos bazárban. Heltaiban ezúttal megvan a magaismerő író bátorsága: mer egyszerű, szinte puritán lenni a fődolgokban s amily meggondolt, époly takarékos a részletekben. Mikor úgy tetszik: vékony meséje kifogyóban van s a kibogozás a banalitás veszedelmével fenyeget: a siralomházi jelenetben olyan finom leleménnyel örvendeztet meg, mely a szerelmi párviadalt tiszta és mélyen költői dialektikájú lélektanilag rajzzá nemesíti.

Verseken írta meg vígjátékát, úgy, hogy a versek a téma egyedül lehetséges megnyilatkozási formájá-

nak hatnak. Nemcsak a sorai muzsikálnak, hanem az egész írói elgondolás muzsikája zendül fel rajtuk keresztül. Csupa virtuozitás ez a szöveg, — egy cseppnyi hivalkodás és kirakatigény nélkül. Távol áll az «akadémiai pályavígjátékok» kimért peckességétől, de távol minden fárasztó és elbarokkosító túldíszítéstől is. Szellemesek ezek a versek, de a szellemes szöveg *szolgálatában* azok s nem öncélúlag; remekül szavalthatók, mert a szó egyúttal már a szerepet és jellemet is «hozza».

Amit a Magyar Színház a magáéból a darabhoz hozzáadott, valóban méltó, egészen elsőrangú szolgálat. Hevesi Sándor rendezése hajszálalig híven tolmácsolja ezt az ebben a hajlékban eléggé szokatlan formanyelvet. Színpada minden pillanatban él és hat, mégpedig a vígjáték legmakulátlanabb hitelű szellemében. A két vezető feladatra két kimagasló tehetség állt rendelkezésére. Bajor Gizi ritka gazdagságú árnyalóképessége egészen kivételes játékalkalmat talált Zilia szerepében. Néha színpadi másodpercek tűzijátékával gyönyörködtet s emellett a legparányibb részlet sem szakad ki a fölényes biztosságú egységből. Hangjában egy egész zenekar szólal meg, mozdulatai, pillantásai, arckifejezése a nagy művészet tékozló kedvét mutatják a nagy művészet szerénységének varázsában. Versmondása tökéletes, szavaejtésének ritmusában szív dobog és lélek ringatódzik. Törzs Jenő feladata gyönyörű, de rendkívül nehéz is. Igazi színészi bensőség nélkül menthetetlenül operetté torzulna. Második felvonásbeli rendületlen némaságában tekintély és szenvedély volt egyszerre; a szentimentális bakó áruhájában pedig behizelgően kedves mozzanatai vannak. A fiatal Bilicsi, a színház egyik legszámottevőbb igérete, újra meglepett színességével, friss mozgásával, valódi humorával és

kitűnő beszédével. Szakáts Zoltán Mátyás királya rokonszenves, csak a csillagot nem igen érezzük a homlokán. Péchy Blanka egyénisége inkább valami tragédiabeli Beatrix jelleme felé hajlik, semmint az itteni jótételek felé. Pillér Vera, Sennyei Vera és Székely Lujza bájos, temperamentumos női triász. Galeottót Földényi pompás megjelenéssel, csak talán a kelleténél valamivel komorabb színekben állítja elénk.

Az első tavaszi nap.

Dodie Smith vígjátéka a Vígsházban.

Rokonszenves ennek a finomöltésű vígjátéknak őszinte igénytelensége. Előttünk eddig ismeretlen nevű írónője a jó, szolid angol hagyományra épít, mely a polgári világnak, a családi életnek meghitt mozzanatairól szinte kifogyhatatlanul újat meg újat tud mondani. Most is egy átlagcsaládnak, egy törvényszéki hites könyvszakértő házanépének egyetlen napját ismerjük meg, reggeltől éjfélig, egy ritka szép tavaszi napot, melynek vérpezsdítő levegője éppen az ilyen rendes, átlagemberekre nézve jelenthet veszedelmet. Ó, éppenséggel nem tragédiát, itt mindenki legfeljebb ha megperzselődik. Láthatatlanban azt hihetnők, hogy csak nagy erőltetéssel oldható meg, hogy az öttagú család apraja-nagyja kivétel nélkül belebonyolódjék valami kis érzelmi konfliktusba. Hanem a szerző ügyessége és leleménye ép abban mutatkozik meg, hogy színpadán minden valósággal magátólértetődően pereg le. Figyelmet érdemlő az az állandó, friss és éber körütekintés, amellyel semmit sem mondat vagy tétet hiába: ami először csak pillanatnyi multság, az a későbbiekbe rendre «beledolgozódik». Legfinomabb pedig az egésznek zárótétele, amikor a szülők is, a gyermekek is lefekvéskor a

hálószoza csendjében egymásnak meggyónják a bolondos tavaszi nap titkait s azután a szülők a gyermekek naívságát irigylik, a gyermekek pedig a szülők higgadtságát. Valahogyan az élet örök, furcsa rejtélyére döbbenünk rá: milyen tájékozatlannak egymás felől az emberek, még azok is, akikre egy fedél alatt borul rá az éjszaka.

A Vígsház szép előadása — Hegedüs Tibor rendezésében — igen jól érvényesíti az itt annyira fontos hangulati értékeket. Makay Margit játéka maga a finom tapintat, a sejtelmek és nyugtalanságok választékos rajzával hódít minden jelenetében. Ajtay derűs apa-alakja is becsületére válik ennek az örvendetesen izmosodó tehetségű színésznek; van igazi humora s — ami ritkább, semmint hinnők — van keresetlen úriassága is. A gyermekek: Tolnay Klári, Szombathelyi Blanka és Gellért Endre egytől-egyig kedvesek, nemcsak szerepük, hanem lelkük szerint is sugárzóan fiatalok. A többi szerep mind epizódjellegű, de ezek is kitűnően vannak betöltve. Pártos Erzszi takarítónője kísértetiesen élethű, Ladomerszky Margit komikai vénája most is feltűnést kelt. Vágóné szeretetreméltó, az ifjú Szemlér Máriában van őszinte kedély. Vértess egyre biztatóbban kezd megszabadulni merevségétől. Egy színiiskolás kisleány, Németh Romola, csakugyan a tavaszi napsütés bájával jelentkezik, csak az érthetőbb szövejtést kell még megtanulnia.

Szívdobogás.

Szép Ernő vígjátéka a Pesti Színházban.

Líraibb darabcím alig képzelhető el színlapon; líraibb vígjáték is alig a színpadon. Ilyen vékony drámai készlettel útnak vágni nem csekély bátorság. De Szép Ernő — újabb köl-

tészetünknek ez a valódi szívspeciálistája — nyilván úgy érezte, hogy ő igazán nem jó zavarba, ha arról van szó, hogy harmadfél óra hosszat ki nem szabad fogynia a szívről való közlendőiből. Neki elég volt Heine két verssora is, hogy az *Azra* három felvonásán át megéljen belőle.

Most egy fiatal leányt meg egy fiatal lélekelemző orvost sodor egymás mellé a társasélet véletlenében. A leány arra a férfira bukkan, akinek közelében nyugtalanná lesz a szíve, a doktor úr pedig egy «set»-re, melyben talán a nagy Freud professzornak is öröme telhetnék. Éva hajlandó is magát alávetni a szörnyen tudományos és fölöttébb korszerű elemző módszernek, noha neki nem betegségi, hanem — egészségi komplexusa van: szívdobogásának titkát a gyanútlan orvos végül is — saját becses személyében kénytelen felderíteni. S amikor a magántanár úr első ijedelmében még nem bír a helyzet magaslatára emelkedni: női okossággal a visszavonulás taktikájához folyamodik. S valóban: az orvos önként megy el a vesztőhelyre: meglátogatja Évát gyermektornaoktatói foglalatokodása közben s örömmel állja, hogy ezúttal a leány végezzen titokfürkészs munkát *malgré lui* agglégénysors felé sodródó lelkében. Ez a módszer, ha talán Freud mester találmányának tökéletesen meg nem felel is, szintén szép multa tekinthet vissza: már az első Éva óta fel van találva. A diadal teljes. Gyermekekörünkben látott tréfás rajzokra emlékeztet, ahol az elorzott puskával a nyúl teríti le a hetyke vadászt.

Hogy ez így egy kicsit ösztövérvígjáték? Csakugyan az. De ha Geraldyt szívesen hallgatjuk órák-hosszat, hallgathatjuk Szép Ernőt is, kivált mivel megvan az a valódi költői adománya, hogy a felfedezés örömeivel, a friss szemlélet gyönyörűségével tud elidőzni a mindennapi

élet legősibb és legközkeletűbb fordulatai mellett.

Igazi kamaradarab ez s előadása is a tiszta kamarajáték stílusát kívánja meg. A Vígszínház jeles együttese Li is tett magáért. Ha Szép Ernő a lírának, Dayka Margit meg a színjátszásnak szívspecialistája; megint egészen egymásra találtak, mint egyszer már az *Aranyóra*-ban. A második felvonás «fedett» játéka ennek az üdelelkű színésznek egyik legszebb és legfinomabb munkája. Somló István — a színház jóhírű «orvos»-a — ezúttal is bizalomkeltő komolysággal analizál. Különösen a hallgatása beszédes. Csak megolvadásának veszi egy kissé hitelét némi eredendő merevsége. A többi mind epizódfeladat. Közülök a Köpeczi-Boócz idegbetegstudiuma csakúgy kitűnik éles megfigyelésével, mint jóleső mértéktartásával. Sulyok Mária finom jelenség egy társaséleti mártírnő alakjában. A kis Puskás Tibor értelmes, tehetséges fiúcska. Tarnay rendezői munkája, Vörös Pál dizsletei stílusosak.

Mindennek ára van.

Gáspár Miklós vígjátéka a Belvárosi Színházban.

Három esztendeje jelentkezett ez a férfialnevű író ezen a színpadon. Akkor egy riporternőben a «mai, bátor kisleány»-t rajzolta meg, most egy kereső nőben a «mai, bátor asszony»-t, aki az urába szerelmes, pedig boldogulásának egészen más volna az — ára. A hivatali főnökhöz kellene kedvesnek lennie, aki koholt B-listával zsarolja a csókját. Az állítólagos vígjáték állandóan tragédiák szélén támoogy, a baj csak az, hogy a vígsága igen kevésbé válogatós élcelődésben merül ki, ahol pedig komoly húrokat penget, ott szinte egy pillanatra sem bír meggyőzővé lenni, annyira mondvacsinált minden helyzete s annyira kizárólag a helyzetek-

hez igazodik alakjainak jellemrajza. Három felvonáson át egyre meglepetéseket tartogatnak az alakjai, akit joviális léhának ismerünk meg, arról sötét aljasságok derülnek ki, akit életbölcseknek, arról szálkás kedélytelenségek. A hősnő nagy hősisége sem bizonyít a címben hirdetett tétel mellett, igazában ellene sem: színpadi életsors ez, pusztán a szerzői számítás szolgálatában. Az epizódok is egytől-egyig olcsó csattanóra vannak beállítva, addig tart az érdekük, ameddig a poent — visszamenőleg is — minden le nem ront. Goethe örök igéje a tettenért szándékosságról itt széltére igazolást nyert; lehangolás jár a nyomában, mint mindig, ha élő emberen feszülő öltöny helyett a — szabásmintát mutogatják.

A rendezésnek itt azt kell vállalnia, hogy a művészi valóság káprázatát adja meg annak, ami ezt az igazságot nem meggyőződésből, csak színdarabírás ürügyéül vallja és bizonygatja. Hermán Richárd friss, mozgalmas színpaddal kábítgat, megteremtve azt az atmoszférát, melyben a dialógus legalább pillanatnyi hangzásértékhez juthat. A szereplők is mindent elkövetnek ennek érdekében. Mezey Mária szinte meg is terheli a feladatát «komoly» akcentusokkal, néha egy kissé a — szomszédba is megy ilyenekért; pedig amit a magából ad, az is sok jóval biztat. Nagy György a lehetetlennel küzd: hitelt kíván szerezni a világ legkéte-sebb hitelű vegyészeti feltalálójának. Mihályfi Béla igen tekintélyesen él vissza hivatali hatalmával, néhány jó szívhangja is van, szerencséje, hogy a szerző nem hozza többet vissza, amikor ezekért felelősségre kellene vonnunk. Soltész Annie szerepében van a legtöbb ízetlen él; hősieen átvágja magát azokon is. Boray jó-ságos minisztere kellemes nyugvópont. Szigeti Jenő egy olyan örökké

hálás figurát zsákmányolhat ki, aminőről Jókai mondta egyszer: «annyira süket a boldogtalan, hogy kizárólag — a sugót hallja meg». Gara Zoltán, a díszlettervező, megint remekelt a kis színpad térvizszonynainak mesteri kihasználásával.

Vízkereszt.

Shakespeare vígjátékának felújítása a Nemzeti Színházban.

Ugyanaz a rendezői elgondolás *mollban*, amellyel a minap *Bánk bán* színrealkalmazását kísérelték meg *durban*. A középkori vártorony helyett most afféle norinbergai játékdoboz áll a teljesen nyitott színpad közepén, csekély módosulású közép-résszel és a játékba állandóan belevont kétoldali lépcsőzettel. Az a marionettszerűség, amely ebből a darab egész tartama alatt támad, sehogyan sem szolgálja ennek a bővérű, harsogó vidámságú s ugyanakkor légies lírájú komédiának valódi renaissance-hangnemét. Shakespeare itt a szélsőségekkel játszik, de nem artista, dekoratív elszánással, hanem boldog, önfelelt és felelőtlen hancurozással. A kacagás és a melancholia összebékélése ez, Orsino herceg szerelmi lantjának és Tóbiás úrfi feneketlen boroscancsójának egy-vászonnara vetett, ragyogó csendéletképe, melyben Péterfy Jenő nem győzött gyönyörködni, mélyen fájlalva garasos józanságunkat, mely a szellemnek ettől a szabadságától olyan reménytelenül idegen.

A felújításból ép ez a szellem szabadult el. Helyette kordába fogott duhajkodásokat, «preszió» szerelmi bonyodalmakat kapunk, a közreműködők verejtékesen ügyelnek a rendező szavára s közben elfeledik Shakespeare szavát, melyet csak *mondanak*, anélkül, hogy igazán felvennék a vérükbe.

Jaschik Álmosné színpadképe első

pillanatra tetszetős, de a játék követelményeivel kevéssé vet számot s félóra mulva lélektelenné merevedik. Nagyajtay Teréz jelmezei jó összhangban tartják a színeket, de az álarcosbál alkalmoszerűségére emlékeztetnek Shakespeare szabados világa helyett.

Nagy Adorján, a játékmester, egy kissé tanári katedráján érezhette magát, annyira a fiatalság uralkodik a színpadon. Az új nemzedékből legtöbbet a Szörényi Éva alakítása ér. Igen helyesen érezte Viola *kényszer-fiúskodását*, kivált a dalon csüggő Orsino karosszéke mellett mutatta meg igen jól a magát csaknem eláruló érzelmes leánykát. Lánczy Margit Olivíája hatásos jelenség, de valahogy végig kívül marad a szerepén. Ungvári több helyet szépen mondott el, mozgása és arcjátéka azonban meglehetősen keresett volt. Tapolczinak kevesebb részletre kell szorítkoznia, ne akarja mindig a részegség egész arzenálját felhasználni. Kürthy György mesterkélte Malvolio; ide több önkéntelen komikum kell. Jávor semmire sem ment a Bolond szerepével, még a szövegét is akárhányszor összezagyalta. Pethes Keszeg Andora a régi jó.

Rédey Tivadar.

Berczeli A. Károly : Sámson és Delila.

(Bemutatta: a Szegedi Színház.)

A Szegedi Színház április 2-án bemutatta Berczeli A. Károly darabját, a *Sámson és Delilát*. A magyar színházi élet kapitalista üzemében, ötlettelen vajúdásában érdemes megállanunk e bemutatónál, egyúttal Berczeli drámái törekvéseinél. Berczeli jól látja, hogy az újkori jellemdráma csödbe jutott, művészi skálája kimerült, iparosok és dilettánsok prédája, kalmárok üzlete lett. A nézőnek már nem lelkiismeretvizsgálata többé. Egyszerűen csak

szórakoztatja, individuális problémák, kiagyalt mesék, játékaival nar kotizálja. A mai közönség nem élményt, hanem kábulatot akar és ebben nemcsak ő a bűnös. Berczeli a dráma régi kiváltságos helyzetét akarja föl idézni és korának lelkületéhez alkal mazni. Van bátorsága ezt a missziót vállalni: művészi és emberi hite nem retten az akadályoktól vissza.

Drámai alkotásaiban (*Utítársak, Fialatok, Tigrisek, A lángész, Fe gyencek*) van valami, ami a közép kori misztériumokra emlékeztet. Nem egyéniségeket, hanem szimbó lumokat ábrázol. A cselekvény stili zált, csip-csup igazzal nem törődik. A logika és jellem követelményeit szívesen föláldozza mélyebb igazság ok kedvéért. Lélekrajzban, életáb rázolásban mindig a lényegyet keresi, innen a drámai hangulatainak egy részt groteszkbe, másfelől monumen talitásba hajló stilizáltsága. Termé szetes, hogy mindezzel a drámai történések megszokott zártságát, börtönét lerombolja, kozmikus táv latokat villant meg előttünk, rádöb bent embervoltunk sokféle kénysze rűségére, de boldog kilátásaira is. A Berczeli-dráma a modern architek tura tárgyyszerűségét, nagyvonalú egyszerűségét, szintetizáló hajlandó ságait juttatja eszünkbe.

Berczeli drámai világszemlélete a teljességre törekszik, a drámát újra a költészet királynőjének álmodja, amikor az életnek ismét szublimá ciónja és zsinórmértéke lesz. Innen profétai lendülete is, amellyel osto rozza korunk bálványait, tévelygé seinket és amellyel szándékainak mindnyájunkat meg akar nyerni. E vonatkozásban megint a miszté riumdrámákra emlékeztet, amely a világnézet organikus egységében fo gant meg és amely egyszerre volt játék és hitvallás. Nem Berczelinek hibája, hogy korunk szellemi zúr zavarában, szertézüllött társadal

mában, az élménynek ezt a harmo nikus egyezését nem sikerül előidéz nie. Van abban valami sorsszerű, hogy hatása nagyobb emberközösségekre egyelőre nem sugárzik ki. Az embe rek az individualizmus heroikus iz zásától távolabb vannak, mint va laha. Az igényes művészi alkotás ép en a mai nagymértékű fogyasztás következtében alig jelent nekik va lami élményt, nem akarnak benne a maguk emberségére és egyéniségére rádöbenni. Földi törvények és hiúsá gok, külső történések sodorják őket.

Berczeli új drámája, a Sámson és Delila voltaképpen a test és lélek örökúj vitája modern hang szerelésben. A mai ember aposztáziá ját, a lélek javaitól és almaidól való elpártolását állítja elének. A szellem rabszolgaságban sínylődik, de ez részben az ő bűne, mert nem tudta a testet östunyaságából megváltani, az erőt szublimálni. Berczeli apokalip tikus látomásában a kultúra szim bóluma (Róbert) elbukik ugyan, de a megválthatatlan természet (Sám son) is vele pusztul. Világok omlanak itt össze, mint a shakespearei drá mában. A költő sokunkkal együtt érzi, hogy a dolgok határán, egy kul túra alkonyán, újnak kezdetén áll. Szatírájának kétségbeesett szomorú sága is ezt a minden bizonytal elj övendő új világot szolgálja. Az elfo gultság és bűn ezer változatát bí rálja bölcs tárgyilagossággal, de egy úttal vérző szívvel is. Leonardo da Vinci mondja valahol, hogy az ég akkor a legkékebb, amikor a romok közül tekintünk föl reá: új építésre bíztat bennünket. Berczeli a kátyúba jutott emberi lélek ügyéért küzd, pedig minden ellene szól. A remény telenség heroizmusával, a költőnek e legjellemzőbb attitűdjével küzd a maga igazáért, amelyből egyben a jobb lelkek sóvárgása sír Isten or szága felé.

A darab pompás művészi keretűl

Aba-Novák Vilmos díszletei szolgáltak, a rendezés nehéz munkáját a finom ízlésű *Vér György* vállalta, *Delila* szerepében a kitűnő *Könyves-Tóth Erzs* tűnt ki, de forró tapsokat

arattak még *Mészáros Béla*, *Deréky János*, *Pálóssy László*, *Vágó Artur*, *Veszely Pál* és *Csonka Béla*.
(Szeged-Alsóváros.)

Bálint Sándor.

HÁROM FILM.

A filmek és művészetek barátja nem győz eléggé örülni annak a témakörnek, mely az utóbbi időben úgylátszik hatalmába kerítette a filmek alkotóit. Kétségtelen, hogy a film még kevésbé filmszerű legtöbbször, de az is kétségtelen, hogy még az a riadt próbálkozás is, mely az irodalommal próbálja nemesíteni a filmet, vezet valahová. Az utóbbi időkben alig volt olyan jelentősebb film, mely ne jelentett volna valamennyire lázadást a régi ellen, ha sokszor csak egy új sablon lázadását is a régi sablon ellen. Rengeteg vonalon és sokféle témával próbálkozik, megkeresi az arc alatt a lelket, a szép arc alatt az embert. Kísérletezik és ez a kísérletezés, ha nem is hoz tökéletes eredményeket, már a cél felé mutat.

VÁGY

a címe, ki tudja, miért *Marlene Dietrich* legújabb filmjének. Legalább is a film nem igazolja ezt a címadást, csak éppen annyi vágyakozás van benne, amennyi a mai filmekben általában. A plakátra rajzó, aki lángot utánzó betűkkel rajzolta ki ezt a címet a plakátra, inkább *Marlene Dietrichre* gondolhatott, mint a filmre, holott ez a film nem azonos *Dietrich* hel és azzal a fogalommal, amit e név jelent. Föltétlenül ez a legnagyobb meglepetés, amit a néző számára hozott és jó szórakozás volt figyelni, hogy a rendező hogyan próbálta összeegyeztetni a kárhözatra vivő *Marlene* régi figuráját és az új sablont, mely sok kedélyt kíván a filmbe. A sztárra mindenestre fantasztikus ruhákat adott, díszletezte, ahelyett, hogy öltöztette volna. *Dietrich* ruhái ez alkalommal, még inkább mint máskor, nagyon kevésbé ruhaszerűek, leplek és tollak, melyek valami különös lényre varázsolják, mely mögött csak sejteni lehet az emberi alakot, viszont érezni lehet az asszonyit, illetve inkább a nőstényit. Megint már nem is nőnek, hanem nőnemű erotikus élőlénynek cicomázták.

Némi kajánsággal lehet szemlélni, hogy a szokott elv szerint öltöztetett színésznő, mennyire becsületes szerepet játszik ebben a filmben és mennyire kielégíti az amerikai polgári morál és bűnöző szentimentalizmus minden igényét. A szerep, a film és *Dietrich* régi beidegzett szerepköre élénken ütik egymást a filmben. A cím, a ruhák, a teljesen indokolatlanul beiktatott, csupán a szokott és szeretett rekedtes hang miatt fölvetett kis dal és a vagyonőrnő nyakék ügye: ez a *Dietrich* hez tartozik, «a» *Dietrich* hez, akit az éppentizenhatéven-felüliek irigy és gyönyörűséges izgalommal lesnek a sötét nézőtérrel. A film levegője, az éles, vidám és tiszta napfény a film legtöbb képén, a párbeszédék és az «emberien humoros» jelenetek *Gary Cooper* hez, helyesebben, ahhoz az új angol-amerikai filmsablonhoz, mely egy adag «jópofaságból», egy adag kedves és férfias becsületességéből és sok-sok bátor életvidámságból és fiatal életkedvből tevődik össze.

A vidám, derűs és tiszta légkör is megmarad és a szenvedélyes asszonyi lény képére éhesek is jóllaknak: képzelte a rendező, mikor *Coopert* és

Dietrichet ebben a filmben összepárosította. Ezzel szemben az történt, hogy Dietrich már amennyire izgalmas ruhái és romantikus szerepe engedték, szépen asszimilálódott a derús és tiszta légkörhöz, melyet az új sablon előír. Van valami vidáman és talpraesetten nyárspolgári a filmben, Gary Cooper, olyan fiatalos, magabiztos, nyugán esetlen, mint maga Amerika. Dietrichnek nagyon nehezen sikerül megőriznie ebben az egészséges légkörben a tőle szokott formát, a tág szemeket és az ígérő mozdulatokat, melyek a mellékutcában, este, egy-egy rozoga lépcső karfájára támaszkodva voltak nekik-
 való környezetben. Alapjában a film, bármit mond is a mese, légkörében egy vidám hétvégi kirándulás üde illataival és jó, nem egyszerű humorával van tele. Nem harmonikus alkotás, nem is nagyon alkotás, de jó film, az ember örömmel nézi végig. Film, amelyben az egyik leghíresebb sztár szerepel és mégsem egyedül őreá szabták az egész filmet. Ennyi is eredmény.

ÖRVÉNY

a címe az utóbbi hónapok, sőt talán a legutóbbi idők legjobb filmjének, mely minden ízében művészi alkotásnak készült és annak is sikerült. Legalább annyira gondol a kifejezéssel, mint az ábrázolással, ez talán az első film az Extázis óta, amelynek stílusa van. Esemény alig van benne, ami van, a háttérben folyik le, inkább érezni, mint hallani lehet. A történetnél meg-
 rázóbb csak a téma és lehet, hogy a nagyközönség most is csak a témáért hajlandó elviselni a művészetet, ahogy csak a témáért volt hajlandó meg-
 tenni ezt az Extázisnál. Alapjában alig történik valami a két tragédia között, melyek elkezdik és befejezik a filmet. Ami történik, vontatottan történik, sietség és sodrás nélkül, inkább fásasztva és izgatva, semmint lekötve. A film vonzóereje merőben ellenkező, mint a többi filmeké. Ami az Örvényt művészetté teszi, arra a többi filmek nem is érnek rá. Ez a művészet: meg-
 éreztetni a képek és hangok mögött a jelentést, itt minden képnek és minden hangnak tragédiát előkészítő jelentése van. A visszhangos uszoda hangjai gúnyosan triumfálnak a beteg férj fülében, a rádió sportról és nagy testi eredményekről beszél. A mozdulatok nem önmagukért vannak, mindegyikük telítve van emberi mélységgel, szomorúsággal, vagy kívánsággal. Keveset, nagyon keveset beszélnek, de az éjszaka tele van hangokkal és a képek tele vannak jelentőséggel. Ami nagyszerű a filmben: nem a téma, nem a gyönyörű fényképek, mégcsak nem is a nagyszerű szereplők, hanem: hogy a néző ugyanazt asszociálja a képek és hangok nyomán, amit a tragédia résztvevői asszociálnak. Bármilyen furcsán hangzik: a film rendezőjének sikerült lefotografáltatnia a lelket.

A néző tudja mindazt, amit fényképezni nem lehet, csak elmondani, amit regényekben hosszan szoktak vázolni az írók. A néző részese annak, ami a filmen történik és részese marad azután is, hogy elmegy a moziból. Napokig kísérik a képek és egy héttel azután, hogy látta a filmet, új szépségeket fedez föl benne, mint valami jó versben, amelyik tovább zeng az olvasóban akkor is, ha már a betűk már nincsenek előtte. Ez a film talán az első, amelyik nem elmond, hanem érzékeltet, nem locsog hosszan arról, hogy mit éreznek a szereplők, hanem fölkelte azt, amit éreznek, nem elmondja az érzést, hanem érezteti. A néző nem szemlélője, hanem szereplője a filmnek, kínlódik a mások sorsának súlya alatt és hátgerincén föl-leszalad a hideg. Pedig csak egy rácsos redőnyön keresztül süt be egy fülledt szobába a gyenge hajnali fény, vagy egy boldog kiáltás veri az öblös visszhangot az uszodában.

ugyancsak izgatja a mai embert és némi kis várakozással ül be a Wells-film előadására. «Mi lesz holnap?» — kérdezi a sokféle plakát a mozi előtt és — «mi lesz holnap?» — kérdezi a jámbor néző az előadás után semmivel sem kevésbé járatlanul, mint azelőtt. Nem vigasztalódott meg és nem esett jobban kétségbe. Udvariasan meghallgatta, hogy mit mond Wells úr a jövőről és nem éri szükségeseznek, hogy tépelődjék azon, amit a kitűnő angol mondott. Még kevésbé azt, hogy vitakozzék vele. Valljuk meg, az a jámbor, karkötőtelefonnal fölszerelt földi mennyország, amelyről Wells mesél, nagyon kevésbé hozza lelkesedésbe az embert. Úgy hisszük, a film kicsit későn jött ehhez a Wells-meséhez. Harminc esztendővel ezelőtt hatásosabb lett volna az egész.

Kétségtelenül hiányzik valami: a lényeg. Ez a kitűnő hiszékeny-hitetlen angol autodidakta, a maga jámbor Haladás-istenével és meghoszszabbított élet meg mesterséges napfény mennyországával ma már inkább mosolyra, mint kiátkozó dühre ingerli az embert. A derék jövőszázadi Cabat prédikációja meglehetősen hasonlít ahhoz, amit derék polgári apák mondtak a háború előtt fiaiknak, akikről nyilvánvaló volt, hogy egészen tökéletes kort fognak megérni. Javíthatatlanul naív ez a próféta és ha lehetne általánosítani, arról győzné meg az embert, hogy az angol az a nép, melynek létszükségletei közé tartoznak a közhelyek. Ezek a közhelyek fájdalmasan sokszor hangzanak el, az író úgylátszik hallani akarta a mondatait. Wells tetszeleg magának e filmekben, mint a Haladás jósoló prófétája. Indokolatlan lenne a film helyett az íróról szólni. De az író főszerepet játszik, előstréberkedik a felvevőgép mögül és némi kenetességgel oktatja az embereket a Haladás tiszteletére.

Persze ez a «haladás» a háború óta ugyancsak vesztett a hiteléből. Mindamellet jó elnézni a díszletek sima vonalait, a film föltétlenül nagyobb élvezetet okoz a szemnek, mint a fülnek, mely kénytelen az immár lejárt közhelyeket hallgatni újra. Az első boldog gondolat a film után: milyen jó, hogy nálunk nem divat, ami Amerikában, hogy egyes prófétaihetettséget érző urak filmről prédikálnak a bennük és prófétaságukban hívő seregnek.

Szabó Zoltán.

Z E N E.

RESPIGHI 1879—1936. †

Az utolsó évtizedek legnagyobb olasz zeneszerzője, *Respighi Ottorino*, alig 57 éves korában meghalt. Bár nem sorozhatjuk őt a modern zene úttörői közé, rendkívül kifinomodott esztétikai kulturájával, bámulatos színérezékével a legkülönfélébb zenei hatásokat artisztikusan összeolvasztó képességével minden téren maradandó értékeket alkotott. Szívvel-lelkekkel impresszionista zeneköltő,

akit különösen költői, irodalmi, képzőművészeti benyomások, a valóság jelenségei ihlettek zenei alkotásokra. A mai olasz zeneirodalomban páratlanul állnak híres római költeményei: «Le fontane di Roma» 1917, «I pini di Roma» 1924, «Feste di Roma» 1924, amelyekben imádott városának lelkét a hozzáfűződő képzetek misztikus, hangulati alapjait káprázatos szín-pompájú zenekarral, a jólhangzás legartisztikusabb eszközeivel törekedett zenében kifejezni. Ugyanilyen

szeretettel merül el a régi olasz zene tanulmányozásába. Innen merít ihletet régi olasz táncok és áriák új zenekari megformálására, Monteverdi, Vitali, Frescobaldi művek feldolgozására, illetve átíratára. Operaházunk ezidei Monteverdi «Orfeo» bemutatóját is Respighi átdolgozásában hozza. Különös népszerűsége emelkedett «A madarak» c. suite-je, amelyben clavecin darabok finom hangfestését nagy stílusérzékkel és szellemességgel ültette át zenekarra. Operái közül a nálunk is színre került «La fiamma» aratta a legnagyobb sikert. Az igazi olasz szenvedélyességgel átfűtött szöveg bőven adott alkalmat Respighi drámai hajlamainak érvényesítésére, monumentális, erőteljű duzzadó kórusok felépítésére. Respighi mint pedagógus is igen nagy hatással működött. A római Szent Caecilia liceum zeneszerzési tanszékén nagy tudásával, rendkívül sokoldalú kulturájával igazi tanítómestere volt az újabb olasz zeneszerző generációnak.

Dr. Prahács Margit.

Az két lovagok.

Bemutató az Operaházban.

A M. kir. Operaház legújabb magyar bemutatója *Kósa György* kis zenei persziflázsa, *Keleti Arthur* «Az két lovagok» c. szövegkönyvére készült. Korunk szellemére annyira jellemző a témaválasztás és a feldolgozás, hogy már ezért is érdemes vele foglalkozni. Ma általános jelenség a zeneművészetben az operai műfaj háttérbe szorítása, s inkább a tiszta zenei formák, vagy kórusművek előszeretete. Az utóbbi évtized gyér operatermelése többnyire a mult század operastílusából táplálkozik. Ezekről tényleg elmondhatjuk, hogy minden utánzás holt, terméketlen dolog. Wagner olyan teljes egészében valóstotta meg operaeszményét, hogy őt csak utánozni lehetett, de tovább-

fejlesztetni, valami új, eredeti alkotásra ösztönzést kapni tőle, alig. Egy új zenei dramatikusz zseni, aki ebben a legegységesebb zenei formában ki tudná fejezni korunk új művészi törekvéseit, még eddig nem tűnt fel a láthatáron. Vajjon hogy ennek a muzsikuskok eszmeszegénysége-e az oka, vagy tényleg nem korszerű ez a műfaj, azt nem tudjuk eldönteni. «Az két lovagok» sem igen segítettek meg minket abban, hogy ezen a téren világosabban lássunk. Itt csak azt látjuk, hogy mivel ma az opera területén produktív teljesítményt nem akarnak vagy nem tudnak felmutatni, mi marad más hátra, mint a régít hibáival, kinövéseivel, ferdeségeivel kifigurázni? Nem hiába nevezték az operát paradox műfajnak; ott ahol a zenei teremtő erő elvesztette feszültségét, csak ezek a minden józan észnek ellenmondó hiányok tűnnek szembe, melyekre az operai szövegekben, helyzetekben bőven akad példa. Vajjon jutna-e ilyesmi eszünkbe egy Mozart vagy Verdi operánál, ahol a zenei lángész igen gyöngé szövegekkel is örökértékű műveket teremtett?

Kósa György operája nem is akar más lenni, mint a hősi nagyopera kifizurázása, így nem is annyira a zenére mint inkább a színpadi játékra, az énekszövegre veti a súlyt. A szöveg a középkorban játszódik. Raymond és Bertrand lovagok Kunigunda hercegisasszony kezéért versenyeznek. Bertrand lovag reális oldaláról fogja meg a dolgot, pénzzel megnyeri a duennát, ki holdas éjjelen mint Raymond lovag atyjának szelleme jelenik meg és megparancsolja Raymondnak, hogy vonuljon hadba a Szentföld felszabadítására. Raymond, az idealista, megfogadja a szózatot, hogy hősi tetteivel kiérdemelje Kunigunda szerelmét. Természetesen a vetélytárs nélkül maradt Bertrand lovag nyeri el Kunigunda

kezét s míg Raymond a távolban hadakozik, nyugodtan élvezi családi boldogságát. Már hat gyermekük van, midőn Raymond elcsigázva visszatér, akinek nem marad más hátra, mint kolostorba vonulni és szerelmi csalódásában lehetőleg minél előbb meghalni.

Ez a szövegkönyv természetesen bőven ad alkalmat a mulatságos, groteszk helyzetekre, az operaszövegekben előforduló értelmetlen ismétlések, ostoba rímek, hősi pózok stb. komikus kiélezésére. A kis kamarazenekar, belevonva a modern zenei ironia legfőbb hangszerét, a szaxofont is, mindehhez inkább csak aláfestésül szolgál. A zenekar előjátékait Kósa kórusokkal helyettesítette, amely a magasra emelt, kicsire vont színpad lábánál mint élő képkeret helyezkedik el. A legelején felzendülő fugato (veszedelmesen közel jár bizonyos Kodály reminiscenciákhoz) intonálja a mottót: «Egy nőért szépet tenni és nevével lehullani a zord halál ölébe», amivel ügyesen jelzi, hogy a darab élvezhetősége elválaszthatatlan az énekszöveg pontos megértésétől.

A mű egészben véve tényleg mulatságos; ez a jogosultsága, mert mint igazi művészi alkotás nem jöhet számításba. Csak negatívum van benne, ami ha itt-ott rá is tapint az igazságra, a végén — különösen a teljesen ellaposodó s határozottan

unalmas kolostor jelenetnél, — csak elkedvetlenedést kelt. A mai ember úgysis éppen eleget tapasztalja az életben az ideális törekvések letöréseit, eleget lát ilyen Bertrand lovagféle típusokat, a nagy realistákat és életművészeket, akik kicsinylő gúnnyal illetik a Raymondokat, az elérhetetlen délibábokat kergető ostoba idealistákat. De ezekre mégis csak szükség van, mert máskülönben hogyan juthatnának a Bertrandok az élet javainak nyugodt élvezéséhez? Hiába, az ember mégis csak úgy van alkotva, hogyha már az életben olyan kevés igazságot, szépet és jót lát, legalább a művészetben vágyódik valami magasabb színvonal után. Tudjuk, hogy a szerzők határozott komikai vénájuk érvényesítésére alkották meg művüket, s távol állt tőlük a művészet profanizálásának szándéka, de éppen mert annyira ellenkezésbe jutottak a művészi kifejezés lényegével, tartósabb sikerre nem számíthatnak. A mű, mint kuriozum, mint valami másféle, ideig-óráig szórakoztat, hogy azután Raymond lovag sorsára jutva, vele együtt behulljon a feledés «zord halálának ölébe».

A mű rendezése a commedia dell'arte stílusában igen sikerült hét színpadi képben oldotta meg feladatát. A főszereplők: *Halász Gitta, Bárszony Dóra, Koréh és Laurisin* nagy kedvvel és kitűnően játszottak.

Dr. Prahács Margit.

AZ ÉLŐ DANTE.

Irta: *Neller Mátvás.*

Nagy művek, alkotások mögött gyakran elhomályosul a még oly hatalmas alkotónak alakja is ; jelképpé, elvont fogalommá eszményesül, márványszoborrá merevedik a teremtő, alkotó, tehát élő és emberi ember, akinek korszakok és századok-formálta szobra, arcéle mögött nem lüktet a friss, viharzó vér, akinek simává csiszolódott vonásai mögött nem háborognak indulatok és érzelmek. Halott emlékmű lesz a teremtő ember, örökké élő alkotásának tövében. Különösképpen áll ez a tragikum az Isteni színjáték nagyon is emberi költőjére, aki felé most baráti, testvéri szeretettel fordul kései földije és honfitársa, Papini. Aligha akad sok a mai világirodalom mesterei között, aki oly hivatott a lélektelen hagyomány, a megszokás és a közhelyek halottasházának elárvult lakóit új életre támasztani, mint ez a firenzei művész. Elkoptatott közhelyek és gépiesen lélektelen hagyományok örök, született ellensége ő, aki ateizmusának és deizmusának vívódásain át úgy jutott el az igazsághoz, hogy mindmáig megőrizte merész, újító, forradalmi lelkületét, sziporkázó, meglepő, sokszor cigánykerekező szellemességét. Így lett az örök igazságok, a legszebb hagyományok új életet adó lázadója, aki a merevgörcs-fenyegette traditionalizmust segített megmenteni, amikor merész újítások felé sóvárgó korunkban azt magát bátor és megújhodó forradalomba hajszolta.

Vérbő, villanyos árammal teltett író, aki életet fakaszt mindenkől, amihez hozzá ér, csodálatos szellemidéző, akinek érintésére hideg kövek és szobrok, fagyott emlékek és gondolatok elevenednek meg. Ezért is örvendtes, hogy érdeklődése Dante felé fordult, hiszen úgyszólván csak legújabb könyve nyomán döbbenünk rá, milyen halott volt mindeddig a nagy firenzei.

Papini most tervszerűen az embert, a sokszor gyenge, bűnös, vétkes, de ma is eleven embert keresi az isteni színjáték írójának merev álarca mögött. Élő könyvnek készült e méltatás, ami a legnagyobb mértékben sikerült is. Nem Dante-életrajz adathalmaza vagy tudálékossága tárul az olvasó elé, hanem az az «emberien emberi ember», akit eddigi ismereteink szerint könynyebb volt csodálni, mintsem szeretni. Akit csak terzináinak az örökkévalóság, az ég felé hömpölygésében ismertünk, azt Papini most lehozza az égi magasokból, a bizonytalan távolságokból a földre, hogy testileg is érzékelhetővé váljék, amint a hétköznapi életben mozog, sétál Firenze utcáin és terein, indulatoskodik, hízeleg, megalkuszik, tréfálkozik és falánkan étkezik. Igaza van Papininek : a hős pongyolában is hős, akármit mesél az inasa. Nem lesz Dante sem kisebb, ha úgy látjuk, amint kortársai előtt megjelent, esetlen, kurta termetével, beesett arcával, jelentéktelen, félszeg modorával. Nem érezzük akkor sem kevesebbnek, talán csak emberibbnek, tragikusabb sorsúnak és ezért szívünkhez közelebbállónak, ha tudjuk, mily tetézett volt bűnökben, gyengeségekben és szenvedélyekben, hogy alkalom adtán kémkedett, hogy kleptomániás volt, nagy evő és olykor azzal szórakozott, hogy bohócokkal kelt versenyre vagy macskákat idomított. Mily idegen ettől a Dantétól a képmásairól oly jól ismert héroszi, aszkéta, prófétai római arcél, amely viszont számunkra volt olyan hűvösen semmitmondó és távolálló.

«A szenteket tiszteljük, de a testvért megbocsájtó gyöngédséggel

magunkhoz öleljük», mondja az író, és mennyire igaza van. Nem, korántsem volt szent és kifogástalan az emberiség történelmének ez az egyik legnagyobb lángelméje, gyarló, gyenge testvér ő is, akit tiszteletünk mellett megérténünk, olykor sajnálnunk, sőt szeretnünk nem csak lehet, de kell is.

Ha valaki csak úgy keresztüllapoz a könyvön, könnyen tévedhet; fölötte félrevezető írás. Szerzője már előszavában haragos hadat üzen tanároknak, diákoknak, kritikusoknak, vaskalaposoknak és felületes olvasóknak. Tudatosan és megvetéssel mellőz minden nagyképűséget, nem kápráztat el teóriákkal és föltevésekkel, nem csillogtatja előtanulmányait, hanem oly egyszerűen, közvetlenül és magától érthetődő természetességgel ír hősről, mint ahogy legjobb barátjáról mesélget az ember. Mintha mi sem akadt volna útjába, nehézség vagy probléma, mintha csak futó ötleteket említene fel. Mintha dilettáns csevegne dilettánsok számára. Pedig csak az emberi közvetlenség hitvallója szól azokhoz, akik ilyesmi után vágnak.

És mégis, tüzetesebb olvasás után nagy távlatok nyílnak a szem előtt és ráeszmél az ember, hogy a friss, könnyed írás mögött évtizedek elmélyülő, komoly tanulmánya érzik és nem hengegő szóbeszéd Papini részéről, amikor azt hangoztatja, hogy fiatalok óta Dante volt számára a legizgatóbb megoldásra váró feladat.

Érdekes milyen komoly figyelemmel fordul Papini a mendemondák, pletykák felé is, amelyek már a maga korában Dante személye köré fonódtak. Ilyen úton akarja ledönteni a «hivatalos Dante» szobrárt, hogy helyébe odaállíthassa a maga élő emberét. A hajszálhasogató tudomány a halottat felboncolja, de csak az isteni szikra, ebben az esetben a szeretettel párosult alkotó művészetehetség képes a merev tagokba új lelket lehelni. Ezért mondja a hivatásos Dante-kutatókról az író: «becsülöm őket, akárcsak a molnárt, aki a nyers lisztet szállítja, amelyet a pap majd megszentel».

Már pusztán kiindulási pontja is olyan a szerzőnek, ahonnan föltétlenül el kell jutnia a «Dante vivo», az élő költő közelségébe. Meggyőződése szerint annak, aki e szellemóriás lábnyomain elindulva igyekszik őt megközelíteni, magának is katolikusnak, művésznak és firenzeinek kell lennie. (Ez talán kissé Benedetto Crocena is szól.) És ezzel már, amily röviden, époly tökéletességgel ki is jelölte Dante helyét a földi világban, a lelkiség, a szellem, a faj és a földrajz topografiái szerint. Ez esetben pedig aligha akad Papini mellett még valaki, aki méltóbb lenne hősenek nyomdokaiba szegődni, aki annyira, oly mélyen és lényegében katolikus, de egyben művész és firenzei volna.

A firenzei polgár mellett hármast lelkületet lát meg Papini Dantéban: a héber prófétát, az etruszk főpapot és a római imperialistát. Mint minden igazán keresztény embernek, neki is a biblia volt legfőbb szellemi tápláléka, de az ótestamentum állott hozzá legközelebb, az óvó, intő, rettenetes fenyegetéseket dörgő próféták. Izrael legnagyobb prófétáinak testvére ő, Ézsaiás és Jeremiás kései utóda, aki öklét rázva riasztja eljövendő borzalmakkal lejtőre tért embertársait.

A sírontúli élet, az eljövendő dolgok «lidérces sejtelméi», a démonoknak és földalatti rémeknek látomásai viszont az etruszk mondanakörre utalnak. Amikor Dante jóslatokba bocsátkozik, nem elégszik meg általánosságokkal, hanem haruspex módjára szinte matematikai pontoságra törekszik. A régi rómaiaktól pedig az igazság és a politikai egységre törés kettős ösztönét örökölte. A két véglet, Cato, a polgár és Caesar, a világhatalom álmodója egyesülnek benne és művében.

Általában a legmeglepőbb ellentétekből szövődik össze egyénisége. Nem nevezhető tiszta racionalistának, hiszen ahhoz túl sok a látomása; de nem is misztikus, mert gondolkodása mégis értelmi és politikai színezetű. Megrendítő és emberileg pedig egyenesen tragikus az ellentmondás műve és egyénisége meg sorsa között. Sanyarú élete vége felé, már mint koldusbotra jutott, szegény, hazátlan földönfutó: közbenjárónak képzei magát ég és föld, császár és pápa között. Félsg, álmodozó, gyenge és szinte már nőies lélek: aki az emberiségnek rettenetes, olykor kegyetlen és könyörtelen ostorozója. Az érzékiség gyöngye, esendő rabszolgája, aki Beatriceját szinte imádattal emeli fel egyenesen a Szent Szűz oldala mellé. Nem ez az igazi, az élő Dante, korántsem az, akinek terzináiban mutatkozik meg. Sőt ellenkezőleg, egész műve nem egyéb, mint kárpótlása saját nyomorúsága és gyengesége tudatának, hogy modern kifejezést használjunk: ábrándos érzelmi és költői «kiélés», amely egyensúlyt igyekszik teremteni a sors és az álmok között.

Szeretett-e Dante? Megvolt-e benne a lélek gyöngédsége és túlradó érzelme? Hazájáért, földjéért, Itáliájáért minden bizonyal rajongott, bár ez prófétai, átkozódó, korholó szeretet volt, amely zavaros és viharos időkben a leghasznosabb. «Nemes fenevadak szeretnek így, több karmolással és harapással, mint cirógatással és talpnyalással.» Vad és kegyetlen szeretet ez, amelyet gyöngye lélek, gyáva jellem sohasem képes megérteni.

Szeretete az emberiség iránt azonban, amint Papini oly tömören írja, «inkább teológiai, mintsem evangéliumi, inkább az agyában lakik, mintsem a szívében». Krisztus Urunkról, annak szenvedéseiről is «dogmatikus illetudással» beszél, több alázattal, mint lángolással. Nem Krisztus fiának vagy testvérének, de katonájának érzi magát. Aki pedig az Istennel szemben langyos, az az emberek iránt fagyos lesz. Ezért lett Dante emberszeretete lenéző és elméleti. Igaz, hogy szeretni elsősorban is annyit jelent, mint a szeretett lény javát akarni: de egy Szent Ferenc egyetemes testvéri érzése idegen az észlely költőtől.

Ezzel függ össze, hogy kegyetlen, könyörtelen, aki a részvétet határozottan elítéli. Ostobának és balgának nevezi az irgalmasszívúkat, pokolbeli útjában gyűlölettel rugdal a világ legszerencsétlenebbjeinek, az elkárhozottaknak koponyáiba és tépázza hajukat. Aki életükben személyes és politikai ellenségei voltak, azokat halála után is üldözi és személyes bosszúról álmodozik.

Igen, a bosszúszomj: ez egyik legfőbb alaptermészete, ebben nem ismer irgalmat, rideg és keményszívű. A földi vagy pokolbeli büntetéseket titkos vagy leplezetlen elégtétellel és jóleső érzéssel emlegeti és az örök kárhozat nem «büntetés» számára, hanem Isten bosszúja; ő pedig a mások szenvedése fölött kárörömet érez.

Nem is csoda ezek után, ha az értelem e hideg fanatikusa, amint Papini könyvében kimutatja, sajnálkozással, lenézéssel és gyöngédtelenül gondol a gyermekekre, megveti azok lelkiületét, eltávolodván ezáltal a keresztény felfogástól a gőgös pogány szellemiség felé.

A problémák, amelyeket Dante fölvet, sokszor ma is újak és napirenden vannak. Ki akarja zárni a politikát és politikálást az Egyház életéből, el akarja tiltani a papokat attól, hogy valamely párthoz csatlakozzanak. Az imperialista eszme gyakorlati és elméleti harcosa, aki az egész világot közös kormányzat alatt akarja egységesíteni. Szerinte a népek igazsága biztosításának csak egy módja van: ha már nem az egész világ, legalább egész Európa

politikai egysége. Előre meglátja a századok mulva újra csalogató Páneurópa ábrándképét.

Papini nagyszerűen állítja szembe a kor két legnagyobb egyéniségét, akik csupán kevelységükben voltak testvérek: Péter utódát, Bonifácot, a pápát, és Vergilius örökösét, Dantét, a költőt. Mindkettő utópista: Bonifác a teokrata, Dante az imperialista utópiát testesíti meg. Mindketten Istentől megszállottnak érezték magukat, de nem érthették meg és nem becsülhették egymást.

Papini végigvezet Dante egész életén, ezen a csodálatos, eseménydús, hatalmas életen, végig az Isteni Szinjátekon, amelynek versoraiból művészi, mesteri kézzel gyűjti össze mozaikkockáit, hogy kirakja az olvasó elé az új, élő színekkel színezett képmást, a ma is modern, mindig újszerű, mert mindig nagyon emberi költőt. Nem volt szent Dante Alghieri, nem volt hősosz, gránit-szilárd jellem. Csak ember volt: és ez a «csak», ez az a kötőszócska, amely hozzánk fűzi, közelünkbe hozza, megértésünkre és szeretetünkre egységessé teszi.

Bűneiben és hibáiban, kevelységében és mohóságában, szenvedéseiben és vívódásában most lett igazán testvérünk ez a mindeddig csupán hideg magaslaton díszelgő szobor, amely életre kelt, hogy nagy honfitársa elkísérje földi életútján, «flórenci májusoktól a szomorú romagnai őszig». Ilyen út végén többet, szebbet és szívehezszólóbbat mond még az isteni színjáték is, ha a terzinák hömpölygésében mindig ott érezzük a halhatatlan alkotásban vajúdo halandó költőt, a végtelen felé áhító véges embert, a tökéletesség felé törő botladozó bűnöst. A szobor leszállt talpazatáról, az éltető művész lelket lehelt a kőbe, és most itt áll előttünk az igazi, az emberi, az élő Dante.

Georges Bernanos: Journal d'un curé de campagne. (Roman. Paris, 1936. Plon, 366 l.)

Valami mélyről jövő izgalommal veszem kezembe ezt az új Bernanos-könyvet. Már a címe — Egy falusi plébános naplója — a Sous le Soleil du Satan-t juttatja eszembe. Talán azt a lelkesedést, izgalmat és meghatódást keresem benne, melyet ez a nagy regény adott. Szeretem Bernanos különös, fekete-fehér, napatlan, szintelen világát, mely minden francia íróétól annyira különbözik, melyben a valóság és a természetfölötti határa elmosódik, a misztika és a mindennapi élet egymásbaömlenek s Isten és sátán szinte emberi közelségben mutatkoznak az olvasó — vagy inkább az «átélő» — előtt. Mert Bernanos művészetének erejével igazán inkább «átélő»-ivé, mint olvasóivá tesz.

A Journal-t valóban a Sous le

Soleil du Satan mellé állíthatjuk. Sok közöttük a hasonlóság. A Napló nem szabályos regény — szinte nem is merjük így nevezni. Első olvasásra talán nem is látunk az alkotás mélyére, hajlandók vagyunk csak regényt látni benne és a tulajdonképeni epizódokból kiindulva keressük az egységet, az összefüggést. Ezek az epizódok — a grófné «története», aki fia halála óta elvesztette a reménységét, a kis Seraphitáé, aki vonzódik a különös fiatal paphoz, «elárulja» s ezért vezekel — csak a plébános lelki fejlődésének egységében nyerik el tulajdonképeni jelentőségüket. Így a Naplónak csak két igazi szereplője van: Isten és a napló írója, az ambricourti plébános. Uradalmi cselédek, nagyon szerény emberek gyermeke. Nagyon szegény, szerény és egyszerű maradt egész életében, a világ dolgai mindig egy kicsit idegenek maradtak számára. Szinte csu-

kott szemmel jár: nem látja azt, ami körülötte, közvetlen közelében történik. A lelkek azonban tisztán állnak előtte, látja őket és meg tudja indítani a vallomásokat. Hogyan? mivel? ez éppen a csuda, ez éppen a kegyelem, mely által több ő, mint valami kis misztikus muzsikáról álmódzó «mezítlábas» papocská. Ennek a kegyelemmel megáldott életnek testi-lelki naplója, az ambri-courti plébános vallomása, Istennel való beszélgetése ez a könyv, talán egy új Pensées-kötet, regény formában. A torcy plébánossal folytatott beszélgetések mélységükkel gyakran Pascalt juttatják eszünkbe. Így a többi személyeknek háttérbe kell szorulniok. Életük csak addig érdekes, amíg együtt haladtak a szegény kis pappal misztikus útján. Ezért tűnnek fel emberei minden regényírói előkészítés nélkül, váratlanul.

Bernanos le tudja fordítani a fenségést, a csodásat a való élet, a regény nyelvére. Áhítatos lélekkel, de erőteljesen fordít. Nehéz feladat: könnyen fantasztikus, szónokias, nevetséges lehet. Első regényeiben még érezhettük a közeli világot nem látó vagy másképpen látó kis plébános modorát, a regényindulások nehézségét, a tárggyal birkózó stílus homályosságait — bár éreztük ebben is a nagy író. A Naplóban ez a szerény ügyetlenkedés művészi kifejező eszközzé vált s Bernanost nem utolsó sorban mint íróművészt, stílusművészt is csudálhatjuk. A szerénység, öntudat, lelki kétségek, misztikus elragadtatás attitűdjeit kell kifejeznie. A falusi plébános mindennapi életének rajza, a torcy plébános, Delbende doktor vagy Seraphita alakja, a hosszú, szédítő erejű beszélgetések olyan művészi értékek, melyeket el kell ismernie annak is, aki misztikáját nem tudja vagy nem akarja megérteni.

Sárkány Oszkár.

François Mauriac: L'ange noir. (Regény. Grasset. 1936.) — Istenről és Mammonról írt elmélkedésében fejt ki Mauriac azt a gondolatot, hogy az ember a kereszt rabjaként születik. Egyetlen szabadságunk csak abban áll, hogy ezt a keresztet vissza lehet utasítanunk. És el is távolodhatunk tőle csakugyan, oly hosszúra nyujtva a hozzááfűző szálakat, hogy nem is látjuk többé, hátunk mögé tekintve, fenn az égen Istennek rettenetes jelét. De ha egyszer megtorpanunk és szívünkbe üt valamiféle seb s magunkba hullva mondjuk: nincs tovább, akkor, bármilyen messzire is tévelyegtünk, a kereszt kötelékei újból visszahúznak, emberfeletti meglepő erővel és ösztönösen tárjuk ki két karunk, kezünket nyujtva meg lábunkat is, amelyet már gyermekségünk óta átjárt a szeg.

Ez a néhány mondat tartalmazza annak a küzdelemnek lényegét, amely nemcsak Mauriac írásainak, hanem általában a katolikus irodalomnak uralkodó tárgya és amely a kegyelmi erők által képviselt jó s a bűn csábító ruhájába öltözött Gonosz közt zajlik le az emberi lélekben hangsúlyozottan a Megváltás két évezredén át. A harcot a szabad akarat váltja ki s a bűn, Claudel szavaival élve, leválást jelent a nagy és szent erőktől, amelyek közrefognak, támogatnak minket mindenfelől. Más szóval a dráma ott kezdődik, ahol az ember akarata nem símul elfogadóan Isten rendelkezéséhez, visszautasítja a kitűzött célt és saját szenvedélyét, vágját akarja követni, kiélni megvalósítani. Minél magasztosabb volt a cél, minél fontossebb a rendelés, annál kegyetlenebb a lázadó lélek keserve s így a bukás mélysége adja meg az elárult hivatás mértékét.

Isten egyenesen ír görbe vonalakra — mondja az a portugál közmondás, amelyet Claudel egyik legnagyobb drámájának mottójául

választott, de hasonlóan hangzik Mauriac új hősének, Gabriel Gradère-nek vallomása is, amelyet az elhagyott falu papjához intéz: Ne féljen a botránkozástól. Van valami ebben a történetben, ami megerősíti a láthatatlan világba vetett hitet, amelynek Ön szolgálja lett, mert a természetfölötti rendbe be lehet hatolni a mocsáron keresztül is. Amire a pap a non confundar jövőt látó hitével válaszol: Halálunk magyarázza meg az életet.

Mert nélkül a magyarázat nélkül mi volna más Gabriel Gradère élete, mint a képmutatásnak, hazugságnak, házasságtörésnek, csalásnak és zsarolásnak ördögi sorozata, amelyre a fekete angyal szeretőjének meggyilkolásával teszi fel a koronát. Már gyermekségében is a szentségtörő alakoskodás jellemzi ezt a papnak szánt parasztiút, aki túlságosan hamar tudatára jut annak a varázsnak, amelyet jólszabott alakja a leányszívekre gyakorol. Érettségi után nyomban el is hagyja a szemináriumot, elcsábítja pártfogójának leányát, Du Buch Adilát és Bordeauxba megy, ahol egy prostituálnak barátja lesz. Adila Spanyolországban rejti el szégyenét, itt nevelteti kis fiát mindaddig, amíg Gradère a gazdag hozomány reményében feleségül nem veszi a külső formájában egyáltalán nem vonzó leányt. A házasság örve alatt Gradère megkaparintja Adila vagyonát, régi barátjával Párizsba költözik és végigcsúszza azt az alvilági lejtőt, amelynek a selyemfiúság s a kábítószerkereskedés csak első enyhe kis hajlása volt. Adila meghal, Gradère megkopik, elfásul, megöregedik, de nem tud szabadulni attól a cinkostárs hetérától, aki kompromittáló adataival örökre kezében tartja. És mikor ez az elvetemült teremtés újabb zsarolással akarja teljessé tenni a férfi végtét. Gradère elhatározza, hogy

kitépi magából a multat, hogy végez vele. Gyilkossá lesz.

Mauriac hőse azonban nem ennek a legsúlyosabb bűnnek hatása alatt törik meg. Aline megfojtása az ő szemében igazolt cselekedet, ítélet és védekezés. De ez volt az a bűn, amelynek megrázó ereje elűzte a sátáni megszállottságot; bűn, amely a rosszra haljó akarat végső erőfeszítése volt, hogy utána leejtett kezekkel adja át magát annak a hívásnak, amely a pokol varázslatában leélt élet mesgyéjén még bocsánatot ígér és engesztelésre szólít. Mert Gabriel Gradère szívéből nem halt ki soha az a sejtelem, hogy az emberi akarathoz magasabb hatalmak is társul szegődnek és ez a sejtés ismertette fel vele minden tettében a Sátán jegyét. Megtéréséhez csak egy dolog hiányzott, az, hogy meghasadjon a tagadás káprázata s hogy visszafordulva végre elismerje megtagadott célját, a keresztre fűző szenvedést.

Mauriac hősei a bűn útján jutnak el Istenhez. Nem azért, mintha egyedül ez lenne ember számára járható, hanem, mert ezen az úton olyan lelkek haladnak, akiknek története a regényírás követelményeinek szempontjából a leghálásabb anyagot tudja nyújtani. A Mauriac-hősök közül eddig Gabriel Gradère írta le a legnagyobb kerülőt abban a mocsárban, ahová a romlás fénye csalogatja az eltévelyedett földi vándort, az ő története eddig a legkifejezettebben démonikus jellegű. De ez a túlzás, amely a spirituális elgondolást jellemzi, nem befolyásolta az ábrázolás mértékét. Az Ange noir egyike a legtisztább felépítésű Mauriac-regényeknek, amelyeknek sorába nemcsak néhány közös alakja révén, hanem a természetből, emberi környezetből és lélekből kivont hangulata és harmóniája, továbbá a kegyelem problémája által is a legszorosabban beleilleszkedik.

Semjén Gyula.

Amerika felé...

Aki a világirodalom áramlatait s nagy összefüggéseit nyilvántartja, az utóbbi tíz esztendőben minden kétséget kizáróan megállapíthatta, hogy a regény s általában a próza súlypontja az angolszász nemzetek irodalmába tevődött át. Az utóbbi esztendők nagy regénysikerei — kevés, példáterősítő kivételtől eltekintve — egytől-egyig angol és amerikai írók tollából kerültek ki. Az angolszász világon belül pedig lassankint, de észrevehetően Amerika felé toódik ez a súlypont — hiszen ma már az angol kiadók utaznak át minden nyáron Amerikába, hogy újdonságokra «vadásszanak», mint ahogy azelőtt az amerikai publisher-ek rándultak át Londonba, megfelelő dollárokkal. Hihetetlenül dús, sokoldalú és sokszínű a mai angolszász prózairodalom s még a felszint sem borzolja meg a figyelő kritikus, ha néhány könyvet, író, kísérletet kiemel ebből a bő aradatból.

Világszerte divatosak lettek az életrajz-regények, a novellisztikus földolgozású biográfiák. Mabel Lethbridge, aki FORTUNE GRASS címen írta meg a maga életét, nem pályázik Maurois vagy Zweig babérszájaira. A saját élete egyszerű emberi sors, de annál megdöbbentőbb értékű és erejű. A kis Mabel a háború alatt egy lőszergyárban dolgozott, a műhely felrobbant s a szerterepülő robbanó lövedékek szörnyűségesen megcsonkították. A könyv nagyrésze annak a története, hogy hívő lélekkel, hihetetlen akaraterővel miként jut el odáig, hogy — ingatlanügynökséget alapít. Közben a színházak előtti sorbanállók számára székkölcsönző vállalatot teremt, rikkancs-szervezetet épít föl — fillérekből egzisztenciát alkot. A törhetetlen emberi lélek megrázó dokumentuma ez a könyv.

Nőirő Eliza Bialk is, aki ON WHAT STRANGE STUFF c. regényében a mai Chicago époszát próbálja megírni. Hét emberi sorsot futtat párhuzamosan, de ezek a párhuzamos vonalak nemcsak a végtelenben találkoznak, hanem a földi életben is gyakran keresztezik egymást. Négy férfi és három nő élete tárul elénk a michiganparti nagyváros színes forgatagában. Köztük különösen érdekes annak a lánynak sorsa, akinek családja Délmagyarországról származik, aki elveti régi életét, származását, környezetét és — amerikai írónő lesz. Ebben talán önéletrajz-részletet is sejthetünk.

Az életrajz-regények mellett nagy divatja van a generációs krónikáknak is. A legrokonszenvesebbek közül való Arthur Pound ONCE A WILDERNESS c. könyve. A széles, nyugodt, a mi Alföldünkhöz hasonlító iowai tájon játszhatja le három nemzedék életét. Pompás emberek valamennyien, állattenyésztők, földművelők, az elemek háborújának türelmes katonái. Különösen egy patriárka-alak jellemében teremt csupaélet figurát a kitűnő író.

Generációs regény Ernest Boyd ROLL RIVER c. munkája is. Egy amerikai kisváros növekvését, lakóinak sokrétegű változását állítja elénk. A nagy, boldogtalan, csendesen tűrő szerelem színeit kevesen festik finomabb ecsettel a mai amerikai írók közül. Amellett az amerikai közlekedés fejlődéstörténetének irzgalmas szakaszát kísérhetjük végig — a lovasfogattól az autóig, a primitív mozdonyoktól a kontinenst átszelő lokomotív-óriásokig.

Nem regény, de Amerika nagyon jellemző produktuma Don Marquis kötete, az ARCHY AND MEHITABEL. Ötletesebb, élesebb szatírárt keveset írtak a mai amerikai életről. Archy — svábbogár, aki éjszakánként előmászik a sötétségből és gaz-

dájának, a könyv szerzőjének író-gépén — szabadverseket kopog. A nagybetűket természetesen nem tudja használni, de közlései enélkül is érthetőek. Mehitabel a házbeli macska, akinek kalandjairól és életéről mulatságos beszámolókat kapunk. Színház és film, politika és tudomány egyformán «megkapja» a magáét. Don Marquis purifikátor, aki a tréfa köntösébe öltözteti kemény igazságait. Archy époly népszerű Amerikában, mint Carl Anderson enfant terrible Henry-je vagy a nálunk is jólismert nagybajszú kis király, akit Sogloff rajzolóceruzája teremtett meg.

Jóformán új műfaj az, amit Lawrence Housman teremtett meg Victoria Reginájában. Legalább is gyökeres átdolgozása annak a módszernek, amelyet Gobineau használt A RENAISSANCE-ban. Housman, aki már közel jár a nyolcvanadik esztendőhöz, Viktória királynő életét foglalta harminckilenc kis színdarab epizódjaiba. Attól a pillanattól kezdve, hogy a kis süldőlány első ízben hallja: talán ő lesz Anglia uralkodónője — egészen a gyémánt-jubileum napjáig kísérik végig a korszakot jelentő, nagykirálynő sorsát. Rengeteg kedves, mulatságos epizódot ástott ki a szerző s a kor minden nagysága, Disraelitől Palmerstonig, Lord Kitchenertől Tenysonig szerepel a kötetben.

BIG STEEL — ez a címe Leslie Swabacker könyvének, amely az a cél regénye. BIG STEEL — így hívják azt a korlátlanhatalmú amerikai acélkirályt, aki egyszerű munkásból nemzetmentő ipar élére jut. Pittsburgh születésétől kezdve egészen a modern, óriás acételepekig kísérik életét. Rengeteg bűn, bánat, aljas-ság, szenvedés van ebben a sorsban, de ugyanakkor szinte heroikus nagyság. Egy iparág s egy nagy korszak ragyogása, amelyet az acélkohók izzása fest véressé.

Rupert Croft-Cooke a legfiatalabb angol írói nemzedék képviselője. Ez a nemzedék szívesen keres a szigetországtól távoleszt miliőt, témát. A PICARO, Croft-Cooke legutolsó regénye is ezt bizonyítja. Egy barcelonai utcagyerek élete, akiből Dél-amerikában milliomos lesz, de aki végül visszatér a katalán fővárosba s ott hal meg szegényen. A spanyol és latinamerikai élet egészen ismeretlen rejtélyeit magyarázza és oldja meg a szerző, aki hosszú időt töltött Spanyolországban és Argentínában.

Teljes ellentétét jelenti Croft-Cooke könyvének BEVERLEY NICHOLS finom írása, az A THATCHED ROOF. Semmivel sem több és semmivel sem kevesebb, mint az író szerény vidéki házának története — attól a pillanattól kezdve, hogy megvásárolta egészen addig, amikor otthon lett belőle. A sussexi táj friss zöldje, az angol vidéki élet valóságsgazú képei sorakoznak föl ebben a csupaszív könyvben. Beverley Nichols, aki éppen most a hit és a modern vallás nagy problémáival foglalkozik, maradandó emléket állított magának ebben a finom kis kötetben.

A fantasztikus és satirikus regény különös vegyülete Joseph O'Neill könyve, a LAND UNDER ENGLAND. Az ósrégi római fal tövében ősi család leszármazottja él, aki egy holdfényes éjszakán lejut abba a földalatti birodalomba, ahol nincs egyéniség, ahol még beszédre sincs szükség, mert az emberek gondolatátvitellel érintkeznek s ahol az érzéseket nem ismerik. Ragyogó pamflet — de az is lehet, hogy mély, emberi segélykiáltás ez a könyv, amely mellett izgalmas kalandregénynek is beválnék. Amikor a hős visszatér a felvilágra, egyszerre elviselhetőbbnek találja az életet és boldogabbnak a legszomorúbb sorsot is.

Tábori Pál dr.

A MAGYAR SZELLEM VILÁGFORGALMA

Die geistigen Grundlagen des Nationalismus in Ungarn von Ludwig Spohr.

Igen érdekes tanulmányban foglalkozik ez a könyv a XIX. és XX. század egyik legjelentősebb eszméjével, a nacionalizmussal, amely igen fontos szerepet játszott a világháború okai közt is. A nacionalizmus nálunk, mint általában a közép- és délkelet-európai államokban és népeknél, először szellemi és irodalmi mozgalmakban alakult ki. Itt épül ki a nemzeti öntudat és csak azután lép át politikai térre. Bár viszont az is áll, hogy nálunk az irodalomnak és kultúrának ez a nemzeti föllendülése önkénytelen politikai védekezés lököerejéből született. A Habsburg birodalomnak, amelyhez 1527 óta Magyarország is tartozott, a harmincéves háború után az volt a törekvése, hogy etnikailag a legtarkább államkonglomerátumát, a részeket önállóságuknak utolsó maradványaitól is megfosztva, Bécsből központilag kormányozza. Ez a törekvés célját legteljesebben Mária Terézia alatt érte el. De míg Mária Terézia ügyes politikája figyelemmel volt arra, hogy a magyar alkotmányt és kiváltságokkal minden összeütközést elkerüljön, addig II. József auklerista reformjai lépten-nyomon beleütközött a magyar alkotmányba. Az ellenállás az alkotmányvédelem formájában indult meg, de a küzdelem folyamán először csillant már tudatba, hogy itt tulajdonképpen az egész magyar népiség megmentéséről van szó.

Ettől kezdve mind tudatosabbá válik a nemzeti érzés, először azonban az irodalomban érik ki teljesen az eszme és a politikát egyelőre még

érintetlenül hagyja. Spohr markáns vonásokban mutat rá, mint építette ki a XIX. század elejének magyar romantikája a nemzeti öntudatot és mint érte el ez a kulturális nacionalizmus tetőpontját Kölcseyben és Vörösmartyban. Utal a nemzet, nyelv és nép fogalmának összefüggéseire. Rámutat, hogy a romantikus korszak megérezte a nemzet és a nyelv szoros összefüggését. Ráeszméltek arra, hogy ha a nyelv elpusztul, meghal a nép is, ezért fordítanak a romantikus korszakban olyan nagy gondot a nyelv művelésére. Az egész nemzetet meg kellett hódítani a nemzeti nyelv és kultúra számára. Ezért kettős irányú asszimiláció indul meg; az egyik az önasszimiláció útja, a másik az idegenek asszimilációja. Mind a két úton óriási eredményeket érnek el. Gróf Széchenyi István az önasszimiláció csodája. Az idegenek asszimilációja is szépen halad mindaddig, míg arról van szó, hogy a szellemi kultúra számára hódítsanak területeket, mihelyt azonban az államhatalom veszi kezébe az asszimilációt, egyszerre élénk ellenállásba ütközik.

Egészen természetes, hogy hasonló törekvések kezdődnek a Szent István birodalmában élő nem magyar lakosság kebelében is. Attól kezdve, hogy a magyarok maguk sem éreznek minden magyar állampolgárt magyarnak, a nemzeti érzés szemben találja magát a nemzetiségi kérdéssel.

Később mindezek a kérdések átkerülnek tisztán szellemi térről politikai térre. A régi nemzeti állammal szemben ki akarják alakítani az új nemzeti államot és kitűzik annak nemzetpolitikai feladatait. Spohr behatóan ismerteti a fejlődő nacionaliz-

mus világnézeti és nemzedék problémáit s ezeknek a problémáknak válságos kiéleződését az 1848—49-iki eseményekben. Külön fejezetben foglalkozik Kossuth Lajos, Eötvös József és Deák Ferenc nacionalista felfogásával. Kossuth rendületlen híve volt a teljes magyar nemzeti függetlenségnek. Hitt a magyar nemzeti önálló államiság szükségszerűségében. Rámutatott, hogy a magyarságnak sorsszerű elhivatottsága van a Duna völgyében. Báró Eötvös József a decentralizációban látta a nemzeti célok elérésének lehetőségét a különböző nemzetek és nemzetiségek számára az egész Monarchiában. Deák Ferenc a kiegyezésben a dualizmus alapján meg is teremtette a realitás számára a nemzet *modus vivendi*-jét. Magyarország, míg következetesen kitartott e mellett az alap mellett, nemzetileg, politikailag és gazdaságilag felvirágozott, hatalmasan túlszárnyalva a közötté keletkezett kis államokat. Később azonban ismét a teljesen független államiság vált a magyar politikai törekvések középpontjává. Spohr a jegyzetfüggelékben gazdag dokumentációval és bőséges bibliográfiával egészíti ki tanulmányát, amely gyökereiben világítja meg a rendkívül fontos és nem egy részletében homályos nemzeti kérdés egész komplexumát.

A magyar művészet és irodalom olasz megvilágításban. Az Emporium, ez az előkelő olasz művészeti és kulturális szemle, egész áprilisi számát a mai magyar képzőművészet és irodalom megismertetésének szenteli. A füzethez báró Villani Frigyes római magyar követ írt lendületes bevezető szavakat a magyar-olasz kultúrkapcsolatok multjáról és jelentőségéről. Giuseppe Delogue átfogó, nagy tanulmányban foglalkozik az olasz művészetnek ezeréves szerepéről Magyarországon, rámutatva, milyen műveket emelt és hagyott az

olasz alkotó szellem a századok folyamán Magyarországon területén s kitér a Szépművészeti Múzeum s az esztergomi Székesegyház múzeumának olasz műkincseire is. Gerevich Tibor a modern magyar festőművészetet ismerteti, tekintettel különösen az újabb, olasz novecentista hatásokra. Ugo Nebbia modern szobrászatunkról ír összefoglaló tanulmányt. Igen érdekes és nagy tárgyismerettel készült Agnoldomenico Pica tanulmánya a modern magyar építészeti törekvésekről. A mai magyar irodalom főirányait és legjelentősebb műveit Giacomo Prampolini ismerteti, zeneművészetünkkel pedig Franco Abiati foglalkozik. A füzetet gazdag illusztrációs anyag díszíti. Az egész nemes baráti gesztus és igen nagy szolgálót tesz a magyar kultúrapropagandának.

A Vaticán gyönyörű képes revüjében, az *Illustrazione Vaticana*ban pedig Leone Gessi számol be terjedelmes tanulmányban a budapesti Pázmány-egyetem háromszázados jubileumáról s kitér a Pázmány Péter bíboros érsek által alapított nagyjelentőségű kultúrintézmény viszonytagságos multjára is. Ezt a tanulmányt is számos, érdekes kép teszi szemléletessé.

Tóth Tihamér egyik művének holland fordítása. Schneiders Ferenc holland újságíró lefordította Tóth Tihamérnak, a kiváló egyházi írónak *«Az örök élet»* című művét. Holland katolikus körökben igen nagy az érdeklődés a könyv iránt. Schneiders igaz barátja Magyarországnak. Különböző lapokban számos cikket és tanulmányt írt Magyarországról. Most is újabb magyar művek fordításán dolgozik.

A Kossuth-szobor leleplezése Torinóban. Nagy ünnepek közt ment végbe március 20-án Torinóban a Kossuth-szobor leleplezése, amelyet a ceglédiek ajándékoztak annak az

olasz városnak, ahol ez a nagy magyar élete utolsó éveit töltötte és meghalt. A magyar kormányt az ünnepségen Tormay Géza államtitkár képviselte. Fogadására megjelentek: Cesare Giovara, Torino prefektusa, Conte Gloria alpolgármester (a polgármester az afrikai harctéren van), Thaou di Revel marquis, a torinói fascista párt főtitkára, Bernazzo tábornok a hadtestparancsnokság képviselőjében. Elutazott az ünnepségre a ceglédi szász bizottság 11 tagja is. A szobrot Kossuth Lajos lakóházával szemben állították fel, az ott díszlő parkban. A leleplezési ünnepségen a kormányt Dino Alfieri, a propaganda minisztérium államtitkára képviselte, a külügyminisztérium részéről a ná-lunk nagyon jól és előnyösen ismert Romanelli ezredes, főkonzul jelent meg. A lepel az olasz és a magyar himnusz hangjai mellett hullott le. Majd a Giovinezát játszotta el a zenekar. Azután Tormay Géza államtitkár mondott beszédet, majd az adományozó ceglédek nevében Dó-bos Sándor. Beszédét olaszul s tolmácsolták. Végül Conte Gloria beszélt Torino város nevében. Közben az olasz és magyar kormány, Cegléd és az olaszországi magyar egyesületek koszorúit helyezték el a szobor talapzatán. A magyar delegáció megtekintette Kossuth lakóházát és megkoszorúzta a hősök emlékét s a fascista emlékművet is.

Magyar népművészeti kiállítás Helsinkiben. A balti államokban rendezett magyar népművészeti és iparművészeti kiállítás legutoljára Helsinkibe, Finnország fővárosába érkezett. Itt a kiállítás új anyaggal kiegészítve még fölülmúlta a rigai és tallini kiállítást. Bemutatták ez alkalommal a Magyar Falu és Budapest fürdőváros című filmeket is. Mind a kettőnek óriási sikere volt, úgyhogy az előadást kétszer is meg kellett ismételni. Különösen tetszett a Ma-

gyar Falu. Erről még a szociáldemokrata lapok is nagy elismeréssel emlékeztek meg. A kiállítás tartamát az iparművészeti iskolák kívánságára három nappal meg kellett hosszabbítani. Megtekintették a kiállítást a Műgyetem növendékei Sirén tanár vezetésével. Az iparművészeti iskola növendékeit Blomstad tanár vezette s a helsinkii iparművészeket Brummer múzeumi intendáns. A kiállítás tartama alatt Szablya János több rádióelőadást tartott. A kiállítás installációját Bodon Károly műépítész készítette. A kiállítás sikere körül nagy érdemei vannak Rudolf Krause-nek, a Magyar Távirati Iroda balti képviselőjének, Braun-Andretti úrhölgynek, aki a legbuzgóbban dolgozott a kiállítás előkészítésén, Miklós József ottani magyar festőművésznek, aki a titkári teendőket és a tolmács szerepét vállalta. Kiss Sándor helsinkii magyar követ és Kail József követségi titkár is mindent elkövettek a kiállítás sikere érdekében. A kiállítást több mint 3000 fizető látogató kereste föl s a finn sajtó egyhangú elismerő véleménye szerint évek óta a legszebb kiállítás volt Helsinkiben.

Budapest az Echo de Parisban. Gérard Bauer, az Echo de Paris munkatársa, Les trois Capitales címen cikksorozatot írt lapjában, amelyben Prágáról, Budapestről és Bukarestről közölte benyomásait. Nagy jelentősége van ennek a tanulmánynak nemcsak ezért, mert a francia író a három főváros közül Budapestről beszél a legmelegebben és a legnagyobb elismeréssel, hanem azért is, mert a cikk éppen az Echo de Parisban jelent meg, amely egyáltalában nem barátságos Magyarországgal szemben s külpolitikája Pertinax irányításával határozottan kisantant barát.

Magyar hangverseny Londonban. Kresz Géza, a kiváló magyar hegedűművész és felesége, az angol száрма-

zású Nora Drewett zongoraművész nő együttes hangversenyt adtak Londonban április 17-én a Vigmores Hallban. A közönség élénken érdeklődött a hangverseny iránt, amelyről a zenekritika elismeréssel emlékezett meg.

Magyar vonatkozású cikkek a norvég sajtóban. Rövde főkonzul, az ismert kitűnő magyarbarát, aki többször megfordult már Magyarországon, legutóbb a legkülönbözőbb norvég lapokban sorozatos cikkekben foglalkozott változatos magyar tárgyakkal. Az Oslo Nyheds og Avertisements Bladban a budapesti fürdőkőről írt hosszabb cikket, amelyben ismertette a magyar főváros szépségeit is. A Nationenben II. Rákóczi Ferenc kétszázéves jubileumáról emlékezett meg igen lelkesen, Rákóczit, mint az eszményi szabadsághóst jellemezve. A Morgenbladetben Szent Erzsébet szenttéavatásának 700 éves fordulójáról írt tanulmányt. Az Aftenposten Felman 17-iki számában pedig az esztergomi ásatásokról számolt be «Egy véletlenül feltalált királyi kastély» címen.

Magyar kiállítás Bécsben. Bécsben március 15—30-ig igen szép reprezentatív kiállítás volt modern magyar festők műveiből. A kiállításon Abanovák Vilmos, Berény Róbert, Bernáth Aurél, Csók István, Diener Dénes József, Egry József, Iványi Grünwald Béla, Szőnyi István és Vass Elemér képei szerepeltek. A kiállításnak igen nagy sikere volt.

Lengyel-magyar kapcsolatok. — Włodzimierz Bem de Cosban Polska Wegiersca Wispólna Granica címen tanulmányt írt a közös lengyel-magyar határ jelentőségéről és szükségességéről, összegezve és felsorakoztatva az idevonatkozó tanulmá-

nyok összes érveit és eredményeit. Suster Robertnek, a Stefánia ügynökség varsói képviselőjének vezetésével Polonia-Italia címen lengyel-olasz revü indult meg. Az első szám érdekes tanulmányt közöl Romer Ádám tollából, aki Budapesten is járt, Báthory István lengyel királynak Olaszországhoz való viszonyáról.

Nagy Margit barcelonai vendégszereplése. Nagy Margit, a kiváló magyar operaénekesnő Barcelonában szerepelt az ottani rádió meghívására. A barcelonai lapok mind hosszú cikkben emlékeztek meg erről a művészi eseményről. Széles zenei méltatást írtak Nagy Margit énekművészetéről. Felsorolták főbb szerepeit. Megemlékeztek európai sikereiről. Különösen szép beszámolókat közölt az El dia grafika, továbbá La Publicitat és a Radio Barcelona. Mind a három ujság hozta a művésznő jólsikerült arcképet is.

Magyar szépművészeti kiállítás a Balti államokban. Rigában január 19-én nagyszabású, rendkívül impozáns magyar szépművészeti kiállítás nyílt meg, amely igazán hivatott hirdetője a magyar népművészet szépségének és gazdagságának. A megnyitó ünnepség a legfényesebb keretek közt folyt le. Szablya János a kiállítás kitűnő rendezője, a rádióban is előadást tartott a magyar népművészetéről és előadásával számos igaz barátot szerzett a magyarságnak. A kiállítás Rigában Tallinba és Helsinkibe is átmege. Az egész lett sajtó a legnagyobb elismeréssel és melegséggel ír a gyönyörű kiállításról. Rigában különben megalakult a Lett-Magyar Társaság is, amelynek elnöke Edouarde Virza, a közoktatásügy-minisztérium egyik osztály igazgatója.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CÉCILE.

Helyettes szerkesztő: KÁLLAY MIKLÓS.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős: IFJ. KOHL FERENC.